VEILEDER

Forvaltningsplan for kulturmiljøfredning i Henningsvær

RIKSANTIKVAREN 2022

Versjon I september 2020
Versjon II september 2021
Versjon III november 2022

Riksantikvaren
Pb. 1483 Vika, 0116 Oslo
Besøksadresse / Dronningens gate 13
Tlf. / 22 94 04 00
Faks / 22 94 04 04
E-post / postmottak@ra.no

www.riksantikvaren.no

Forvaltningsplanen er utarbeidet som del av arbeidet med fredningen. Dette arbeidet er gjennomført i nært samarbeid med deltakere fra Henningsvær innbyggerforening, Vågan kommune, Nordland fylkeskommune og Riksantikvaren, i tillegg til Rambøll.

Foto: Trond A. Isaksen, Riksantikvaren, hvis ikke annet er nevnt

Innhold

FORORD 5

DEL 1 INNLEDNING 8

1.1 Bakgrunn for fredningen 9
1.2 Om fredningsprosessen i Henningsvær 11
1.3 Hjemmel for en kulturmiljøfredning 12
1.4 Fredningsverdiene 13
1.5 Særpreg i byggeskikken 14
1.6 Om fredningsforskrift for Henningsvær 15
1.7 Om forvaltningsplanen 16

DEL 2 VERDIER, BRUKERINTERESSER OG MYNDIGHETER 22

2.1 Et levende kulturmiljø 23
2.2 Verneverdier i fredningsområde 24
2.3 Fiskeri- og kysthistorie i Henningsvær 29
2.4 Medvirkning og brukergrupper 48
2.5 Aktivitet og behov 49
2.6 Andre lovverk og myndigheter 51
2.7 Behov for handlingsrom i fredningsområdet 57
2.8 Samordning mellom kommunen og fylkeskommunen 58

DEL 3 FORVALTNING AV FREDNINGSOMRÅDET 60

3.1 Utgangspunkt og rammer 61
3.2 Hva er vanlig vedlikehold? 62
3.3 Råd om byggverk 63
3.4 Råd om kaier og andre utendørs konstruksjoner 72
3.5 Råd om miljøets uterom og landskap 75
3.6 Tilsyn og myndigheter 79
3.7 Søknad om tiltak 82
3.8 Tilskudd 88

VEDLEGG

Litteraturliste 91
Vedlegg 1 Helhet og sammenhenger i kulturmiljøet 92
Vedlegg 2 Forskriftens forhold til eksisterende reguleringsplaner 98
Vedlegg 3 Samarbeidsrutiner 106

I løpet av det årlige skreifisket er havna i Henningsvær full av fiskebåter. Heimsundet er viktig som liggehavn, og det leveres også store mengder fisk til fiskemottakene her.

Forord

Fiske har vært en av de tre viktigste næringene i Norge sammen med landbruk og industri. Lofottorsken har vært vesentlig for utviklingen av nasjonen Norge. Tørrfisken som er produsert i Henningsvær har vært og er en ettertraktet salgsvare både nasjonalt og internasjonalt, og knyttes dermed til landets økonomiske utvikling. I nyere tid kan man også knytte skreifisket direkte til utbyggingen av kystens infrastruktur, både i form av fyr og merkesetting, telegraf og postgang, men også i byggingen av samfunn. Dette kan du lese mer om i denne forvaltningsplanen.

Ingen byplanleggere har laget planer for Henningsvær, og fiskeværet har vokst fram med bakgrunn i funksjon og bruk. Innbyggerne i Henningsvær er å takke for at stedet har bevart sitt særpreg som fiskevær med synlige spor, blant annet fra 1800-tallet og 1950-tallet.

I dag skal Henningsvær fungere for fiskerinæringen, men er også et populært turistmål. Flere hensyn skal ivaretas når Henningsvær skal utvikles for fremtiden. Bruk er det beste vern, og Riksantikvaren understreker at fredningen ikke skal hindre utvikling i og av fiskeværet.

Riksantikvaren har i hele prosessen vært opptatt av at arbeidet skal være godt forankret lokalt.

Riksantikvaren har fått mange innspill i fredningssaken og har hatt et godt samarbeid med ulike parter som har betydning for Henningsvær. Saken startet med et folkemøte i 2014, der vi fikk tydelig tilbakemelding om at flere forhold måtte avklares før man kunne gå i gang med et fredningsarbeid. Før oppstart av fredningssaken ble den eksisterende reguleringsplanen evaluert. Konsekvensene ved en fredning ble utredet i et forprosjekt høsten 2018, i tett samarbeid med Henningsvær innbyggerforening, Vågan kommune og Nordland fylkeskommune. Hovedfunnet var at en fredning kan ivareta de viktigste kulturminneverdiene i Henningsvær til nytte og glede for beboere, næringsliv og besøkende. En mulig fredning ville ikke bli veldig ulik dagens reguleringsplan for Henningsvær.

I mai 2019 ble det sendt ut melding om formell oppstart av fredningssak, og høsten 2019 ble det satt i gang arbeid med å utarbeide forslag til fredning.

Kommunestyret i Vågan har behandlet forprosjektet og fredningssaken i flere omganger. For Riksantikvaren har positive vedtak i kommunestyret vært en forutsetning for fredningen.

Storsalteriet sett fra Hellandsøya.

Fredning er et verne- og utviklingsverktøy med langtidsperspektiv. Fredning og utvikling kan gå hånd i hånd. Dette er særlig viktig i Henningsvær, hvor fiske og reiseliv skaper så store verdier.

Forvaltningsplanen er et viktig verktøy for eiere og alle andre som arbeider for å ta vare på dette særpregede kulturmiljøet i Henningsvær, og skal gi konkrete råd til eiere, næringsdrivende og offentlige myndigheter.

Vi vil takke for et godt samarbeid og det store engasjementet underveis i prosessen. Samarbeid og tilbakemeldinger fra innbyggerforeningen, engasjerte enkeltpersoner, politikere og næringsliv har hatt stor betydning for arbeidet vårt.

Henningsvær er fredet som et unikt kulturmiljø av nasjonal verdi som vi håper mange, både beboere og tilreisende får glede av.

Hanna Geiran
riksantikvar

Del 1 Innledning

DEL 1	**INNLEDNING**	**8**
1.1	**Bakgrunn for fredningen**	**9**
1.2	**Om fredningsprosessen i Henningsvær**	**11**
1.3	**Hjemmel for en kulturmiljøfredning**	**12**
1.4	**Fredningsverdiene**	**13**
1.5	**Særpreg i byggeskikken**	**14**
1.6	**Om fredningsforskrift for Henningsvær**	**15**
1.7	**Om forvaltningsplanen**	**16**

1.1 Bakgrunn for fredningen

Bakgrunnen for fredningen er den betydningen Henningsvær har for Lofotfiske, kyst- og fiskerihistorien. Dette er historie som har vært for lite fortalt og bevart, når man ser hvor stor betydning den har hatt for nasjonen gjennom tidene.

Fiske har historisk sett vært en av de tre viktigste næringene i Norge, sammen med landbruk og industri. De store torske- og sildefiskeriene og foredlingen til tørrfisk og klippfisk er fortsatt en betydelig del av næringen langs kysten. Henningsvær er med sin geografiske beliggenhet i Lofoten og tidsmessige tilhørighet til fiske på 1800- og 1900-tallet en aktuell kandidat for fredning.

Henningsvær er historien om hvordan Lofotens største og viktigste fiskevær utviklet seg. Henningsvær utviklet seg fra rorvær på 1800-tallet, via fiskevær tilrettelagt for moderne fiskeri på 1900-tallet, og til det stedet Henningsvær er i dag, med en kombinasjon av fiskeri og reiseliv. Endringene i Henningsvær henger sammen med endringer i næringsliv og andre samfunnsforhold i landet ellers. Henningsvær er i stor grad formet av sine naturgitte fysiske forhold. Kulturmiljøet på stedet er samtidig resultat av det arbeidet som menneskene her har lagt ned gjennom lang tid. Henningsvær er preget av:

- geografisk beliggenhet og topografi
- klimatiske forutsetninger på et værhardt sted
- tilgang til havressurser og fisk, særlig torsk
- øvrige samfunnsmessige endringer som teknologiske, politiske og sosiale omveltninger, og forandringer knyttet til markedskrefter og næringer

Fra et kulturhistorisk ståsted er utviklingen av Henningsvær som rorvær fra midten av 1800-tallet under væreieren Dreyer, til fiskevær fra 1920-tallet og fram til 1960-tallet av særlig betydning. De siste tiårene på 1900-tallet og begynnelsen av 2000-tallet har medført store samfunnsmessige endringer knyttet til ressursforvaltning, markedsliberalisme og nye næringer. Disse tiårene har også gitt synlige endringer i Henningsvær ved at det er blitt gjort en del bygningsmessige tilpasninger og transformasjon av eldre bygninger til ny bruk. Slike endringer er også en del av historien om Henningsvær

Vartangen og Rundhaugen er ett av tre større områder med hjeller i bruk i dag.

Riksantikvarens fredningsstrategi

Kulturmiljøfredningen av Henningsvær som kulturmiljø knytter seg til nasjonale mål i Stortingsmelding 35 (2012-2013), Framtid med fotfeste— Kulturminnepolitikken, særlig nasjonalt mål nummer tre, «Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk».

Fredningsstrategi mot 2020 for kulturminneforvaltningen ble lansert i 2015 av Riksantikvaren. Den angir ti prioriterte temaer som er viktige for vår felles historie. Henningsvær kan knyttes til flere av temaene, men det er særlig tema nummer fire Henningsvær er en viktig representant for; «Handel med undertemaene salgsnæringen (1900-tallet), kystfiske og foredling og sjøfart».

Stortingsmelding 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken

16. juni 2020 gav Stortinget sin tilslutning til regjeringens nye stortingsmelding for kulturmiljøpolitikken "Stortingsmelding 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken - Engasjement, bærekraft og mangfold".

I stortingsmeldingen fremheves det at kulturmiljøer er et felles gode og en viktig samfunnsressurs som kan bidra til både miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft. Meldingen presenterer tre nye nasjonale mål i kulturmiljøpolitikken, med vekt på engasjement, bærekraft og mangfold.

De tre nasjonale målene er:

- Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø .
- Kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging.
- Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk.

Les mer om stortingsmeldingen her:
https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/kulturminner-og-kulturmiljo/innsiktsartikler-kulturminner/nye-mal-i-kulturmiljopolitikken

Kaiveien under Lofotfiske i 2020.

Henningsvær er rammet inn av storslått natur på alle kanter.

1.2 Om fredningsprosessen i Henningsvær

Fredningsprosessen for Henningsvær ble satt i gang høsten 2018 med et forprosjekt. Forprosjektet tok utgangspunkt i forventninger fra lokalsamfunnet i Henningsvær og Vågan kommune, om at konsekvensene av en fredning måtte belyses nærmere før man kunne ta stilling til om en fredningsprosess skulle settes i gang. Innspillet kom frem i et folkemøte i 2014.

Høsten 2018 satte Riksantikvaren i gang forprosjektet. Det ble gjennomført i samarbeid med en referansegruppe bestående av Henningsvær Innbyggerforening, Vågan kommune og Nordland fylkeskommune, og belyste konsekvenser av en fredning, for både det private og det offentlige.

I løpet av høsten ble det gjennomført en tilstandsregistrering og en kostnadsanalyse av et område i Henningsvær som var aktuelt for en eventuell fredning. Året før hadde det blitt gjennomført en samfunnsøkonomisk analyse av kulturminnene i Henningsvær, og deres samfunnsøkonomiske verdi. Funnene fra disse undersøkelsene, sammen med innhenting av forventninger til en fredning, ble presentert i et folkemøte og behandlet politisk av Vågan kommunestyre og Nordland fylkesting vinteren/våren 2019.

Med bakgrunn i folkemøtet og de politiske vedtakene, ble det lagt rammer for en fredningssak våren 2019, og fredningssaken ble igangsatt. Fredningssaken ble sendt ut på høring og offentlig ettersyn høst 2020. Det ble samtidig arrangert folkemøte. Deretter var det en prosess med behandling i kommunestyret og fylkesting før saken ble sendt til sentral høring desember 2021. Fredningen ble vedtatt av Kongen i statsråd 14. september 2022.

Heimøya, Heimsundet og deler av Hellandsøya.

Heimsundet er en viktig liggehavn under skreifisket.

1.3 Hjemmel for en kulturmiljøfredning

Fredningen av Henningsvær kulturmiljø er hjemlet i kulturminneloven § 20.

...«§ 20. Fredning av kulturmiljø.

Et kulturmiljø kan fredes av Kongen for å bevare områdets kulturhistoriske verdi. Fredningen kan omfatte naturelementer når de bidrar til å skape områdets egenart. I fredningsvedtak etter første ledd kan Kongen forby eller på annen måte regulere enhver virksomhet og ferdsel i fredningsområdet som er egnet til å motvirke formålet med fredningen. Det samme gjelder fradeling eller bortfeste av grunn til virksomhet som nevnt i første punktum. Departementet kan i særlige tilfelle gjøre unntak fra vedtak om fredning og fredningsbestemmelser for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredete området ».

Det er forskjell på fredning av en enkelt bygning og kulturmiljøfredning: Et fredet kulturmiljø har ikke like strenge begrensninger som når det er enkelthus som er fredet. Dette gir muligheter for utvikling og endring innen visse rammer.

I kulturmiljøfredninger legges det vekt på helhet, sammenhenger og strukturer. Å vektlegge helhet i et kulturmiljø innebærer å identifisere og sørge for bevaring av elementer og detaljer som er del av den kulturhistoriske sammenhengen som er grunnen til at et område fredes, og som dermed er nødvendige for at kulturmiljøet fortsatt skal kunne oppleves som et helhetlig kulturmiljø .

Heimsundet. Foto: Jorun Aresvik Hals , Riksantikvaren

Hjeller.

1.4 Fredningsverdiene

Fredningsverdiene er omtalt i § 1 i fredningsforskriften for Henningsvær.

Forvaltningsplanen følger fredningsvedtaket for kulturmiljøet i Henningsvær.

Det fredete kulturmiljøet i Henningsvær består av allment tilgjengelige omgivelser med historie fra flere perioder, men som er i full bruk.

Kulturmiljøet består av bygningene, anlegg, hjeller, brygger og andre konstruksjoner, men også av alt som er «mellom husene».

Et bruksrettet kulturmiljø

Henningsvær har vært, og er, et «selvgrodd» og bruksrettet kulturmiljø. Derfor snakker vi ikke om arkitektur her, men byggeskikk.

Byggeskikken i Henningsvær er preget av ulike epoker i fiskeværets historie. Dette kan sees i dagens kulturmiljø, og er en kvalitet ved stedet. Bygningsmiljøet er sammensatt av hus med ulike funksjoner, som for eksempel bolig, fiskebruk, butikk og forsamlingshus.

Bygninger og konstruksjoner knyttet til fisket ligger langs kaien. Boliger og forretninger ligger i områdene bak. Denne måten å organisere et fiskevær er vanlig. Det som gjør Henningsvær spesielt, er sammenhengen til landskapsformen med sundet som har bygninger tett i tett på begge sider. Flere hjellområder på bergene tett på bebyggelsen er fortsatt i bruk, og er også en viktig og verdifull del av det helhetlige miljøet.

Heimsundet fra Heimøya. Rundhaugen med hjeller i bakgrunnen.

1.5 Særpreg i byggeskikken

Klima- og terrengtilpasning

Klimaet i Henningsvær har preget den lokale byggeskikken. Bebyggelsen i fiskeværet er gjort robust mot vær og vind, noe som gir et nøkternt uttrykk.

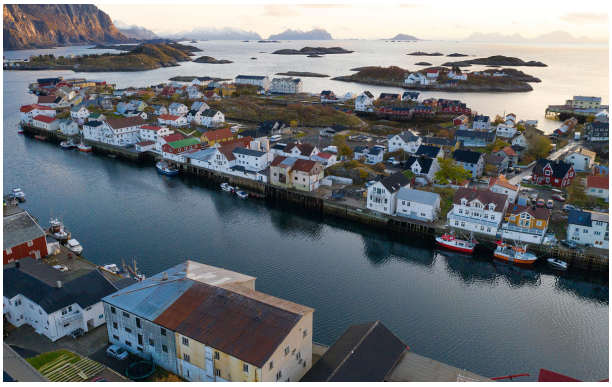
Det kuperte terrenget har i stor grad blitt beholdt, og gater og uterom har fortsatt innslag av naturlige bergformasjoner. Hjellene ble bygget rett på berget. Noen steder har terrenget blitt tilpasset behovene, men da gjennom høye grunnmurer eller oppmurte og oppfylte områder for hager eller parkering i nyere tid, som langs Dreyers gate og Hellandsgata, og i Misværhola. Bygging på terrenget med synlige fjellformasjoner, er et karaktertrekk i stedets uterom.

Bygging på peler.

Variert farge og materialbruk og behovsstyrt utbygging

Bygningene har tradisjonelt stor variasjon i farge og materialbruk. Formen og utseende på bygningen er ofte nært knyttet til bruken, og er et resultat av hva den ble brukt til, slik vi kan se fra industriell bebyggelse fra samme tidsrom. En bygning har ofte flere påbygg og synlige spor etter ombygninger. Dette gir en variert bebyggelse, som har i seg trekk fra flere ulike stilarter og påvirkninger. Materialknapphet, og behovet for å gjøre endringer og utbedringer raskt, har gitt ytterligere variasjon og innovasjon gjennom kreative løsninger.

Kaifronten har blitt bygget ut og utviklet gjennom generasjoner ettersom behovene har endret seg.

Bruken og ulike endringer og tilpasninger gjennom historien er lesbare både i den enkelte bygningen, og i den helhetlige bygningsstrukturen.

Sjøen var viktigste vei

Tidligere var sjøen eneste transportåre. Bygningsrekka langs Heimsundet er derfor henvendt mot og knyttet til sjøveien. Heimsundet er det viktigste «uterommet» i kulturmiljøet. Når man kom til Henningsvær var det her man la til. Gatene inne på land har en sekundær rolle med tanke på hvordan stedet har utviklet seg. Først i 1983 kom det bruforbindelse med biladkomst hit. Bilen har derfor ikke vært viktig for hvordan Henningsvær utviklet seg i tidligere tider.

1.6 Om fredningsforskrift for Henningsvær

Fredningsforskriften er bygd opp slik at paragrafene 1 og 2 angir hva som er formålet med og omfanget av fredningen. Paragrafene 3 til 9 gir bestemmelser om tiltak som ikke er tillatt, hva man kan søke om dispensasjon for og hvilke tiltak som er tillatt innenfor kulturmiljøet. Paragraf 9 handler om at forvaltningsplanen skal utarbeides og oppdateres ved behov, og paragrafene 10 - 15 inneholder blant annet bestemmelser om hvem som er forvaltningsmyndighet og hvilket tidspunkt forskriften gjelder fra.

Hva er en fredningsforskrift?

En forskrift er et vedtak som gjelder rettigheter eller plikter til et ubestemt antall eller en ubestemt krets av personer. En forskrift om kulturmiljøfredning er vedtatt av Kongen i statsråd.

Det «strengeste» står først

På samme måte som lovtekster, følger forskriftene en fast struktur, utarbeidet av Justis- og beredskapsdepartementet. Utgangspunktet er at forskrifter utformes som lover. Oppbyggingen bør være systematisk og oversiktlig og det er vanlig at «det strengeste står først». Det er altså praksis for at bestemmelsene om hva som ikke er tillatt skal stå foran bestemmelsene om hva som er tillatt og hva man må søke om. Bestemmelsene må ses i sammenheng med hverandre, og hele forskriften må derfor leses i sammenheng.

Juridiske faguttrykk

Det er spesielle regler for språkbruk i lover og forskrifter. Juridiske faguttrykk skal brukes som de er fordi ordet er jusens eneste verktøy. Nøyaktighet i språkføring og ordvalg er viktig for å kunne sikre at reglene tolkes likt og en lik forståelse av regelverket.
Derfor er det også en forvaltningsplan som skal forklare og utdype forskriften.

Man kan søke om alle typer tiltak

Man kan søke om alle typer tiltak. Bestemmelsene om hva som ikke er tillatt i § 3 og om hva man må søke om i § 4 er ikke uttømmende. Dette betyr at det kan finnes tiltak som ikke er nevnt i forskriften som man vil kunne få tillatelse til, både i dag og i framtiden. Dersom det blir gitt dispensasjon fra fredningen, kan det settes vilkår for hvordan tiltaket skal gjennomføres. Vurderingen av om det er gode nok grunner til å tillate et tiltak er avveininger mellom kulturminneverdier og andre hensyn som må gjøres av de ansvarlige myndighetene i hvert enkelt tilfelle.

Ta kontakt tidlig

Det er derfor viktig å ha en dialog med Vågan kommune og Nordland fylkeskommune i prosessen, og ta tidlig kontakt hvis du har planer.

Du kan lese mer om hva du må søke om og hvordan du søker i tredje del av forvaltningsplanen.

1.7 Om forvaltningsplanen

Et viktig mål med forvaltningsplanen er å forklare fredningsforskriften. Den skal utdype verneverdiene, utviklingsbehovene og brukerinteressene, og gi råd og forklaringer knyttet til de ulike bestemmelsene. Kulturminneverdiene i fredningsområdet er omtalt i formålet i forskriften.

Forvaltningsplanen skal være et redskap for alle

Forvaltningsplanen skal være et redskap for eiere/ tiltakshavere, kommunen, fylkeskommunen og andre som har interesser i kulturmiljøet i Henningsvær. Den skal gi råd om hvordan fredningsbestemmelsene kan følges opp, hvordan man kan planlegge tiltak, hvilke tiltak man må søke om og hvor man skal søke. Planen skal også gi råd og veiledning om hvordan man kan søke om tilskudd. Den kan også brukes som et kommunikasjonsverktøy mellom forvaltning og eiere/ tiltakshavere.

Tredelt forvaltningsplan

Forvaltningsplanen er tredelt. Første del er informasjon om bakgrunnen for kulturmiljøfredningen og definisjon av sentrale begreper.
Andre del beskriver verneverdiene, omfanget av fredningen og hvilke brukerinteresser som finnes i fredningsområdet.

Tredje del er den rådgivende delen. Her gis det råd til hvordan man planlegger tiltak, og om hva som skal inngå i en søknad. Det gis informasjon som tiltakshaver kan måtte forholde seg til, om hvilke rettigheter, plikter og ansvar som ligger til både eiere og myndigheter. Det gis informasjon om relevante myndigheter og tilskuddsordninger.

Forholdet mellom forskrift og forvaltningsplan

Forskriften er et juridisk bindende dokument. Den skal gjelde i lang tid fremover og er derfor utformet for å kunne være et godt styringsverktøy i et langt tidsperspektiv.

Forvaltningsplanen utdyper forskriften, og gir forklaringer som det ikke er rom for i forskriften. En viktig målsetting er å skape forståelse for kulturmiljøets verneverdier og hvordan disse kan forvaltes på en hensiktsmessig måte, også av den enkelte eier. Forvaltningsplanen er en veileder, og som veileder kan

Hjeller på Rundhaugen. Hjellene følger terrengets naturlige form. Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

den oppdateres av ansvarlige myndigheter ved behov.

Hvilke rammer gir en kulturmiljøfredning?

Kulturmiljøfredninger gjelder det utvendige. Bygninger fredes ikke innvendig. Den sier heller ikke noe om hvilken bruk en bygning eller område skal ha, dette er opp til den enkelte eier og Vågan kommune som planmyndighet. Fredningen gir likevel noen rammer som utviklingen må holde seg innenfor.

En kulturmiljøfredning regulerer heller ikke privatrettslige forhold slik som nabokonflikter eller festeavtaler med kommunen.

Selv om denne forvaltningsplanen sier noe om andre myndigheter og deres forvaltning av lovverk, er dette kun ment som informasjon. De ulike myndighetskravene må ses i sammenheng før et vedtak.

Forvaltningsplanen gir råd, men det er ikke det samme som en forhåndstillatelse. Det må søkes om dispensasjon selv om rådene følges. Rådene er ikke knyttet til konkrete bygninger eller tiltak.

Forskrift om fredning av Henningsvær kulturmiljø, Vågan kommune, Nordland fylke

§ 1 Formål

Henningsvær skal bevares som et av landets historisk viktigste fiskevær, som viser hvordan naturgitte, teknologiske, politiske og andre samfunnsmessige forhold har virket inn på utviklingen fra rorvær til moderne fiskevær med variert næringsvirksomhet fra begynnelsen av 1800-tallet til i dag.

Formålet er å bevare Henningsvær kulturmiljø som et godt eksempel på kystens utviklingshistorie, med hovedvekt på de byggverk og strukturer som forteller om utviklingen av fiskeforedlingsindustrien, kystens infrastruktur og fremveksten av boliger, forretninger, og andre samfunnsmessige funksjoner som følge av det næringsmessige grunnlaget som lofotfisket historisk har gitt.

Formålet med fredningen er også å bevare Henningsvær kulturmiljø som en kilde til kunnskap og opplevelse for dagens og fremtidens generasjoner, og som ressurs for samfunnsutviklingen. Fredningen skal opprettholde og videreutvikle Henningsvær som et levende sted med boliger, fiske, handel og annen næringsvirksomhet.

Fredningen skal sikre helheten og de historiske, funksjonelle og visuelle sammenhengene i området

Fredningen skal herunder bidra til å:

a. bevare sammenhengen mellom byggverkene, anleggene og konstruksjonene og landskapet de ligge i
b. sikre at uteområdene bevares slik at den funksjonelle og visuelle sammenhengen i kulturmiljøet opprettholdes
c. sikre at de kulturhistoriske verdiene i byggverkenes og anleggenes eksteriør, konstruksjoner, kaier, gateløp og plasser, havnebasseng, hjeller, park og annen grønnstruktur videreføres
d. sikre at byggverk, anlegg og strukturer fra ulike perioder bevares og at opprinnelige elementer og senere tilføyelser bevares dersom disse vurderes å ha en verdi som representant for den historiske utviklingen
e. formidle forståelse for kulturmiljøet og de ulike tidsepoker det representerer.

Fredningen skal ikke være til hinder for:
a. at utviklingsrommet for næringsvirksomhet opprettholdes med grunnlag i etablerte miljø og kulturhistoriske verdier.

§ 2 Omfang

Fredningen omfatter hele eller deler av følgende eiendommer i Henningsvær, og sjøarealet innenfor fredningsområdet, i Vågan kommune:

Gnr./bnr./fnr. 5/1, 5/1/1, 5/1/6, 5/1/13, 5/1/34, 5/1/36, 5/1/53, 5/1/108, 5/1/117, 5/1/124, 5/1/171, 5/1/172, 5/1/182, 5/1/183, 5/1/193, 5/1/209, 5/1/219, 5/1/229, 5/1/245, 5/1/287, 5/1/293, 5/1/303, 5/1/306, 5/1/310, 5/1/314, 5/1/325, 5/1/332, 5/1/366, 5/1/378, 5/1/384, 5/1/408, 5/3, 5/15, 5/24, 5/28, 5/31, 5/37, 5/38, 5/39, 5/42, 5/44, 5/45, 5/46, 5/48, 5/56, 5/59, 5/64, 5/75, 5/81, 5/82, 5/84, 5/86, 5/102, 5/105, 5/107, 5/111, 5/112, 5/120, 5/121, 5/127, 5/128, 5/129, 5/130, 5/132, 5/134, 5/136, 5/139, 5/141, 5/145, 5/153, 5/154, 5/155, 5/162, 5/163, 5/165, 5/168, 5/169, 5/170, 5/174, 5/178, 5/182, 5/186, 5/192, 5/193, 5/198, 5/204, 5/206, 5/208, 5/209, 5/213, 5/214, 5/215, 5/216, 5/224, 5/225, 5/226, 5/231, 5/234, 5/246, 5/248, 5/255, 5/256, 5/259, 5/260, 5/262, 5/266, 5/267, 5/270, 5/272, 5/275, 5/276, 5/280, 5/281, 5/283, 5/287, 5/288, 5/289, 5/290, 5/291, 5/292, 5/298, 5/301, 5/302, 5/303, 5/306, 5/308, 5/309, 5/312, 5/313, 5/314, 5/315, 5/316, 5/318, 5/319, 5/320, 5/321, 5/324, 5/325, 5/327, 5/334, 5/336, 5/338, 5/342, 5/343, 5/344, 5/348, 5/351, 5/352, 5/353, 5/354, 5/356, 5/357, 5/360, 5/363, 5/364, 5/365, 5/371, 5/373, 5/375, 5/376, 5/377, 5/379, 5/380, 5/381, 5/382, 5/383, 5/385, 5/386, 5/388, 5/391, 5/394, 5/395, 5/396, 5/399, 5/400, 5/402, 5/403, 5/407, 5/408, 5/412, 5/416, 5/418, 5/419, 5/420, 5/421, 5/423, 5/425, 5/427, 5/429, 5/432, 5/439, 5/440, 5/441, 5/449, 5/450, 5/456, 5/459, 5/460, 5/462, 5/463.

Kulturmiljøet omfatter om lag 226,15 dekar, hvorav sjøarealet utgjør ca. 67,6 dekar. Omfanget av fredningen framgår av vedlagte kart datert 14. oktober 2022.

Fredningen omfatter alle byggverk, anlegg og andre faste konstruksjoner innenfor kartavgrensningen. Bygningenes interiør er ikke omfattet av fredningen.

Fredningen omfatter videre alle utvendige arealer herunder kaier, gategrunn med gateløp, faste belegg, parken og annen grønnstruktur herunder hager.

Fredningsforskriften med vedlegg skal oppbevares hos Klima- og miljødepartementet, Riksantikvaren, Nordland fylkeskommune og Vågan kommune.

§ 3 Fredningsbestemmelser

Tiltak, virksomhet eller ferdsel som er egnet til å skade eller skjemme kulturmiljøet, eller på annen måte motvirke formålet med fredningen, må ikke iverksettes uten dispensasjon etter § 4.

Følgende er ikke tillatt innenfor det fredete kulturmiljøet:

a. å rive, skade, bygge om eller flytte hele eller deler av byggverk, anlegg og konstruksjoner
b. å føre opp nybygg, tilbygg eller påbygg, herunder arker, takopplett, balkonger og terrasser
c. å iverksette tiltak eller inngrep som kan endre byggverkenes eksteriør
d. å etablere nye konstruksjoner innenfor fredningsområdet
e. å endre hovedstrukturer i kulturmiljøet som for eksempel bygningsrekkene langs Heimsundet, sentrale siktlinjer og utsiktspunkt
f. å foreta inngrep i gategrunn, hjellområder, parken og andre uteområder, kaier mv. eller fylle opp masser på land eller i sjø
g. å endre, stenge eller fjerne gatenett, kaier eller plasser
h. å fjerne eller endre spor av infrastruktur med tilknytning til fiske, fiskerirelatert industri og kystsamferdsel
i. oppsetting av større skilt- og reklameinnretninger.

Listen er ikke uttømmende.

§ 4 Dispensasjon

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad i særlige tilfelle gjøre unntak fra fredningen og fredningsbestemmelsene for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredete kulturmiljøet, jf. kulturminneloven § 20 tredje ledd.

Ved avgjørelsen av hva som utgjør vesentlig inngrep skal det blant annet legges vekt på tiltakets art og størrelse, om tiltaket er reversibelt og tiltakets påvirkning på kulturmiljøet som helhet.

Ved avgjørelsen av hva som utgjør særlige tilfelle skal det legges vekt på i hvilken grad tiltaket er nødvendig av hensyn til formålet med fredningen.

Eksempler på tiltak som kan utgjøre særlig tilfelle:

a. istandsetting og restaurering utover vanlig vedlikehold
b. tilbakeføringer til en sikker dokumentert tidligere tilstand
c. nødvendige sikringstiltak, herunder brannsikring
d. fasadeendringer, under forutsetning av at den opprinnelige eller eksisterende hovedstrukturen og størrelsen videreføres og kulturmiljøet ikke påvirkes i vesentlig grad
e. riving, oppføring av nybygg og tilbygg, konstruksjoner eller andre tiltak som er nødvendige for fortsatt drift av fiskerinæring eller annen virksomhet,
f. oppføring av nye byggverk på tomter som opprinnelig har vært bebygd eller der nybygg kan innpasses i fredningsområdet
g. oppføring av mindre konstruksjoner og anlegg av varig eller midlertidig karakter, herunder leskur, holdeplasser, lyssetting, trapper, og murer mv.
h. tiltak som er nødvendige for å sikre/bidra til bruk til sitt opprinnelige eller nytt formål
i. ny tilkomst til bosteder, næringsbygg og offentlige bygg
j. endringer av gatenett, kaier og brygger, dersom dette er nødvendig av sikkerhetsmessige årsaker, eller for videre fiskeri- og næringsdrift
k. andre tiltak som skal beskytte kulturmiljøet.

Listen er ikke uttømmende.

I vurderingen av hva som utgjør særlige tilfelle kan det også legges vekt på tiltak av vesentlig samfunnsmessig betydning, som for eksempel hensyn til sikkerhet, helse, miljø, næringsutvikling og universell utforming.

Nybygg skal tilpasses til eksisterende bebyggelse og kulturmiljøet for øvrig. Den opprinnelige strukturen skal videreføres.

§ 5 Tiltak som ikke krever dispensasjon

Tiltak som ikke medfører større endringer i kulturmiljøet kan utføres uten søknad til kulturmiljømyndigheten. Hvis det er tvil om tiltaket krever søknad, skal kulturmiljømyndigheten kontaktes.

Bestemmelsene i § 3 er ikke til hinder for blant annet:

a. skjøtsel og vanlig vedlikehold i samsvar med byggverkenes opprinnelige eller eksisterende teknikk, utførelse og materialbruk
b. oppføring av mindre skilt og andre mindre innretninger som for eksempel varmepumpe eller ladestasjon som ikke er synlig fra offentlig rom, og som harmoniserer med byggverket og kulturmiljøet for øvrig med hensyn til utforming, materialvalg og plassering
c. etablering av ny næringsvirksomhet som ikke medfører inngrep i bygningens eksteriør
d. graving i grunnen i forbindelse med vanlig vedlikehold og reparasjon av privat og offentlig infrastruktur. Etter inngrepet må grunnen tilbakeføres
e. midlertidig stengning av kaifronten langs Heimsundet, kalt Kaiveien, i forbindelse med fiske.

Listen er ikke uttømmende.

§ 6.Tiltak i nødsituasjoner

Fredningsbestemmelsene er ikke til hinder for tiltak som må gjøres av sikkerhetshensyn i nødssituasjoner. I slike situasjoner skal det så langt det er mulig tas hensyn til kulturmiljøets verneverdi. Eventuelle tiltak skal umiddelbart meldes til forvaltningsmyndigheten.

§ 7 Riving av hjeller

For følgende eiendommer tillates det ikke at hjellene rives:

a. hjellområde - Nattmålshaugen
b. hjellområde – Rundhaugen og Vartangen

For øvrige områder kan det gis tillatelse til at hjellene rives dersom det ikke er mulig å tørke fisk på tradisjonelt vis og at området bevares som kulturlandskap. Riving skal på forhånd godkjennes av forvaltningsmyndigheten, jf. § 10.

§ 8 Riving av fyrlykta – Kvitvarden

Det tillates riving av fyrlykta med fagverk på Kvitvarden under forutsetning av at det oppføres en kopi. Tiltaket skal på forhånd godkjennes av forvaltningsmyndigheten, jf. § 10.

§ 9 Forvaltningsplan

Det skal utarbeides en forvaltningsplan som beskriver hvordan fredningen skal følges opp i praksis. Planen skal gi utfyllende retningslinjer for forvaltningen av fredningsbestemmelsene. Planen skal oppdateres av forvaltningsmyndigheten, jf. § 10 ved behov og forelegges Riksantikvaren for å sikre at innholdet ivaretar formålet med fredningen.

§ 10 Myndighet

Forvaltningsmyndigheten etter denne forskriften er lagt til fylkeskommunen. Riksantikvaren er klageinstans for vedtak fattet etter denne forskriften.

§ 11 Endring av forskriften

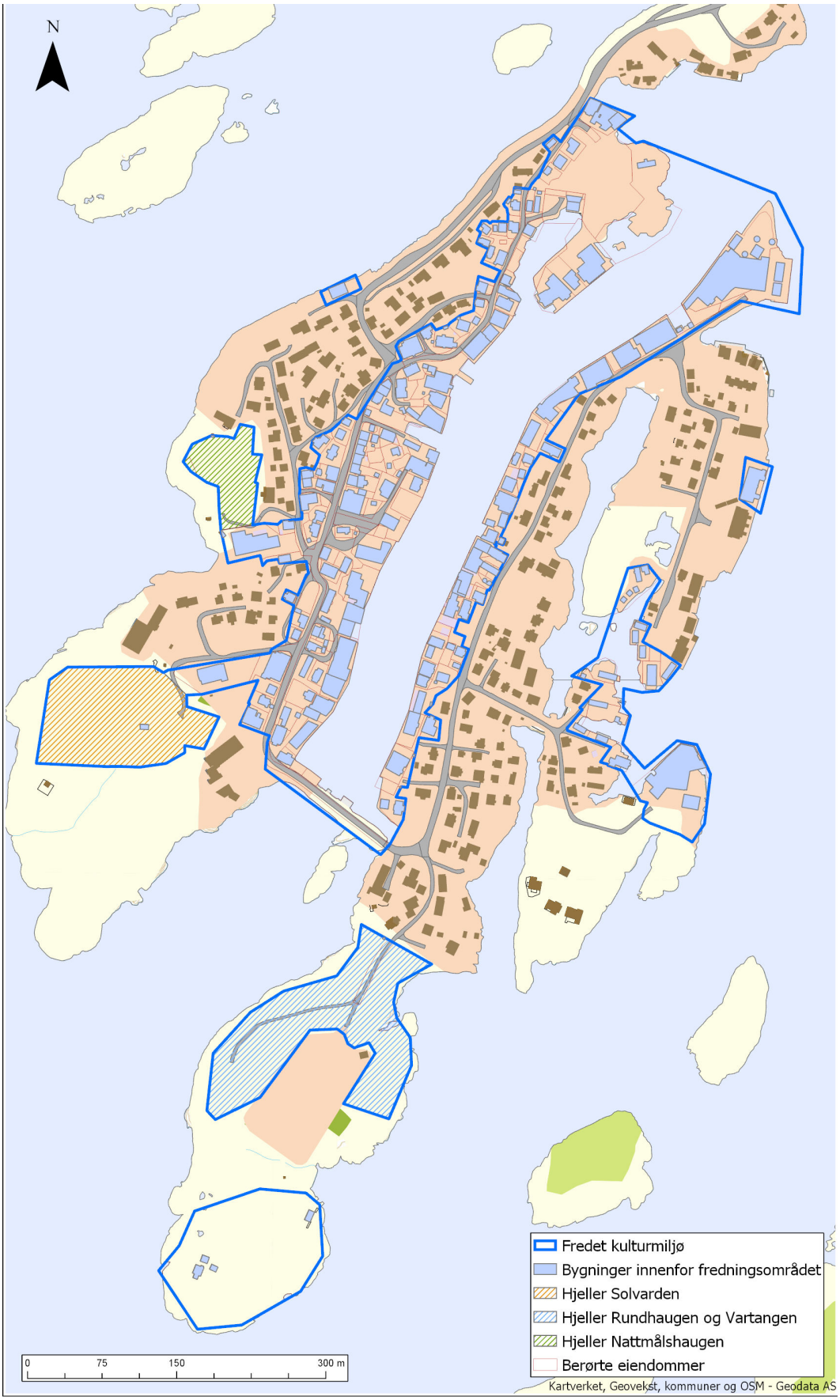
Departementet kan vedta mindre vesentlige endringer og gi utfyllende bestemmelser om gjennomføring av forskriften.

§ 14 Brudd på bestemmelsene

Overtredelse av § 3 straffes etter kulturminneloven § 27.

§ 15 Iverksetting

Forskriften trer i kraft straks.

Fredningsområde.

Del 2 Verdier, brukerinteresser og myndigheter

DEL 2	**VERDIER, BRUKERINTERESSER OG MYNDIGHETER**	**22**
2.1	**Et levende kulturmiljø**	**23**
2.2	**Verneverdier i fredningsområdet**	**24**
2.3	**Fiskeri- og kysthistorie i Henningsvær**	**29**
2.4	**Medvirkning og brukergrupper**	**48**
2.5	**Aktivitet og behov**	**49**
2.6	**Andre lovverk og myndigheter**	**51**
2.7	**Behov for handlingsrom i fredningsområdet**	**57**
2.8	**Samordning mellom kommunen og fylkeskommunen**	**58**

2.1 Et levende kulturmiljø

Del 2 beskriver fredningsverdiene i Henningsvær og stedets historie. Det gis også en beskrivelse av brukerinteresser som har ligget til grunn for arbeidet med forskriften, og andre myndighetskrav og lover som gjelder i fredningsområdet.
De siste kapitlene tar for seg handlingsrommet disse rammene gir, og hvordan ulike myndigheter kan samordne forvaltningen av forskriften.

Et levende kulturmiljø

Henningsvær er fredet fordi den historien som vi kan lese i kulturmiljøet er viktig for Norge, både nå og for fremtidige generasjoner. Samtidig er Henningsvær er et levende lokalsamfunn med betydelig økonomisk verdiskaping, og som er i kontinuerlig utvikling.

Brukerinteresser og medvirkning

Det er viktig at fredningen ivaretar interessene for dem som bor eller arbeider i Henningsvær eller på andre måter er knyttet til stedet.

Brukerinteressene er spilt inn fra beboere, brukere og næringsliv i Henningsvær, i tillegg til referansegruppen der kommune, fylkeskommune og innbyggerforeningen er representert. Kommunestyret og fylkestingets vedtak ligger også til grunn, sammen med innspill fra andre myndigheter.

Innspillene har bestått av merknader til oppstartsmeldingen, innspill fra folkemøter med én-til-én-møter, og flere samtaler mellom Riksantikvaren og innbyggere i Henningsvær.

Vern og bruk er utgangspunkt for fredningen

Verneverdiene er utgangspunktet for hva som er fredet. Disse verdiene, sammen med brukerinteressene, er utgangspunktet for hvordan kulturmiljøet skal forvaltes. Videre utvikling og fortsatt bruk er et grunnleggende premiss for fredningen.

Det at det fortsatt er et aktivt fiskevær i Henningsvær er avgjørende for kulturmiljøets verdi.

Verneverdier og brukerinteresser er også grunnlaget for rådene som gis i del 3 denne forvaltningsplanen, både for tiltak, i beskrivelsen av verneverdienes tålegrenser og i råd for å søke om tiltak eller tilskudd.

Bygningsmiljø på Torget. Bygningsmassen fra 1900- tallet huser i dag flere forretninger og næringsdrivende.
Foto: Jorun Arsvik Hals, Riksantikvaren

2.2 Verneverdier i fredningsområdet

For en kulturmiljøfredning er helhet, sammenhenger, og strukturer viktige begreper for å beskrive verneverdiene i området. Enkeltdeler omtales som del av helheten. Disse begrepene brukes i beskrivelsen av det fysiske kulturmiljøet i Henningsvær, og utdypes derfor her.

Forklaring av noen begreper som blir brukt

Helhet brukes for å beskrive den verdien alle elementene og delene har samlet sett i fredningsområdet. Sammenhengen mellom bebyggelsen og landskapet skaper en helhet. Det er denne helheten som forteller den viktige historien.

Å vektlegge helhet i et kulturmiljø betyr at helheten er viktigere enn enkeltelementene. Man må likevel bevare nok av de elementene som forteller den historien som fredningen skal ivareta, til at denne kan forstås også av fremtidige generasjoner.

Elementer kan i denne sammenhengen bety en del av en større sammenheng som en bygning i en fasaderekke, eller kaien foran et bruk i den lengre kaifronten. Det kan også være mindre bygningselementer og detaljer. Eksempler på detaljer som kan være viktige for helheten kan være en dominerende kledningstype eller takform, en bestemt type hjeller (flathjeller vs. hesjer eller en typisk terrengtilpassing som er brukt (oppmuring, eller støp, i stedet for sprenging)). Dersom for mange av disse elementene forsvinner eller erstattes, svekkes særpreget ved, og helheten til kulturmiljøet. I Henningsvær, hvor mangfoldet og variasjonen er et viktig særpreg, vil det også være viktig å ta vare på ulikhetene.

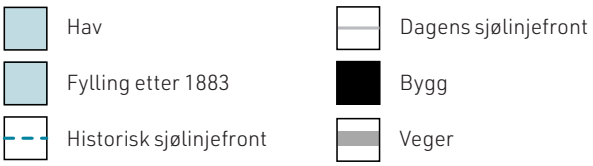
Elementer som forholder seg på en bestemt måte til for eksempel naturlandskapet, kan danne større strukturer som har betydning for områdets helhetlige karakter. Den tette rekka av bygninger langs Kaigata, eller hjeller i terrenget, er eksempler på dette.

Begrepet sammenheng

Noen sammenhenger i et kulturmiljø kan være åpenbare og synlige. Noen sammenhenger er funksjonelle,

Illustrasjonskart som viser bebyggelsesstruktur, dagens situasjon

det vil si at de forteller om en produksjonslinje. Et eksempel fra Henningsvær kan være sammenhengen mellom Heimsundet med molo og kaifronter, fiskebrukene og hjellene. En annen sammenheng vil være alle fiskebrukene langs Heimsundet, der byggverk og konstruksjoner retter seg mot sjøen.

Sammenhenger kan også være mindre åpenbare, og forteller om sosiale, visuelle eller historiske forhold. Kanskje ser man de bare når man allerede vet at de finnes. Eksempler på slike sammenhenger i Henningsvær er væreiergården med tilhørende uthus og hage, brygger, fyret, rorbuer og hjellberg for å nevne noe. Disse byggverkene og områdene forteller sammen om den store ekspansjonen i fiskehandelen på 1800-tallet.

Kulturmiljøet skal ivaretas på en slik måte at historien kan forstås også i framtida. Dette er det vi kaller lesbarhet. Et eksempel er uthuset som bygges om til bolig. Når man bygger om, bør man ivareta det som gjør uthuset karakteristisk. Dette kan man gjøre ved for eksempel bruke dører, porttyper og luker som allerede finnes på uthuset, i stedet for å ta på hull for nye vinduer og dører. Det viktige er å «bygge opp under» at bygningen er et uthus, og ikke hovedhuset.

Helhetlige trekk i kulturmiljøet

• Overordna fellestrekk for kulturmiljøet

Fellestrekk for kulturmiljøet

Kulturmiljøet har noen trekk som er karakteristiske for helheten. Disse trekkene er viktige for opplevelsen og forståelsen av fiskeværet

• Bygninger langs vannet står i en tett struktur med lesbar bruk
• Bygninger langs kai og gater danner tette strukturer med gaterom og torg der plassen er godt utnyttet og bruken lett lesbar
• Robuste bygningskropper knyttet til hvilken funksjon bygningene har og har hatt
• Beskjeden utsmykning på bygningene
• Variert materialbruk med relativt høyt utskiftingsintervall
• Variert fargebruk
• Bebyggelse og strukturer følger i stor grad terrenget og skaper et organisk og selvgrodd uttrykk
• Bygningshøyder som ikke har stor variasjon mellom etasjeantall
• Enkelte bygninger og konstruksjoner er sentrale for forståelsen av fiskerisamfunnet. Dette kan være store bygninger, bygninger som er lett å forstå hva har vært, eller bygninger som står først i en bygningsrekke. Det kan være hager, kulturlandskap, eller konstruksjoner som forteller en tydelig historie. Eksempler er væreiergården, Storhagan, Festiviteten, hjellene, Fiskarheimen.
• Andre bygninger er viktige i helheten fordi de er med på å opprettholde rytmen og variasjonen som skaper en bygningsrekke eller et miljø
• Flere kraner og andre større konstruksjoner, som tanker, slipp og navigasjonsutstyr er viktige elementer
• Det er almen tilgjengelighet til kaivei, gater, naturpregede hjelleområder og mindre uterom i den tette strukturen. Det forteller om stedets bruk og historie både visuelt og fysisk.
• I uterommene er det bygd opp på terrenget i stedet for å sprenge bort. Synlige bergformasjoner er et lite naturinnslag som er typisk i uterommene.

De bygde strukturene i Henningsvær er i denne planen delt i tre hovedtyper:

• bebyggelsesstrukturer langs sjøen
• bebyggelsesstrukturer langs gater på land
• andre strukturer tilpasset terrenget

Disse hovedtypene er ikke absolutte, og de kan gli over i hverandre. De benyttes fordi de er egnet til å beskrive de historiske sammenhengene i kulturmiljøet.
Under er en beskrivelse av viktige trekk ved kulturmiljøet som helhet, og strukturene og sammenhengene i det. Disse er beskrevet mer utdypende i et eget vedlegg.

Verksteds- og fiskeindustrien er en viktig del av Henningsværs historie og nåtid.

Rorvær og fiskevær

I perioden 1880-1920 var dette et rorvær. Bygningene fra denne perioden er væreieranlegg, brygger, rorbuer og noe handel. Bryggene har ofte gavlen med lasteporter ut mot kai.

Fra 1920 – 1950 øker folketallet og fiskeriet. Bygninger fra denne tida er enkle bruksbygninger som er satt raskt opp og er sammensatt av flere bygningsvolumer, gjerne med sløyeskur på kaia (1 etasje). Bygningene kan ha store volumer (4-5 etasjer) men har enkle fasader der funksjonen er lesbar. En kai går hele veien langs sundet, også der det er sløyeskur, noen ganger nede i 2-3 meters bredde.

(Kilde: Henningsvær stedsanalyse fra 2008)

Bebyggelsen langs sjøen

Havna og fiskeriene er utgangspunktet for bygningsrekkene langs Heimsundet. Husene i sjøfronten er fra flere tidsperioder. Rekkene er ganske tette, med enkelte åpninger som gjør at man kan se ned til sundet fra veiene bak bygningene. Eksempler på slike åpninger kan være slippen, eller der det er stier og veier ned mellom de ulike brukene. Kaiveien er den mer eller mindre sammenhengende kaien som går foran fiskebrukene.

Tre hovedperioder for byggevirksomhet er lesbare i Heimsundet i dag:

- brygger med gavl mot Heimsundet
- fiskebruk med kaifronter og langsiden mot Heimsundet
- endringer lagt til etter hvert i en transformerende fase

Kjennetegn ved strukturen:

- Eldre brygger fra 1800-tallet har gavl mot sundet, og gjerne lastespill under mønet og doble porter rett under.
- Fiskebruk fra 1900-tallet har ofte langsiden mot sundet, med lastekraner på kaifronten.
- Begge typer hovedbygg kan ha fått tilbygg i form av fileteringsanlegg, fryseanlegg og sløyeskur, selv om den etappevise utbyggingen er mer vanlig på de nyere fiskebrukene
- Enkelte nyere bygg har fått en form og plassering som er betinget av tilgjengelig rom, for eksempel gjelder dette erstatningsbygg der eldre bebyggelse er revet eller brent ned

Strukturer langs kai.

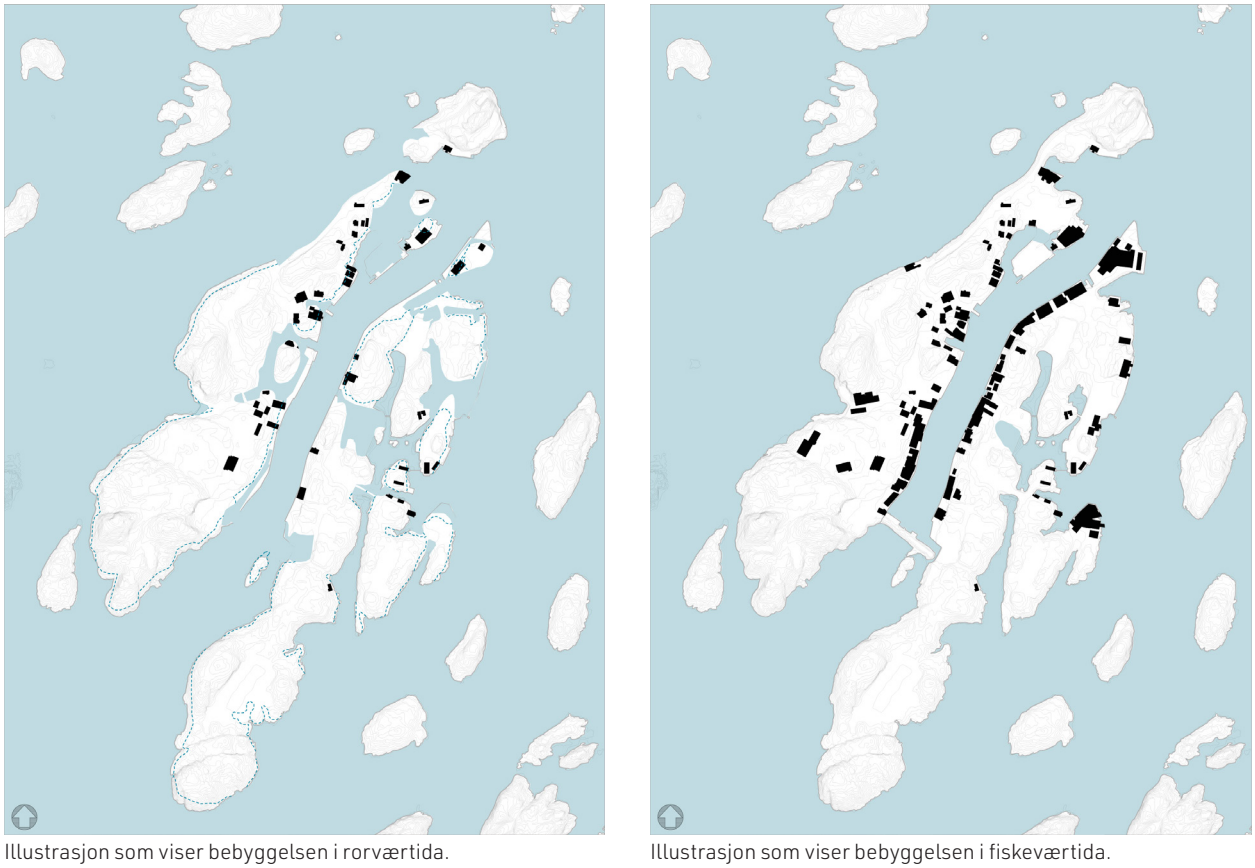

Strukturer langs gate, foto: Jorun Aresvik Hals , Riksantikvaren

Bebyggelsen langs gater

Bak fiskebruksbebyggelsen finnes bygninger som sammen danner fasaderekker mot gatene i Henningsvær, som Dreyers gate, Misværveien og Hellandsgata. Noen av disse er boligdelene og de bakre fasadene til fiskebrukene. Andre er bolighus og forretninger, eller en kombinasjon av dette. Noen av bygningene har vært styrende for hvor veien har blitt plassert, mens andre bygninger har kommet til etter at veiløpet har blitt etablert. Noen steder er gatene utfylte småsund, som Dreyers gate bak Sjysjåholmen. Her forteller gaten og fasaderekkene en historie om hvordan Henningsværs øyer og holmer har vokst sammen over tid.

- Bygningene er satt direkte på bakken/berget og det er murt, støpt eller fylt på masse der planering har vært nødvendig for å lage hager eller inngangspartier
- Boligbygg der tidsperioden er lette å lese – sveitserstil eller funkis for eksempel
- Både rekkehus og frittstående boliger

Illustrasjon som viser bebyggelsen i rorværtida.

Illustrasjon som viser bebyggelsen i fiskeværtida.

Andre strukturer tilpasset terrenget

En rekke bygninger, anlegg og konstruksjoner i fredningsområdet forholder seg først og fremst til terrenget, enten dette er berg og landskap på land eller mer mot sjøen. Dette er bygninger og strukturer som fyr eller hjeller. Bygningene på Sjysjåholmen og hjellene på Nattmålshaugen, Rundhaugen, Vartangen og Solvarden er slike eksempler, det samme er fyret på Kvitvarden og rorbuene i området tilknyttet Saltværsholmen og Robbertholmen og deler av bebyggelsen i Misværhola. Moloen er også en struktur som er knyttet til det naturgitte utgangspunktet, selv om den også har en åpenbar funksjonell plassering.

Kjennetegn ved strukturene:
- Rorbuer og hjeller står rett på bakken, uten planering, rorbuene har ofte også pæla kai ut i sjøen
- Plassering av strukturene er et resultat av at de er lagt der det er hensiktsmessig, for eksempel ligger fyret slik at det sees fra havet, og moloen er plassert der den skaper de beste havneforholdene

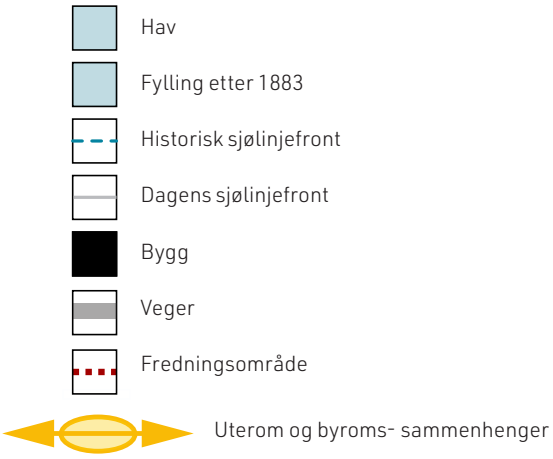
Rorbuene i munningen inn mot Leira viser hvordan Henningsværs øyer og holmer så ut tidligere, før de ble koblet sammen med utfyllinger.

Hjeller. Foto: Trond Taugbøl 1979

Illustrasjon som viser uterom og sammenhenhenger.

2.3 Fiskeri- og kysthistorie i Henningsvær

I foregående avsnitt ble de fysiske strukturene i Henningsvær beskrevet. Dette kapitlet skal knytte dem opp mot historien.

Som det beskrives i del 1 er fiskeri- og kysthistorien for lite representert i eksisterende fredninger i Norge, til tross for den betydningen fiskeriene har og har hatt for landet. I beskrivelsen av verdier i Henningsvær er det derfor tatt utgangspunkt i viktige hendelser i norsk fiskerihistorie og hvordan disse kan oppleves i dagens Henningsvær.

Henningsvær har en innholdsrik historie, og utvalgte tema er derfor satt i «faktabokser» for å forenkle lesningen.

Marked og handel med fisk på 1800-tallet

Fisk og fiskeprodukter har vært en viktig handelsvare for Norge i mange hundre år. Det som var spesielt på 1800-tallet var at det utenlandske markedet for fisk ble større enn det innenlandske, noe som medførte statlig tilrettelegging, blant annet i handelslovgivingen. Disse endringene var med på å bidra til at Bergen mistet sin status som dominerende handelssentrum, og etter hvert mistet også væreiere og nessekonger makten de hadde hatt på 1700-tallet.

Henningsværs første store vekstperiode på 1800-tallet henger sammen med det som skjer i resten av Norge og i Europa. Den begynte under væreierne Jørgen Christian Zahl og Lars Nicolai Rener, men det var i Jens Henrik Klæbo Dreyers tid at utviklingen virkelig tok fart.

I 1842 overtok Dreyer Henningsvær for 6000 Spd. «med paastaaende 13 Husebygninger, 79 Rorboder med tilhørende Hjeldbruk: 284 lengder og 574 Tylfter Raaved.» I løpet av en førtiårs periode blomstret Henningsvær til det største og viktigste fiskeværet i Lofoten.

Da Dreyer døde i 1882 kjøpte Nordland amtskommune Henningsvær for å unngå at det havnet på utenlandske hender. Da hadde været 133 rorbuer med plass til 3 400 mann, flere brygger, stuer og naust, kull- og vedlager, salteri, bakeri, smie, fjøs og trankokeri.

Under Dreyer hadde det også blitt opprettet telegraf, poståpneri og fyr, og etter hvert ble det også bygget kapell, sykestue og ansatt fiskerilege. Dreyer var også vesentlig for opprettelsen av Vågan Sparebank, som i de første årene hadde filial på Altona i Henningsvær.

Kulturmiljøet som er fredet har mange spor etter siste del av 1800-tallet som er kalt rorværtida. I denne perioden var det stor etterspørsel etter torsk, som ga grunnlag for utbygging av fiskeværet. Perioden 1815-1880 var også preget av sterk folketallsøkning (fordobling) i Europa og dermed stor etterspørsel etter fisk på kontinentet, god ressurstilgang langs norskekysten, samt en gunstig prisutvikling, særlig for torsk. Dette medførte økonomisk vekst langs kysten av Norge.

På 1800-tallet var det sesongfisket etter sild og torsk som dominerte bildet i kyst-Norge. Sild og torsk var de viktigste eksportvarene, og fra 1815 til 1880 hadde eksporten av all fisk blitt over fem ganger så stor. I 1875 deltok to av tre menn i Nordland i fiskeriene. De fleste av fiskerne på Lofotfisket kom fra Nordland og Troms, men det kom også en del tilreisende fra Trøndelag og Finnmark. Antallet deltagende fiskere gikk fra rundt 10 000 på begynnelsen av 1800-tallet, til 20-30 000 etter midten av hundreåret.

Fiskerne var avhengige av husvære og hjeller for tørrfiskproduksjon. Rundt 1800 var disse oftest eid av en væreier. Retten til fiske var knyttet til rorbuleie, og rettene til hjelle-leie var knyttet til rorbuene.

Bergen mistet etter hvert sin nøkkelposisjon som handelssentrum for fisk, og en hel rekke byer fra Rogaland til Finnmark kunne etter hvert eksporterte store mengder fisk. Eksporten gjaldt heller ikke lenger hovedsakelig tørrfisk og tran, man handlet også med klippfisk, sild, sei, makrell og andre fiskeslag.

Den store endringen i eksportmarkedet bidrog til å endre og omforme lokale samfunn økonomisk, sosialt og kulturelt. Disse endringene fant også sted i Henningsvær, som i løpet av noen tiår gikk fra å være et lite rorvær rundt midten av 1800-tallet til å bli Norges største og viktigste fiskevær.

Den økte etterspørselen etter norsk fisk, og særlig torsk, gjorde det interessant for væreierne på 1800-tallet å legge til rette for at fiskere skulle komme til Henningsvær. Både Zahl, Rener, og særlig Dreyer bygget rorbuer og hjeller i stor skala i Henningsvær.

Statlig tilrettelegging for utvikling og økonomisk vekst

Staten la til rette for utviklingen og den økonomiske veksten gjennom flere tiltak. Handelslovgivingen ble friere, og skattlegging og tollavgifter bygget ned. Fiskeriene ble også liberalisert, etter prinsippet «fritt hav og fritt fiske».

Denne statlige tilretteleggingen bidro til at Dreyer kjøpte opp Henningsvær og bygget ut væreiergård og forretning i Henningsvær. Samtidig var det kanskje en medvirkende årsak til at Dreyer ble den siste væreier i Henningsvær.

Det er naturlig å se de eldste bryggene i Henningsvær i lys av den store veksten i Henningsvær i perioden fram mot slutten av 1800-tallet.

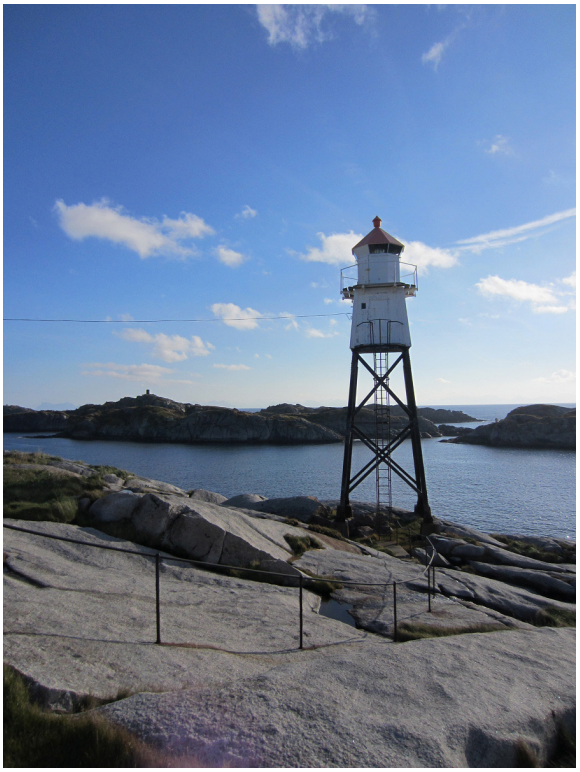
Utbygging av samferdselen og kystens infrastruktur

Fordi fiskerinæringen ble stor og viktig, ble det satt i gang en landsdekkende samferdselsutbygging. Denne utbyggingen var et ledd i å utvikle den nasjonale økonomien og et landsomfattende marked.

Med innføringen av dampskip på 1820-tallet kunne rutetrafikken bli mer presis og forutsigbar. Dette var viktig både for postgangen og for næringslivet. Postgangen var først og fremst et svar på næringslivets behov: Fiskere sendte store summer hjem til sine fra Lofoten.

Etablering av telegrafen var også viktig for forretningslivet og fisket. Den første telegraflinjen i Norge ble opprettet i 1855. Allerede tidlig på 1860-tallet var det kommet telegrafstasjoner i Lofoten som var åpne under fisket. I Renergården var det telegraf fra 1862. Dreyer bygde kai for dampskip; Amtmannskaien.

Kystens infrastruktur ble bygget ut for å legge til rette for både skipsfart og fiskeriene. Mellom 1840-1914 ble norskekysten merket og lyssatt. Lenge tilrettela man mest for skipsfarten, men i 1855 fremhevet fyrkommisjonen at de store fiskeriene også skulle «bedst mulig imødekommes». Da hadde det allerede blitt reist fem fyr i Lofoten. Fyrstasjonen på Kvitvarden ble bygget i 1857.

Den ubemannede fyrlykta på Kvitvarden erstattet fyrstasjonen fra 1857.

Hjellene på Solvarden bak den nye kirka som erstattet kapellet Dreyer fikk reist på siste halvdel av 1800-tallet.

Simonbua med Malensbrygga.

Hjellene på Nattmålshaugen kan ses mellom bebyggelsen både fra gata og fra Heimsundet.

Hjeller Nattmålshaugen.

Fiskebruk fra 1950-tallet med sløyeskur fra 60-tallet.

Altona er en av de eldste bryggene i Henningsvær. Her hadde Dreyer sin forretning.

Renergården, Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Engelskmannsbrygga ligger ved den gamle Amtmannskaien og piren. Her er flere generasjoner kaifront synlig.

Væreiergården med tilhørende uthus. Sengestua til høyre i bildet
Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Heimgårdsbrygga nedenfor Væreiergården har hatt mange bruksområder, blant annet kornlager og forsamlingslokale før Festiviteten ble reist.

Kvinner og barn i Henningsvær

Kvinnene i Henningsvær er en del av fiskeri- og kysthistorien. Når mennene var på fiske, var det kvinner som drev gården, tok seg av barn og hadde tilleggsnæring hjemme. Noen produserte klær og tepper fiskerne hadde med seg. Kvinnene tok sin plass i arbeidslivet, i forretninger, som jordmødre, lærere, og i foredlingsindustri. Kvinnene var aktive i moderniseringen av samfunnet på 1900-tallet, særlig med å grunnlegge en rekke frivillige lag, organisasjoner og institusjoner.

Tungeskjæring er en tradisjon under lofotfiske og er en viktig del av den lokale kulturarven. Tungeskjæringen er en oppgave som ofte gjøres av skoleundom og som gir mulighet til å tjene egne penger.

Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

I Storhagan står to Asketrær og en Platanlønn. Disse var plantet av Mathilde Bordewick, som også startet hermetikkfabrikk. Det sies at Platanlønnens røtter strekker seg helt ned til havna. På en måte kan man si det stemmer, for lønnen i Storhagan er "mor" til mange av Lønnetrærene som ellers står i Henningsvær. Tidligere var det også rips og solbærbusker i Storhagan.

Fru Drejer

Blrgitte Lucie Zahl var arving til fiskeværet etter Jörgen Christian Zahl, en av de tre væreierne på 1800-tallet. Birgitte Lucie giftet seg med Jens Hendrik Klæboe Drejer. Sammen med Drejer som hadde stor betydning for utviklingen av fiskeværet hadde også fru Drejer en viktig rolle i lokalsamfunnet. Hun gav blant annet bidrag til å få opprettet en fiskerskole for gjestende fiskere (Det som nå er kjent som Havly, indremisjonens fiskerhjem - i dag privateid) og var en viktig bidragsyter for vanskeligstilte i Henningsvær; for fiskere, fattige og de som hadde store familier å forsørge var hun en de kunne gå til når det knep.

Fru Drejer (Birgitte Lucie Zahl)
Kilde: Velferdskontoret, Henningsvær

Fiskeri og religion

Fiske er ikke et yrke uten risiko for tap av menneskeliv og troen er god å ha både for den som går ut og for den som er igjen.
Dreyer fikk bygd kapell på tidlig 1850-tall. Kapellet er i dag borte og erstattet av en kirke som står på samme sted. Den nye kirka er fra 1970-tallet.
Da den indre Sjømannsmisjon ble dannet i Bergen i 1880, var det både misjon og avholdsarbeid som lå til grunn. Sjømannsmisjonen supplerte avholdslosjene rundt omkring.
Det var «fiskerihjem» mange steder på slutten av 1800-tallet, men det er usikkert når dette kom i Henningsvær. Funksjonene var misjon, hygiene (bad), telegraf og telefon. I Henningsvær var Havly også brukt som skolelokale for den såkalte «fiskeriskolen».
Betelskipet Elieser i Henningsvær er siden 1972 fast stasjonert i Henningsvær om vinteren (dette er ikke fredet).

Fiskarheimen Havly.

Den gamle losjebygningen med Trevarefabrikken og hjellene på Nattmålshaugen i bakgrunnen.

Foreninger

Losjen: Den første godtemplarlosjen i Henningsvær ble startet i 1884, denne het Morgenrøden og hadde lokaler på Sauøya. Losjen ble etter hvert nedlagt. I 1913 ble ny godtemplarlosje med navnet Solvarden startet på bedehuset. Losjen hadde lokaler i Sengestua, på Heimgårdsbrygga, men kjøpte så en dobbel bu som ble restaurert og innredet til møtelokale. Losjen ble som siste IOGT-losje i Lofoten lagt ned i 1973.

Andre foreninger:
Musikkforening, Henningsvær innbyggerforening. Henningsvær redningsforening, Henningsvær blindeforening og speiderbevegelsen i Henningsvær er eksempler på foreninger stiftet av kvinner og som hadde en viktig rolle for fellesskapet.

Festiviteten

2. januar 1917 vedtok Henningsvær skytterlag at de ønsket å bygge et festivitetslokale i Henningsvær. Amtskommunen avsto tomt i 1918, og i 1924 ble det besluttet å kjøpe Lofoten Motorfabrikks konkursbygning fra Svolvær. Festiviteten ble reist i 1925. Lokalet ble overlevert innbyggerne 5. desember 1925, som deres eiendom. Her ble det vist film, i 1936 ble Henningsvær musikkforening stiftet og det ble holdt øvelser, og bygningen ble også brukt av tuberkoloseforeningen. Utvidelser i 1961; nytt kjøkken og restaurant. Festiviteteten er fremdeles i dag i innbyggernes eie.

Helsestell

I 1873 kom det sykestue i forbindelse med fiskeriene. Den ble reist av Medicinalfondet, pådrevet av Drejer. Det var fiskerilege her fra 1865, blant annet var Armauer Hansen, oppdageren av leprabasillen, fiskerilege her i 1868. Sykestua er i dag borte, den stod der barnehagen står i dag.

I et folkehelseperspektiv har også Henningsværs jordmødre en plass. Fru Kristensen var jordmor her på begynnelsen av 1900-tallet. Hun hadde ikke rom for de fødende selv, og gikk derfor på hjemmebesøk.

Helselag

Fremveksten av helselagene er mye kvinnehistorie. Folkehelse var et viktig tema rundt 1900 og opprettelsen av helselag er del av denne historien. I Henningsvær var det rundt 1910 opprettet to tuberkouloseforeninger, en på hver øy.

Etter at Festiviteten ble bygget i 1925 ble foreningenes aktiviteter lagt hit, før dette var de på Heimgårdsbrygga. Tuberkoloseforeningene var grunnlaget for det som senere ble Hellandsøya Helselag og Heimøya Helselag, i etterkrigstiden. Da var tuberkolosen på vei ut.

Kristiansenhuset. Fru Kristiansen var jordmor i Henningsvær og gikk på hjemmebesøk.

Festiviteten.

Moderniseringen av fiskerinæringen – Henningsværs andre vekstfase

Den neste store utbyggingsfasen i Henningsvær skjer i hovedsak på første halvdel av 1900-tallet. I løpet av rundt femti år bygges det Henningsvær som vi kjenner i dag opp. Denne ekspansjonen kan knyttes til noen spesifikke og viktige hendelser.

Motorisering av fiskeflåten

I løpet av noen tiår på begynnelsen av århundret motoriseres den norske fiskeriflåten. Dette får stor betydning for nasjonen, for kyst-Norge, og for Henningsvær. Moderniseringen av fiskeflåten fikk store konsekvenser økonomisk, for sosiale maktposisjoner, for bosetningsmønstre, og for nye yrkesgrupper på land. Mens disse endringene førte til fraflytting og nedlegging av mange fiskevær og handelsstasjoner, gav de for Henningsværs del en vekstperiode.

Mellomkrigstidens lavkonjunktur betydde at den statlige fiskeristøtten ble avviklet, og fiskeriorganisasjonene vokste frem. Etterkrigstiden var preget av videre teknologisk utvikling som medførte større havfiske, fangstøkning, og supplering til fiskenæringen på land i form av fryse- og filetindustri.

Utbygging av havna i Heimsundet

Motoriseringen av fiskeflåten på første del av 1900-tallet kan kalles havbrukets hamskifte. Moderniseringen av fiskebåtene betydde at fiskerne kunne reise lengre og ta opp mere fisk på kortere tid og med mindre bruk av handmakt. For Henningsvær betydde dette vekst.

Tilretteleggingen for fiskere, med rorbuer på 1800-tallet og motoriseringen av båtene på begynnelsen av 1900-tallet, medførte at man fikk stor tilstrømning av fiskere til Henningsvær. Det økte behovet for tilrettelegging av havna, som liggehavn, var med på å bidra til at det ble bygget molo mellom Heimøya og Hellandsøya. Denne stod ferdig i 1934, etter flere års arbeid for å få bevilget midler til dette. Med moloutbyggingen kunne det også bygges vei over Hellandsøya, for så å få bygget kai på Finnholmen i 1935.

Moloen gjorde Henningsvær til en meget god havn, og Heimsundet ble nå bygget ut til den fiskerihavna som i stor grad er den samme som finnes i dag. Det blir bygget ut fiskemottak i stor stil, også utenfor Heimsundet, som på Bryggmannsholmen og Banhammaren, men også på holmer og øyer utenfor Henningsvær. De fleste stod ferdige på 1950-tallet, med viktige til- og påbygg som sløyeskur, som i hovedsak bygges på 1960-tallet.

Moloer og andre utfyllinger

Moloen er ikke den eneste utfyllingen i Henningsvær. Opprinnelig var det mange mindre øyer og holmer her, som i dag kjennes igjen i stedsnavn som Robertholmen, Saltværingsholmen eller Sjysjåholmen. Sjysjåholmen var ett av flere områder der det ble fylt ut på 1890-tallet. Dette la grunnlag for etablering av slipper på 1900-tallet.

Ekspedisjonskaia fra 1930-tallet ble konstruert etter at moloen hadde blitt bygget.

Fiskebruk med sløyeskur fra siste halvdel av 1900-tallet.

Nye næringer knyttet til fiskeriet

Det kommer også en rekke nye næringer tilknyttet fiskeriene. Mathilde Bordewich hadde hermetikkfabrikk først under anlegget til Dreyer, før hun etablerte Kaviarfabrikken i 1924. Nye foredlingsmetoder betydde også at det kom til nye bygg, som for eksempel filetfabrikker og senere fryserier.

Fiskemottaket på Finnholmen med tanker som forteller om laksefiske, tranproduksjon og bunkerstasjonene det ble behov for etter at fiskeflåten ble motorisert.

Storsalteriets kjerne går tilbake til 1800-tallet. Ved siden av ligger et tidligere fiskebruk som ble bygget ut med filetfabrikk på siste halvdel av 1900-tallet.

Vannforsyning – ferskvann og saltvann

Vannforsyning var viktig både for innbyggere på øyene, for fiskere og for fiskerinæringen. Det var tidligere to brønner i Henningsvær, med vannkvalitet som var uegnet som drikkevann. Den nå gjenfylte Nordtjønna var ustabil som vannkilde da stormer saltet vannet og gjorde det udrikkelig i lange tider. I Urvika var det også et vannmagasin, men man måtte ro for å hente vann her. Med stadig flere fiskere var behovet for vann stigende, og i 1930 startet man oppdemming av Urvikvannet, det ble lagt ledning til Henningsvær, og det ble så montert tappestendere på Heimøya. Hellandsøya fikk ikke vann før i 1941.

Fiskemottakene trengte vann til å skylle fisken i. Dette ble gjort i sjøvann til 1949, da ble det forbudt å hente skyllevann fra Heimsundet, og det ble bygget et sjøvannsanlegg. Med nye fiskerinæringer som hermetikk og filet ble det heller ikke lov å skylle med sjøvann, og det måtte opprettes et vannverk med nytt ledningsnett. Dette ble gjort av folk i Henningsvær selv. Nye krav fra Fiskeridirektoratet til ledningsnett i 1981 førte til at et nytt sjøvannsanlegg måtte bygges, da med pumpestasjon på Finnholmen.

Bilde av pumpestasjon. Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Økt sysselsetting gir flere fastboende

Den økte sysselsettingen ga grunnlag for flere fastboende, noe man ser i antall bolighus som reises i perioden. Det var fastboende i Henningsvær også før tyvetallet, men mange av bolighusene som står i Henningsvær i dag er fra tretti- til femtitallet. Med økt aktivitet i fiskeværet ble det også rom for sekundær næringsdrift i form av spesialforretninger.

Noen bolighus i Henningsvær, blant annet i Misværhola, har en eldre kjerne. Enkelte bolighus startet som rorbuer, men har blitt bygd om i løpet av 1900-tallet. Denne innvendige kjernen er ikke omfattet av fredningen, men denne bakgrunnen er en del av den historien som fortelles av husene. Andre bygninger, langs Misværveien, mellom Storhagen og Festiviteten har et tydelig preg av etterkrigstid. Det samme gjelder bygninger i Dreyers gate ved Sjysjåholmen, og på Hellandsøya.

Etternitt er et materiale som ble populært på grunn av sin holdbarhet i værharde strøk fra 1950-tallet. Eternitten inneholder asbest, men kan erstattes med asbestfrie alternativer.

Mye av bebyggelsen i Henningsvær følger terrengets form.

Bebyggelsen i Misværhola består delvis av rorbuer bygget på og gjort til helårsboliger.

Veksten rundt midten av 1950-tallet har satt et tydelig stilpreg på enkelte boliger. Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Foto: Riksantikvarens arkiv

Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Nye servicenæringer og blomstrende forretningsliv på land

Med flere fastboende og fiskere vokste det også frem en rekke forretninger. Mange av disse var i bolighusene til folk, noen i fiskebrukene (som også hadde boligdeler), og noen av de ble bygget som rene forretningsbygg. I tillegg til de mange bakerne var det også slaktere og andre matvareforretninger, samt en rekke spesialforretninger.

Bolig og forretningsbebyggelsen langs Dreyers gate. Dette gatestykke var tidligere et smalt stykke sjø rundt Sjysjåholmen.

Foto: Riksantikvaren (begge)

Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

På femtitallet var det et yrende forretningsliv i Henningsvær. Innenfor fredningsområdet står det to frittstående kioskbygninger, en på Hellandsøya og en på Heimøya. På folkemunne har de fått navn etter to som stod bak disken; Astridkiosken og Gudrunkiosken.

Mathilde Bordewick startet produksjonen av kaviar og lofotpostei i Henningsvær i 1924, og produktene ble raskt populære over hele landet. Kaviarfabrikken ble bygget på 1950-tallet. Produksjonen fortsatte helt fram til midten av nittitallet.

Med båtmotorer kom behov for en servicenæring som kunne vedlikeholde og reparere. De første slippene i Henningsvær ble bygget i 1920 og 1927. Motoriserte båter betød et behov for drivstoff, og på femtitallet var det fire-fem bunkringsstasjoner i Henningsvær. I dag står det en drivstofftank igjen, på Finnholmen. Denne står samlet med en del andre tanker, knyttet til blant annet tranproduksjon og laksefiske.

Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Dagens slipp ble bygget på 80-tallet. Tidligere lå det også en slipp mellom dagens Joker og Heimgårdsbrygga. Slippen forteller om en viktig funksjon i fiskeværet.

Fremveksten av fiskeriorganisasjonene og fiskeridepartement

Mellomkrigstiden representerer en ny fase i fiskerihistorien. Den internasjonale økonomiske krisen førte til prispress i alle omsetningsledd. Fiskerne ble påført store økonomiske belastninger fordi de ikke var organiserte og dermed ikke hadde særlig forhandlingsstyrke ovenfor kjøperne.

Norges Fiskarlag ble stiftet i 1926 og var sentral i spørsmålet om organiseringen av salget på første hånd. Omsetning fra fisker til kjøper ble etter hvert etablert som fiskersamvirker med enerett på omsetningen (fiskesalgslag).

Kriseårene 1933-34 ble det avholdt massemøter langs den nordnorske kysten med krav om statlige garanterte minstepriser på fisk. Ordningen ble gjennomført fra 1936, lovfestet i 1938 og organisert for torskefiskeriene ved etableringen av Norges Råfisklag samme år.

På offentlig side opprettet Norge som det første land i verden et eget fiskeri departement i 1946. Fiskerisaker hadde inntil da vært behandlet i Handelsdepartementet. Som faglig etat for fiskeriene var Fiskeridirektoratet opprettet i Bergen i år 1900.

I etterkrigsperioden var det stor etterspørsel etter fisk og fiskeprodukter på det internasjonale markedet. Staten fastsatte på bakgrunn av drøftelser med salgslagene maksimalpriser for råfisk og også maksimale eksportpriser. På grunn av høye markedspriser ble det opprettet prisreguleringsfond, blant annet for torskefiskeriene.

Etter hvert som markedssituasjonen endret seg ble kostnadene høyere enn inntektene. Fondene ble tømt for å opprettholde inntektene til fiskerne. Sist på femtitallet ble maksimalprisene erstattet med et minsteprissystem. For å balansere pris og inntekt mot driftskostnader, ble det nødvendig med forhandlinger om statlige tilskudd. I 1963 ble Norges Fiskarlag anerkjent som representant for fiskerinæringen i forhandlingene med staten. Forhandlingene ble formalisert ved hovedavtalen mellom staten og Norges Fiskarlag i 1964. Disse pristilskuddene ble gradvis avviklet på 1990-tallet.

I Henningsvær er det først og fremst væreierboligen som forteller noe om denne siden av fiskerihistorien, fordi den ble tatt i bruk som velferdsstasjon og kontor (1977) for Norges Fiskarlag.

Væreiergården har også funksjon som velferdsstasjon under fisket, og var fra 1977 kontor for Norges Fiskarlag,

Endringer i ressursgrunnlag, fiskeripolitikk og næring

Siste fase av den nasjonale historien Henningsvær er fra cirka 1970 og fram til de første tiårene av 2000-tallet. Denne perioden på så vidt femti år, var preget av store endringer som fikk drastiske konsekvenser for fiskerinæringen og kystsamfunnene. Man kan snakke om et vendepunkt i historien. Fasen er ikke preget av de store byggeprosjektene, men fordi endringene allikevel er så drastiske er de viktige for å forstå transformasjonen av bygningsmasse, inntog av nytt næringsliv, og ikke minst for å forstå dagens behov og utfordringer.

Perioden er preget av nedgang i antall fiskebruk og forretninger. Det komme dessuten ferge og så bru til Henningsvær. Men når det oppstår tomme rom kommer nye brukere til. I Henningsvær vokste reiselivsnæringen fram, som på mange andre steder langs norskekysten. Til forskjell fra mange kyst- og fiskerisamfunn, har Henningsvær fremdeles en rolle som et av de aktive fiskeværene i Norge. Selv om størstedelen av dagens bebyggelse i Henningsvær stod ferdig utbygget allerede på 1960-tallet, har endringene som skjedde fra 1970-tallet og utover fått betydning for bruk, gjenbruk, nye behov og utfordringer i Henningsvær.

Følgende forhold har vært av betydning for utviklingen i norsk fiskeri og kysthistorie de siste femti år:

1. Ressurskrisen på sytti- og åttitallet førte til en ny type myndighetsinngrep og regulering av fisket, som fikk store virkninger for fiskere, fiskerinæring og kystsamfunnene.
2. To store politiske hendelser, nei til EF (dagens EU) i 1972 og etableringen av norsk økonomisk sone i 1977 knyttes til hensynet til nasjonal kontroll over fiskeriressursene, og mulighet til å forvalte fiskeriressursene på et bærekraftig vis.
3. Fremveksten av norsk petroleumsvirksomhet og fremvekst av oppdrettsnæringen fikk betydning for den tradisjonelle fiskerinæringen.
4. Antall yrkesutøvere reduseres, fordi maskiner har tatt over mye av arbeidet på land og til vanns.
5. Det er endringer i markedene, med ny lovgiving og globalisering.
6. Det statlige økonomiske bidraget er redusert til et minimum.
7. Fiskeindustrien har gjennomgått en kraftig teknologisk omstilling, men er likevel truet av sterk konkurranse fra lavkostland.
8. Kysten har gjennomgått en transportrevolusjon.
9. Nedgang i fiskeindustrien og fraflytting betyr at bygningsmasse og anlegg tas i bruk til andre formål, blant annet reiselivet som ny næring har kommet inn.

Hvordan de nasjonale tendensene synes i Henningsvær

En rekke komplekse forhold førte til at mange fiskemottak ikke lenger er i drift, og det i dag er noen få store bruk med stor kapasitet i Henningsvær.

Utbyggingen av fiskeriflåten og den økte kapasiteten til denne fikk til slutt konsekvenser for fiskebestanden. Det første store sammenbruddet skjer i sildebestanden på syttitallet, og i 1988 kom også varskuet om at torskestammen var kraftig svekket.

Muligheten til å gjøre disse inngrepene kan knyttes til to store politiske hendelser i perioden, nei til EF (dagens EU) i 1972 og etableringen av norsk økonomisk sone i 1977. Bærekraftig ressursforvaltning ble en ny fiskeripolitisk målsetting. Denne reguleringen fikk store konsekvenser for fiskere, fiskerinæring og kystsamfunn. Den kraftig reduserte fiskekvoten i 1989 medførte krisetilstander for mange fiskerisamfunn. For å unngå en tilsvarende situasjon i 1990 ble det innført fartøykvoter for kystflåten.

Med det nye fokuset på ressursforvaltning, teknologisk utvikling, og en dreining av fiskeripolitikken i en mer markedsorientert retning, skjedde det en reduksjon i antall yrkesutøvere i fiskeriene. Antallet yrkesfiskere i Norge var i 1950 hele 100 000. Dette tallet var halvert i 1970, igjen i 2000, og i 2020 var det registrert 13 000 yrkesfiskere. Dette har medført omfattende fraflytting og sentralisering når man ser landet under ett. Det er ikke en entydig utvikling: Enkelte steder har fiskeriet likevel vokst, enten i folketall, i næring, eller begge.

Endring i næringene og transformasjon og ny bruk av bygningsmasse

De nær sytti fiskemottakene i Henningsvær på femtitallet ble redusert i antall. Dagens fiskemottak og -bruk håndterer store kvanta, er effektiviserte og leverer fisk og fiskeprodukter i hele regionen, landet og utlandet.

På begynnelsen av 1990-tallet var det få forretninger i Henningsvær. Siden den tid har aktiviteten økt og tomme lokaler har fått nytt innhold.

Det er flere aktive fiskemottak og -bruk i Henningsvær i dag.

Trevarefabrikken har fått ny bruk som kultursenter.

Nye veiforbindelser, nye næringer og ny bruk

Med tomme hus, nye veier og en ny og kjøpesterk befolkning internasjonalt kom reiselivet inn som en stor ny næring.

Fremveksten av petroleums- og oppdrettsnæringen førte til utbygging av veier på kysten i tiårene etter 1970. Transportrevolusjonen innebar også en utbygging av fergesamband, bruer og tuneller, og et gjennombrudd for hurtigbåter og fly. Nye tilkomstveier åpnet også opp for reiselivet.

Reiselivsnæringen har også påvirket bygningsmassen og miljøet med både nybygg og ny bruk av eksisterende bygninger. Parkeringsplassen ved Hjellskjæret er ved utfylling blitt stor nok til å dekke noe av parke-ringsbehovet til de besøkende.

Det har vært ny industriutbygging i mindre skala (Hovde industrier). Andre bygg som tidligere har vært fiskebruk står tomme, eller har fått ny bruk. Nye utfordringer kommer med endrede arealbruk , trafikksituasjonen og reiselivet. Som med en rekke andre spor etter menneskelig virksomhet, som gjennomgår drastisk endring, ser man også sporene etter fiskerinæringen, som i Henningsvær fremdeles står sterkt, er viktig å ivareta.

Med reiselivet kommer behov for sengeplasser for besøkende. Dette dekkes både med nybygg tilpasset miljøet og gjenbruk av eldre bebyggelse.

Nye nisjebutikker i gamle lokaler.

2.4 Medvirkning og brukergrupper

Det har vært en forutsetning for prosjektet at planprosessen ble utført med medvirkning. Brukermedvirkning er gjennomført i flere omgang med samtaler med med informanter fra ulike brukergrupper, gjennom folkemøter og møter med referansegrupper, og gjennom merknader til fredningen.

En kulturmiljøfredning skreddersys til stedet. Brukerinteressene har vært et viktig premiss for fredningen av Henningsvær og for råd til tiltak og søknadsrutiner i forvaltningsplanen.

Kildegrunnlaget

Brukergruppene som beskrives er valgt ut med utgangspunkt i forprosjektet for fredningssaken og gjennom dialog med referansegruppen. Utfordringer og behov som er beskrevet er et resultat av samarbeid med og råd fra Henningsvær innbyggerforening, kommunen og fylkeskommunen, intervjuer og samtaler med interessenter i Henningsvær, og innkomne innspill og merknader i forbindelse med formelle høringsrunder i fredningssaken.

Riksantikvaren har fått inn mange relevante og konkrete innspill til fredningssaken. Det har vært innspill knyttet både til fiskerinæring, reiseliv, boligbebyggelse, terrengtiltak, hjeller, havn og så videre. Disse innspillene har blitt sammenfattet i mer generelt språk i den følgende teksten. Dette er både for å gjøre planen håndterlig størrelsesmessig, for å gi rom for at forhold kan endres over tid, og for å gi forvaltningen rom for bruk av skjønn.

Næringslivsinteresser som er viktig for Henningsvær

Rundt tretti prosent av bygningene i fredningsområdet er næringsbygg, ifølge matrikkelen.
Reiseliv, handel og sjømat er de største næringene.

Ressurstilgangen i farvannene rundt Lofoten, i form av skrei og annen fisk, er grunnlaget for at Hennings-vær som fiskevær har vokst fram. En forutsetning for fredningen er at fiskerinæringen skal kunne opprettholdes og videreføres i Henningsvær. Fredningen skal ikke være til hinder for dette.

2.5 Aktivitet og behov

Fiskeri og fiskerirelatert næring

I 2019 var det registrert fire fiskebruk i Henningsvær. Tre av disse ligger innenfor fredningsområdet. Det finnes også fiskeforedlingsbedrifter innenfor fredningsområdet. Henningsvær hadde i 2005 den høyeste tettheten av fiskebruk i Norge. Fiskebrukene tar imot fisk for videre foredling i ulik grad (saltfisk, tørrfisk, emballering, sløying), og videre distribusjon (båt og biltransport). Noen av virksomhetene kombinerer sin virksomhet med bla. utleie/ hotellvirksomhet.

I 2007 var det registrert ti hjemmehørende båter i Henningsvær. Under sesongfisket er Henningsvær liggehavn for rundt 150 båter.

Historiske tall for fiskerinæringen i Henningsvær:

Fiskebruk	Hjemhørende båter
1947: 69	1948: 107
1982: 22	1972: 60
2007: 5	2007: 10
2019: 4	

Det finnes også virksomheter som driver med verkstedsdrift og industri, blant annet knyttet til reparasjon og utstyrsleveranse til fiskebåter.

Tiltak i havna reguleres gjennom havne- og farvannsloven (LOV -2019-06-21-70). Virksomhetene underlegges krav etter lovverk som forvaltes av mattilsynet, arbeidstilsynet, fiskeridirektoratet og Justervesenet. I tillegg kommer gjeldende reguleringsplan, plan- og bygningsloven, TEK17, SAK10 og brannforskrifter.

Utviklingsbehov og utfordringer som må vurderes i forvaltningen av et fredet område relatert til fiskerinæringa er blant annet:
• sikkerhet på kaifronten
• trygge og tilstrekkelige liggesteder for fartøy
• mulighet til sikker forflytting mellom båt, kai,
• sanitære behov og velferdsbehov.
• produksjonslokaler og lagringsplass som tilfredsstiller krav fra arbeidstilsyn og mattilsyn,
• mulighet til å forflytte råstoff og varer mellom ulike deler av produksjonslinjen,
• burom for sesongarbeidere
• mulighet for å drive løpende vedlikehold og oppgradering med tanke på sikkerhet og for å fylle andre myndighetskrav
• mulighet til å kunne utvikle og legge om produksjon/øke kapasitet i takt med tidens krav og marked.

Reiseliv og handel

Reiselivet er en av de største næringene i Henningsvær. Det er flere hoteller og overnattingssteder, privat utleie over nett, restauranter, kafeer og galleri. I tillegg finnes en rekke forretninger i Henningsvær, av typen dagligvare og detaljhandel. For disse er både fastboende, nærbefolkning og andre besøkende viktige.

Virksomhetene kan være underlagt krav etter lovverk som forvaltes av mattilsynet, arbeidstilsynet og Kystverket. I tillegg kommer gjeldende reguleringsplan, plan- og bygningsloven, TEK17, SAK10 og brannforskrifter.

Utviklingsbehov og utfordringer som må vurderes i forvaltningen av et fredet område relatert til reiseliv:
• behov for kapasitet i høysesongen (for eksempel transformasjon og nybygg)
• behov for tilstrekkelig infrastruktur knyttet til trafikkavvikling og parkering, sanitærbehov, belysning og skilting og avfallshåndetering
• sikkerhet under ferdsel i været
• behov for å kunne utvide for drift, og svare ut krav fra arbeidstilsynet
• krav til universell utforming både bygg og i uterom.

Private brukere og eiere

I SSBs befolkningsstatistikk for 2018 er det registrert 510 personer med bostedsadresse i grunnkretsen Henningsvær (et område som er en del større enn fredningsområdet).

Drøyt førti prosent av byggene i fredningsområdet er privatboliger, ifølge matrikkelen. Størstedelen av boligbebyggelsen i fredningsområdet er bygget i perioden 1850-1950. Flere bygninger som i dag ikke er registrert som boliger, kan være aktuelle for ny bruk til boligformål. Flere av tomtene i Henningsvær er festetomter.

Bygninger som fungerer kun som boliger er underlagt krav etter byggeteknisk forskrift (TEK17), plan- og bygningsloven, branntilsynets krav, eventuelle krav knyttet til universell utforming. For boliger som benyttes til forretningsvirksomhet gjelder de krav som er knyttet til den aktuelle formen for forretningsvirksomhet, for eksempel reiseliv eller fiskebruk. Krav til bolig gjelder også for fritidsboliger. For uteområdene er gjeldende reguleringsplan og plan- og bygningsloven de viktigste rammer private eiere må forholde seg til.

For festetomter gjelder i tillegg festeavtalen og lov om tomtefeste.

Mange av behovene som er meldt inn her er felles for flere brukere. Utviklingsbehov og utfordringer som må vurderes i forvaltningen av et fredet område knyttet til boliger:

- behov for transformasjon og oppgraderinger på eksisterende boliger og eldre bygninger som skal få en ny bruk som bolig
- mulighet for tilrettelegging av uteområder for bruk, som for eksempel parkering
- behov for tilrettelegging for brannsikkerhet, universell utforming med mer
- behov for å kunne være med å forme Henningsværs historie og å sette spor etter seg
- behov for transformasjon av deler av tidligere bruksbygninger til ny bruk

Friluftsliv

Inn under denne brukergruppen faller både fastboende og besøkende som bruker de offentlige uteområdene i Henningsvær. Med uteområder mener vi offentlige veier, gater og plasser, som torget og Kaiveien. Vi mener også naturområder som områdene på Solvarden, Nattmålshaugen, Rundhaugen og Vartangen, som både er hjellområder og friluftsområder.

Reguleringsplanen styrer allemannsretten (friluftsloven) og beskytter friluftsområdene i formålet mot inngrep. Deler av friluftsområdene på land er også hjellområder og dermed underlagt Mattilsynet og Arbeidstilsynets regler i sesongen der fisken tørkes. Heimsundet og deler av havnefronten på Hellandsøya er regulert til trafikk og havneformål der havne- og farvannsloven gjelder. Utenfor trafikk og havneområdene er sjøområdene regulert til friluftsområder i sjø og vassdrag.

Det er begrenset med friluftsarealer på øyene, og det er et behov for nærfriluftsområder på land i Henningsvær, med 510 personer med bostedsadresse her.

Deler av friluftsarealene er bruksområder med hjeller. Disse områdene må kunne brukes til nærfriluftsformål, avhengig av sesong.

2.6 Andre lovverk og myndigheter

Kulturmiljøfredningen opphever ikke andre lover og rettsregler og vil derfor gjelde sammen med for eksempel plan- og bygningsloven, arbeidsmiljøloven og vegloven. Fylkeskommunen er forvaltningsmyndigheten for kulturmiljøfredningen.

Reguleringsplanene styrer i all hovedsak formål og bruk. Fredningsområdet og verneområdene i reguleringsplanen er nesten de samme. Kommunen er forvaltningsmyndighet for reguleringsplanen.
I tillegg til reguleringsplanen kommer andre myndighetskrav med hjemmel i sine særlover, som må vurderes, avhengig av hvilke tiltak som søkes gjennomført.

Harmonisering av rettsregler

Lover og rettsregler griper inn i hverandre, bygger på hverandre og forutsetter hverandre. Til sammen utgjør flere regler en fullstendig regel, som biter i et puslespill. Hvis det er motstrid mellom forskjellige rettsregler, som for eksempel kulturminneloven og plan- og bygningsloven, må de samordnes. Samordningen skjer ved at myndighetene gjennom tolkning kommer fram til en rettsregel.

Et av prinsippene går ut på at spesielle lover går foran generelle lover. Kulturminneloven har for eksempel særbestemmelser om vern som ofte vil gå foran plan- og bygningslovens mer generelle krav til plan- og bygningssaker. Men kulturminneloven regulerer ikke alle de forhold plan- og bygningsloven regulerer. Derfor er det slik at begge lovene kan gjøres gjeldende samtidig. I praksis må derfor eiere av fredete bygninger i en del tilfeller ha tillatelser fra begge lovverk for å gjøre endringer. Der det er konflikt mellom de to lovverkene, vil det i de fleste tilfeller kunne gis dispensasjon fra reglene i plan- og bygningsloven. Det vil si at for eksempel strenge krav til energiøkonimisering i henhold til plan- og bygningsloven, vil kunne dispenseres fra, for å sikre bevaring av en bygning etter kulturminneloven.

Dersom det er motstrid mellom to spesielle lovregler, gjelder prinsippet om at den strengeste regelen gjelder før den mindre strenge. Det er også vanlig at man benytter forarbeidene eller tidligere praksis fra forvaltningen til å samordne bestemmelsene.
Hvis flere viktige hensyn står mot hverandre, som for eksempel hensyn til vern og hensyn til sikkerhet og helse, må man søke den beste av mulige løsninger, der man ivaretar de samlede hensyn på best mulig måte.

Dette følger av alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper, og det følger også av kulturminneloven § 1.https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50

Av den grunn gir vi her en oversikt over noen av de viktigste lovverkene og myndighetene som er relevante for forvaltning av kulturmiljøfredningen i Henningsvær.

En rekke myndigheter og tilsyn har lovpålagte oppgaver i Henningsvær. I tillegg til forvaltningsansvaret kommunen og fylkeskommunen har, er følgende myndigheter noen av de viktigste med tanke på tiltak og aktivitet. Dette er ikke en uttømmende liste, for eksempel er ikke Statens vegvesen eller Statsforvalteren (tidligere Fylkesmannen) nevnt her. Tilsynene under er de vi har fått innspill om at er de mest aktuelle.
- Kystverket
- Havnevesenet
- Arbeidstilsynet
- Mattilsynet
- Fiskeridirektoratet
- Branntilsyn

Om samordningsplikten

Plan- og bygningsloven § 21-5 gir kommunen en samordningsplikt. Byggesaksforskriften (SAK10) § 6-2 gir veiledning om hvilke myndigheter som omfattes av denne plikten. Bestemmelsen er ikke til hinder for at eieren eller ansvarlig søker selv kan legge fram søknad for de berørte myndighetene. I disse tilfellene har kommunen en generell veiledningsplikt etter forvaltningsloven til å informere tiltakshaver eller ansvarlig søker om hvilke særlovsmyndigheter søknaden må legges frem for.

Også eiere og brukere har plikter og ansvar, se mer om dette i kapittel 3.7.
Også de ulike myndigheter har et ansvar ovenfor søkere, les mer om samordning mellom kommunen og fylkeskommunen i kap. 2.9.

Om veiledningsplikten

Forvaltningsloven § 11 første ledd sier: Forvaltningsorganene har innenfor sitt saksområde en alminnelig veiledningsplikt. Formålet med veiledningen skal være å gi parter og andre interesserte adgang til å ivareta sine behov i bestemte saker på best mulig måte. Omfanget av veiledningen må likevel tilpasses det enkelte forvaltningsorgans situasjon og kapasitet til å påta seg slik virksomhet.

Forvaltningsloven Kapittel III Alminnelige regler om saksbehandlingen sier mer om veiledningsplikt, saksbehandlingstid, og foreløpig svar.

Plan- og bygningsloven

Plan- og bygningsloven er en generell lov som er sentral for all arealforvaltning og byggevirksomhet i Norge. Loven gir rammer for arealplanlegging både i det offentlige og det private, og for hva eiere kan sette i gang av bygging og andre tiltak på eiendommene sine.

Loven legger opp til en helhetlig planlegging og skal bidra til å samordne statlige, regionale og kommunale oppgaver og gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser.

Plan- og bygningsloven har to hoveddeler:
• én plandel med bestemmelser om blant annet arealplanlegging, som skal sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interessenter og myndigheter
• én bygningsdel som skal sikre at tiltak blir i samsvar med lov, forskrift og planvedtak

Hovedtrekk i forholdet mellom reguleringsplan og fredning

En kulturmiljøfredning gjelder bare det utvendige, og regulerer heller ikke hva bygningene eller områdene kan brukes til. Reguleringsplanene gjelder for alle tiltak, også de som ikke reguleres av fredningen. Dette innebærer at kommunen fremdeles kan fatte vedtak for tiltak innvendig, uavhengig av fredningen. Kommunen vil også fremdeles være den myndigheten som fatter vedtak som gjelder bruk og arealdisponering.

En fredning av Henningsvær kulturmiljø har ikke til hensikt å stoppe den videre utviklingen av området. Bruken av bebyggelsen, anleggene og strukturene som har formet det verdifulle kulturmiljøet, må ikke bare kunne fortsette, men også videreutvikles. Dette er en forutsetning for at kulturmiljøet skal kunne bevares for ettertiden. Mens reguleringsplanene blant annet vil fastsette hva man kan bruke de forskjellige arealene til, vil fredningen legge rammer for hvilke endringer som kan gjøres i kulturmiljøet.

Fredningsbestemmelsene opphever ikke en reguleringsplan. Bestemmelsene og retningslinjene i planen gjelder side om side med fredningsbestemmelsene. Dersom det oppstår konflikt mellom de to regelsettene vil det alltid være den strengeste bestemmelsen som gjelder.

Hvis for eksempel fredningsbestemmelsene er strengere enn reguleringsplanen er det fredningsbestemmelsene som gjelder. Dersom det er bestemmelsene i reguleringsplanen som er strengest, vil disse gå foran de mindre strenge reglene i fredningsbestemmelsene.

Vanligvis kreves det tillatelse og/eller dispensasjon fra både kulturminneloven og plan- og bygningsloven for tiltak innenfor kulturmiljøet. Dersom det gis dispensasjon fra fredningsbestemmelsene, vil det i de fleste tilfeller knyttes vilkår til denne. Disse vilkårene vil normalt legge føringer for behandlingen av en søknad etter plan- og bygningsloven. Derfor er det viktig at dispensasjon fra forskriftens bestemmelser foreligger før søknaden etter plan- og bygningsloven ferdigbehandles.

Reguleringsplaner i fredningsområdet

Det finnes to reguleringsplaner som gjelder for fredningsområdet.

- Reguleringsplan for Henningsvær - plan ID 185, vedtatt av kommunestyret 10.12.2008, med mindre endring vedtatt 10.11.14
- Detaljreguleringsplan for Misværhola og Hjellskjæret - plan id 247, vedtatt i kommunestyret 6.12.2017

Dette la grunnlag for etablering av slipper på 1900-tallet.

Hovedhensikten med plan ID 185 er at stedet skal bevares og videreutvikles på grunnlag av de etablerte historiske og miljømessige verdier. Helhetlige kulturmiljøer fra området og samfunnsfunksjoner i Henningsvær skal bevares, det skal legges vekt på at kulturmiljøet gjenspeiler et nyere tids fiskevær, og det varierte bygningsmiljøet med blanding av store og små bygg skal bevares, slik at mangfoldet ivaretas.

For plan ID 247 fremgår det av fellesbestemmelsene at overordnet plan er plan ID 185, og at bestemmelser gitt i overordnet plan om bevaringskategori videreføres i denne planen. Planen gjelder utvidelse av hotell og overnattingssteder i Misværhola og på Hjellskjæret.

Oversikt over myndigheter og særlover

Vågan kommune og Nordland fylkeskommune ved Kulturminner i Nordland er de to nærmeste myndighetene i de fleste saker. Ut over det, finner vi en rekke myndigheter og særlover som kan ha innvirkning på sakene.

Vågan kommune

Kommunen er førsteinstans og mottaker for saker som skal behandles etter plan- og bygningsloven. Kommunen har ansvar for saksbehandling og veiledning etter plan- og bygningsloven, forhåndskonferanser, branntilsyn, havn og samordning av lovverk.

Nordland fylkeskommune

Fylkeskommunen er ansvarlig for å behandle søknader om dispensasjon fra fredningen og for behandling av tilskuddssøknader på Riksantikvarens midler. De gir også råd og veiledning til eiere av bygninger, anlegg, konstruksjoner og eiendommer i fredete kulturmiljøer. Nordland fylkeskommune ved Kulturminner i Nordland har ansvaret for:

- å veilede tiltakshaver
- å behandle søknader om dispensasjon fra en eventuell fredning og gi uttalelse til søknader etter plan- og bygningsloven (søknad om søknadspliktig tiltak)
- å behandle klager på vedtak etter kulturminneloven som gjelder fredningen og eventuelt videresende til klage-instansen (Riksantikvaren)
- å bistå eiere i søknad om tilskudd, motta og behandle søknader om tilskudd til kulturminner i privat eie og tilskudd til tekniske og industrielle kulturminner.

Likestillings- og diskrimineringsloven

Tilgjengelighet for alle er en viktig lovpålagt oppgave. Riksantikvaren ønsker at kulturminner skal kunne oppleves av alle, og har som målsetting å legge til rette for tilgjengelighet. Hensynet til tilgjengelighet må avveies mot hensynet til vern av de verdier som kulturmiljøet i Henningsvær representerer. Det vil være viktig med et godt samarbeid med Vågan kommune og Nordland fylkeskommune om løsningsforslag, slik at det fredete kulturmiljøet skal kunne brukes av flest mulig.

Offentlige og private virksomheter som er rettet mot allmennheten har en lovpålagt plikt til generell tilrettelegging for alle, jf. likestillings- og diskrimineringsloven (lov 2017-06-16-51) § 17 første ledd. I bestemmelsens tredje ledd gis det unntak for tilrettelegging dersom dette kommer i konflikt med vernehensyn.

Dette er videre utdypet i rundskriv til diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (rundskriv Q-29/2010) side 34, punkt 7.7. «Vernehensyn».

Naturmangfoldloven

Ved utøvelse av offentlig myndighet, herunder tildeling av tilskudd og forvaltning av fast eiendom skal prinsippene i lov om forvaltning av naturens mangfold §§ 8 til 12 legges til grunn som retningslinjer, jf. § 7. Dette innebærer at det skal foretas en vurdering av hvorvidt tiltaket det søkes om vil kunne påvirke naturens mangfold. Hvis vedtaket for eksempel gjelder et objekt der naturmangfoldloven kan være aktuell og det ikke er registrert sårbare eller truede arter, gis det uttrykk for dette og at vedtaket ikke vil påvirke naturmangfoldet i negativ retning.

Hvis det er registrert sårbare eller truede arter angis disse og hvorfor vedtaket ikke vil påvirke naturmangfoldet i negativ retning, hvorfor vedtaket vil påvirke naturmangfoldet i positiv retning eller hvilke avbøtende tiltak som kreves gjennomført i vedtaket for å unngå eller begrense skader på naturmangfoldet.

Mattilsynet

Mattilsynet er et statlig, landsdekkende forvaltingsorgan som er med å sikre forbrukere trygg mat og trygt drikkevann. De skal fremme folke-, plante-, fiske- og dyrehelse, miljøvennlig produksjon og etisk forsvarlig hold av fisk og dyr.

Alle som jobber med produksjon, distribusjon og servering av mat har ansvar for å følge Norges lover og forskrifter. Norge må også følge internasjonale regler som for eksempel EØS-avtalen.

På nettsidene sine har Mattilsynet en temabasert oversikt over regelverket, forklaringer og veiledninger til dette, skjema, gebyrer, kontaktinformasjon, tilsyn og mye mer:
https://www.mattilsynet.no/mat_og_vann/

På hjemmesiden finner du organisering av Mattilsynet, som er delt inn i avdeling mat, avdeling planter og dyr, fisk og sjømat som er aktuelle her og kontaktpersoner til disse. Mattilsynet har blant annet oppfølging av matloven med tilsyn med godkjente sjømatvirksomheter og restauranter/ serveringssteder.

Kystverket

Kystverket er en nasjonal etat for kystforvaltning, sjøsikkerhet og beredskap mot akutt forurensing. Kystverket arbeider for en effektiv og sikker sjøtransport gjennom å ivareta transportnæringens behov for fremkommelighet og effektive havner. Kystverket driver forebyggende arbeid og reduserer skadeeffektene ved akutt forurensing, og medvirker til en bærekraftig utvikling av kystsonen. Kystverket ligg under Samferdselsdepartementet.

Fylkeskommunen – eller den nye region Nordland – skal overta det formelle ansvaret for fiskerihavnene, det er foreløpig ikke gjennomført. Den nye havne og farvannsloven er trått i kraft fra og med 1. Januar 2020, og det er de respektive kommunene som har forvaltningsansvaret i disse havnene. Dette skjer uavhengig av om fiskerihavnene er overført til fylkeskommunen eller ikke.

Lovverk som forvaltes av Kystverket i Henningsvær, relevant for deg som søker er:
Havne- og farvannsloven

Vågan havnevesen KF

Vågan Havnevesen er et kommunalt foretak som har fått overført oppgaver som tidligere lå til Kystverket.

Vågan Havnevesen KF skal ivareta de administrative og forvaltningsmessige oppgaver som kommunen er tillagt etter havne- og farvannsloven, og bestemmelser gitt i medhold av denne. Havnevesenets oppgave er å sørge for en rasjonell og effektiv drift av havnene i havnedistriktet. De skal føre tilsyn med trafikken og forvalte havnevesenets eiendommer, innretninger og andre aktiva med sikte på en best mulig ressursutnyttelse for havnens brukere og for kommunene.

Fiskeridirektoratet

Fiskeridirektoratet, med hovedkontor i Bergen, er rådgivende og utøvende organ for Nærings- og fiskeridepartementet i fiskeri- og havbruksforvaltningen. Hovedoppgavene gjelder regulering, veiledning, tilsyn og ressurskontroll. De fem regionskontorene driver saksbehandling, veiledning, kontroll og tilsyn, deriblant ressurskontroll. En rekke lokalkontor er knytt til regionskontorene.

Arbeidstilsynet

«Arbeidstilsynets samfunnsoppdrag er gitt av Stortinget. Arbeidstilsynet skal legge premisser for, og følge opp at virksomhetene holder et høyt nivå med hensyn til helse, arbeidsmiljø og sikkerhet. Arbeidstilsynet skal, på et faglig og selvstendig grunnlag, følge opp at virksomhetene ivaretar sitt ansvar etter arbeidsmiljølovgivningen, allmenngjøringslovgivningen og annet regelverk som er tillagt Arbeidstilsynets myndighet.»

Hjeller på Solvarden. Tørrfisken gir næring og gjødsel til plantelivet under hjellene. Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

2.7 Behov for handlingsrom i fredningsområdet

Dette er en oppsummering av de viktigste utviklingsbehovene og hensynene i dagens kulturmiljø:

- En stor del av bygningene er bygget på femtitallet eller tidligere, for en bruk de ikke lenger har
- Nye krav til produksjon, sikkerhet og miljø, med videre medfører behov for tilpassing og endring
- Nye næringer som for eksempel reiselivsnæringa har egne krav til infrastruktur og universell utforming.
- Oppgraderingsbehov i boliger hos fastboende
- Krav til matsikkerhet begrenser allmenhetens ferdsel i de naturprega friluftsområdene.

Disse behovene må ses i sammenheng med kulturmiljøverdiene når kulturmiljøet skal forvaltes.

Alle disse forholdene skal behandles både etter reguleringsplanene og etter fredningsforskriften. Grensesnittet mellom regulering og fredning er beskrevet i vedlegg 2, som i hovedsak er rettet mot kommunen og fylkeskommunen.

2.8 Samordning mellom kommunen og fylkeskommunen

Samordning mellom fylkeskommunen og kommunen er aktuelt i områder hvor både kulturmiljøfredning og reguleringsplan gjelder.

Rådene i dette kapitellet og i forvaltningsplanen del 3 konkretiseres og utdypes i vedlegg 3, som inneholder samarbeidsrutiner utarbeidet av Vågan kommune og Nordland fylkeskommune. Samarbeidsrutinenen (vedlegg 3) kan bli endret dersom Vågan kommune og Nordland fylkeskommune ser behov for dette.

Utgangspunkt

Fredningsforskriften og reguleringsplanen er forskjellig på tre vesentlige områder:

Tidsperspektivet
Kulturmiljøfredningen freder for «evigheten» mens reguleringsplaner endres med jevne mellomrom.

Verdivurderingen
Kulturmiljø-fredningen har hovedfokus på helheten og sammenhengen mellom kulturminnene i området, ikke på objektnivå og materialautentisitet. Reguleringsplaner er i stor grad objektorientert og opptatt av materialbruk og lignende.

Nasjonalt /regionalt grunnlag
Kulturmiljø fredningen har det nasjonale perspektivet mens reguleringsplanen har det lokale perspektivet.

Der reguleringsplanen har strengere bestemmelser enn fredningsbestemmelsene er det de strengeste bestesemmelsene som gjelder, og omvendt.

Prosess

a) Hvor det kun er reguleringsplan som gjelder for området (ikke kulturmiljøfredning)

Kommunen avgjør saken, men oversender søknad om tiltak til fylkeskommunen til uttalelse.

Vi minner i denne sammenheng om plan- og bygningsloven § 19-2 (dispensasjonsvedtaket) fjerde ledd:

«Ved vurderingen av om det skal gis dispensasjon fra planer skal statlige og regionale rammer og mål tillegges særlig vekt. Kommunen bør heller ikke dispensere fra planer, lovens bestemmelser om planer og forbudet i § 1-8 når en direkte berørt statlig eller regional myndighet har uttalt seg negativt om dispensasjonssøknaden.»
b) Hvor det foreligger kulturmiljø fredning og reguleringsplan med omtrent sammenfallende vernebestemmelser og et tiltak er betinget av dispensasjon og/eller tillatelse fra begge lovverkene.

Kommunen oversender saken til fylkeskommunen (FK). FK fatter dispensasjonsvedtak med hjemmel i fredningsforskriften og kommunen gir dispensasjon eller tillatelse med hjemmel i reguleringsplanen.

c) Hvor det foreligger en kulturmiljø fredning og reguleringsplan, og reguleringsplanen har strengere vernebestemmelser enn fredningsforskriften for samme forhold.

Tiltaket er betinget av dispensasjon/tillatelse fra begge lovverkene. Som nevnt trumfer den strenge reguleringsbestemmelsen forskriftens bestemmelse. Det vil i dette tilfellet være unødvendig ressursbruk og dessuten uheldig om fylkeskommunen behandler søknaden i sin fulle bredde og fatter vedtak om dispensasjon når man er innforstått med at kommunen med hjemmel i reguleringsplanen ikke har anledning å dispensere for det omsøkte tiltaket. Løsningen i dette tilfellet er samordning mellom fylkeskommunen og kommune. Det anbefales å starte saksbehandlingen med en forhåndskonferanse, jf. pbl § 21 -1:
«For nærmere avklaring av rammer og innhold i tiltaket kan det holdes forhåndskonferanse mellom tiltakshaver, kommunen og andre berørte fagmyndigheter. Andre berørte kan også innkalles. Forhåndskonferanse kan kreves av tiltakshaver eller plan- og bygningsmyndighetene.
Departementet kan gi forskrifter om forberedelse, gjennomføring og referat fra forhåndskonferansen.»

Det vil i dette tilfellet være tilstrekkelig at fylkeskommunen orienterer om at kulturmiljøfredningen åpner opp for det omsøkte tiltaket, men viser til gjeldende reguleringsplan, og henviser til kommunens behandling av saken.

d) der fredning er strengere enn regulering

Kommunen oversender også denne søknaden til fylkeskommunen, som avgjør spørsmålet om det skal gis dispensasjon fra forskriften eller ikke.

Del 2 FORVALTNING AV FREDNINGSOMRÅDET

DEL 3	**FORVALTNING AV FREDNINGSOMRÅDET**	**60**
3.1	**Utgangspunkt og rammer**	**61**
3.2	**Hva er vanlig vedlikehold?**	**62**
3.3	**Råd om byggverk**	**63**
3.4	**Råd om kaier og andre utendørs konstruksjoner**	**72**
3.5	**Råd om miljøets uterom og landskap**	**75**
3.6	**Tilsyn og myndigheter**	**79**
3.7	**Søknad om tiltak**	**82**
3.8	**Tilskudd**	**88**

3.1 Utgangspunkt og rammer

Del 3 gir råd og veiledning som skal være til hjelp for forvaltning og tiltakshavere ved planlegging av tiltak. Den gir også råd om hvordan man søker om dispensasjon og tilskudd og gir oversikt over søknadsprosedyrer og saksbehandlingsprosess.

Hvordan kapitlet er organisert

I 3.2 gis det en beskrivelse av hva som kan defineres som vanlig vedlikehold, som ikke er søknadspliktig. Den rådgivende delen er videre delt i tre kapitler;

- om byggverk (3.3)
- om kaier og andre utendørs konstruksjoner (3.4)
- om miljøets uterom og landskap (3.5).

Her gis det råd både om vedlikehold med et omfang som kan være søknadspliktig, og om søknadspliktige endringer.
For hvert kapittel beskrives:

- aktuelle problemstillinger
- råd om vedlikehold
- søknadspliktige endringer

Tema som beskrives

Byggverk :

- bygninger , påbygg, gjerder og porter
- nybygg (bygninger som erstatter tidligere bygninger i en verdifull struktur)

Kaier og andre utendørs konstruksjoner

- kai, kaigate, slipp, molo
- utendørs funksjonelle konstruksjoner, kraner og tanker

Miljøets uterom og landskap

- terrenget, som berg, knauser og kulturlandskap under hjeller
- gater, veier, plasser og park
- utfyllinger i sjø
- terreng rundt og mellom bygninger og andre elementer i området
- Havnebasseng
- fyrlykter
- hjeller og hjelleberg

Vanlig vedlikehold og endring

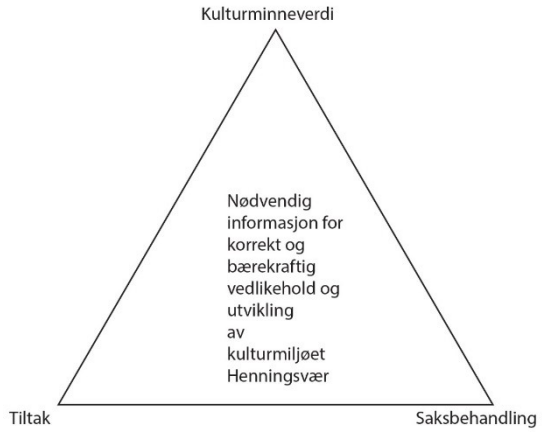
Når man gjør tiltak på eiendom innenfor et fredet kulturmiljø, er det et viktig skille mellom «vanlig vedlikehold», og «endring».

Vanlig vedlikehold er ikke søknadspliktig, mens endringer er søknadspliktig. Det gis råd både om vedlikeholdstiltak og søknadspliktige endringer i denne delen av forvaltningsplanen.

Både vern og bruk er viktig

Henningsvær er et levende kystsamfunn med mange fastboende, flere aktive fiskebruk og annen næringsvirksomhet. Denne aktiviteten er viktig for kulturmiljøet, både fordi bruk er den beste måten å ivareta et kulturminne på, og fordi det gjør at Henningsvær fortsatt er et levende samfunn. Å legge til rette for bruk er viktig for ivaretakelsen av Henningsvær som kulturmiljø.

Selv om kulturmiljøet skal ivaretas for fremtidige generasjoner, må man nødvendigvis til enhver tid forholde seg til de menneskene som lever her og nå. For å sikre hensynet til befolkningen, er det gjennomført omfattende brukermedvirkning, se kapitlet om medvirkning og brukergrupper (2.6). De praktiske rådene i dette kapitlet bygger på denne brukermedvirkningen, og innspillene derfra.

Hensyn som må samordnes i Henningsvær for en videre utvikling som ivaretar kulturminneverdiene og dagens samfunnsbehov.

3.2 Hva er vanlig vedlikehold?

Vanlig vedlikehold er ikke søknadspliktig. Det er fordi vanlig vedlikehold ikke er en endring . Endringer er derimot søknadspliktig. Under gir vi eksempler på hva som kan være vanlig vedlikehold, og hva som ikke er det. Er tiltaket større enn dette, skal du ta kontakt med kommunen eller fylkeskommunen for avklaring!

Vanlig vedlikehold på byggverk, kaier og andre utendørs konstruksjoner

Vanlig vedlikehold skal skje i samsvar med opprinnelig eller eksisterende teknikk, utførelse og materialbruk. Eksempler på vanlig vedlikehold er:
- å male med samme type maling og samme farge som tidligere.
- pussreparasjoner med samme type puss og maling.
- vedlikehold av plattinger og terrasser
- omkitting av vinduer.
- å erstatte deler av taktekking som enkelte takstein eller takplater med tekking av samme type.
- utskifting av enkelte værutsatte bygningsdeler som vindskibord og vannbord eller enkelte veggbord, med tilsvarende bordtype.
- utskifting av ødelagte glassruter
- utskifting av deler av hjellene, både hele hjellen eller enkeltdeler, med hjeller av samme type
- utskifting av enkeltdeler som peler, planker eller bord på kaifront og maling med samme type og farge.
- Sikkerhetsmessig vedlikehold av kraner og andre utendørs konstruksjoner samt nødvendige reparasjoner av disse.

Med jevnlig vedlikehold blir vedlikeholdsarbeidet en prosess og ikke et prosjekt. Et jevnt vedlikehold er den beste form for vern, og er i det lange løp også det mest økonomiske.

Vanlig vedlikehold i uterom og landskap

Vanlig vedlikehold er det samme som ordinær skjøtsel i uteområder. Det er dette som ved rutinemessig arbeid bidrar til å opprettholde en ønsket tilstand. For grønne arealer og uterom består ordinær skjøtsel av:
- reparasjon av trappeheller, murer og gjerder i uteområdet, når dette er i samsvar med opprinnelig eller eksisterende teknikk, utførelse og materialbruk.
- Vedlikehold og reparasjon av gategrunn og plasser når dette erstattes med samme type materialer.
- Hjeller kan settes opp, driftes og vedlikeholdes på tradisjonelt vis. Inngrep i bakken inngår ikke som vanlig vedlikehold.
- Slått av engene i hjellområdene.

Den årlige nedtakingen av gjerdet rundt Storhagan for å unngå ødeleggelse ved snøbrøyting er et eksempel på noe man ikke må søke om. Foto: Jorun Aresvik Hals,Riksantikvaren

Vedlikehold, skjøtsel og endring: Hjellene som eksempel

Fredningsområdet inkluderer flere hjeller. Etter forskriften § 5 er vanlig vedlikehold og skjøtsel ikke søknadspliktig.

Vedlikehold: Hjellene kan helt eller delvis skiftes ut med tilsvarende.

Skjøtsel: Områdene under hjellene slås og ryddes slik at gjengroing unngås.

Endring: Planering eller annen endring av landskapet /terrenget under hjellene er ikke vanlig vedlikehold, dette er søknadspliktig. Det samme gjelder utskifting av flathjeller med hesjer.

3.3 Råd om byggverk

Aktuelle problemstillinger

For bygningsarven i Henningsvær er utformingen av bygningene sterkt knyttet til bruken. Variasjon, asymmetri, synlige tilbygg og ombygginger en del av den verneverdige byggeskikken. Dermed bør en i den videre forvaltningen av Henningsvær ivareta og til en viss grad også imøtekomme slik variasjon i kulturmiljøet.

Mange av bygningene i Henningsvær har noe til felles med industribygg i uttrykket. Den bruksrettede bygningsmassen forteller om fiskenæringen i Henningsvær og dennes historie. Dersom en innfører elementer som historisk sett har tilhørt et annet formspråk med andre funksjoner, risikerer man å miste særpreget i kulturmiljøet.

Samtidig som omfattende endringer er en trussel for kulturminneverdiene, kan det også være skadelig å ikke gjøre noe, dersom resultatet er at bygningene ikke kan brukes og blir stående til forfall. For å bevare kulturmiljøet best mulig er tilrettelegging for bruk og regelmessig vedlikehold av det eksisterende i prinsippet det beste.

Der vanlig vedlikehold ikke er tilstrekkelig, bør en bruke materialer som underordner seg og passer inn i helheten, gjerne materialer og løsninger som er enkle og ryddige i uttrykket. Både enkel materialbruk, nøkterne løsninger og en rik variasjon er trekk som kjennetegner dagens Henningsvær. I så måte er det en utfordring at produksjonen av byggematerialer er gått fra en rekke småskalaprodusenter til noen få storprodusenter, med dertil generiske produkter. Dersom flere bygninger med ulik historie, bruk og alder monterer den samme inngangsdøren fra det lokale byggevarehuset, ser bygninger som historisk har skilt seg fra hverandre ut til å ha mer til felles enn de egentlig har. Dette kan skade opplevelsen av den karakteristiske variasjonen i Henningsvær. En bør derfor ved tilføyelse av nye elementer basere valg av nye deler på den eksisterende bygningens kvaliteter.

Produksjonslokaler og lagringsplass knyttet til fiskerinæringen skal tilfredsstille krav fra Arbeidstilsynet og Mattilsynet. Det må for eksempel være tilstrekkelig lagringsplass og mulighet til å forflytte råstoff og varer mellom ulike deler av produksjonslinjen. Burom for sesongarbeidere skal tilfredsstille gjeldende krav for dette.

I dag er man stadig mer bevisst på å ha et kulturminnevern som forteller hele samfunnets historie. Denne endringen innebærer at man i dag ser verdien av ulike typer bygninger. Når kulturminnevernet skal ivareta et bredere utvalg av bygningstyper og miljøer, og i Henningsværs tilfelle ser på helheten, ikke enkeltbygget, påvirker dette forvaltningen: Forvaltningen av de ulike bygningstypene tilpasses hver enkelt eiendoms egenart, og hva som er hensikten med vernet. For å få til dette er vurderingen av hvilke kvaliteter ved en bygning som er særlig verdifulle i et kulturmiljøperspektiv, av stor betydning.

Råd om vedlikehold

Farger

Klima med vær og UV-stråling demper de fleste farger over tid. Det at det ikke er så stor kontrast mellom farge på tak og vegg bidrar til at formen på bygningene blir tydeligere, fordi lav kontrast fremhever formen og høy kontrast bryter den opp. Hvite vegger og sort tak vil gi stor kontrast, og et hardere visuelt uttrykk.

Ved vedlikehold av maling skal fargene i utgangspunktet velges som det er i dag. Skal du endre farge, vil dette være søknadspliktig. Tidligere brukt farge vil være tilbakeføring, som også er søknadspliktig. Dette gjelder både vegger og tak.

Begge foto over: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Foto: Harald Ibenholt, Riksantikvaren

Begge foto over: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Foto: Ola Øgar Svendsen, Rikantikvaren

Puss og maling
På eldre bygninger er det ofte brukt eldre typer puss og maling som overflatebehandling. For et varig resultat bør en videreføre tradisjonsmaling og -puss, som fungerer sammen med eldre lag og ivaretar bygningens konstruksjon.

Ved vanlig vedlikehold skal puss og maling være som det eksisterende. Puss og maling er typisk tilpasset konstruksjonen og de behovene byggematerialene har for beskyttelse og å slippe ut fuktighet. En tett overflatebehandling med malinger basert på organiske bindemidler (akrylmalinger, pliotlite etc.) vil forhindre vann i å fordampe fra overflaten og bidra til frostsprengning. En riktig pusset og malt fasade har en forventet levetid på flere enn 15 år, i noen tilfeller opp til 60 år, uten noe annet vedlikehold enn fasadevask. Valg av overflatebehandling må vurderes ut fra underlagets egenskaper og klima.

Maling av treverk
Nyere malingstyper er typisk blandingsprodukter med syntetisk pigment som ligger utenpå treet og holder på fuktighet. Historisk maling er typisk laget av tilgjengelige oljer (tran, linolje) og naturlig pigment, som kan trenge et stykke inn i treet som en form for impregnering og lar materialet slippe ut fuktighet.

Fordi det er grunnleggende forskjeller på nyere og historisk maling, kan valget av maling være viktig for ivaretakelsen av bygningene. Det er avgjørende med riktige grunnarbeider, men dette er særlig viktig dersom en skal gå bort fra nyere malingstyper og tilbake til historisk maling dersom det er aktuelt, for å unngå bygningsskader i fremtiden. Samtidig bør en ikke fjerne historiske malingslag unødvendig, for når malingen først er borte er den informasjonen den kunne gitt oss borte for alltid.

Materialer
Eldre bygg ble bygget med diffusjonsåpne materialer. Det vil si at både fukt og gasser beveger seg gjennom materialene. Dette sikrer uttørking etter nedfukting og en viss ventilasjon. Moderne byggeri baserer seg derimot på så tette hus som mulig, og representer med andre ord et helt annet bygningsfysisk prinsipp. Det er derfor viktig å ikke tenke ”moderne” når man jobber med gamle hus ettersom det kan føre til store bygningsskader over tid.

Ved vanlig vedlikehold skal materialer være som det eksisterende. Dette går på materialtype og hvordan materialet er utført/utformet. For eksempel profiler på bord (trepanel) eller sinusprofil på takplater i stål (bølgeblikk). For eternitt kan asbestfrie alternativer, plater i samme størrelse og farge gå som vedlikehold, men dette bør avklares med fylkeskommunen.

Hvor detaljert en skal være i vurderingen av hva som regnes som samme materiale som det eksisterende, må vurderes i den enkelte situasjon. Skal en reparere et eldre vindu, kan det være viktig å kopiere dette nøyaktig. Skal en bytte ut nyere, grovere bygningselementer trenger en kanskje ikke være like spesifikk. Dette kan fylkeskommunen gi råd og veiledning om.

Vedlikehold og klimaendringer

Tilsyn og vedlikehold har alltid vært viktig for å unngå skader og unødvendige og kostbare reparasjoner. Med et endret klima må vi regne med mer råtesopp- og skadedyrangrep, noe som krever hyppigere og grundigere tilsyn enn tidligere. Kontroll av loft, kjeller, nedløp og takrenner når det regner, blir viktigere i fremtiden.

KILDE : https://www.riksantikvaren.no/veileder/klimaendringer-og-bevaringsverdige-bygninger/

Vinduer og dører
Vinduer og dører er elementer som er viktige for en bygnings uttrykk. Skiftes for mange av disse ut, mister Henningsvær det varierte uttrykket. For eldre vinduer, for eksempel med sprosser, vil kitting og utskifting av glass gå som vedlikehold. For dører vil reparasjon av eksisterende dør med deler som er like, være vedlikehold. Utskifting av en hel dør med en annen type, er søknadspliktig.

Dersom en er i den minste tvil om tiltaket kan være søknadspliktig, bør du ta kontakt med Nordland fylkeskommune.

Tekniske installasjoner og belysning
Eldre tekniske installasjoner og armaturer kan være verdifulle elementer i kulturmiljøet. Vanlig vedlikehold er ikke søknadspliktig, men utskiftning er det. Å bytte ut elektriske komponenter i en eldre utelampe slik at den kan brukes videre, er ikke søknadspliktig.

Med tekniske installasjoner menes for eksempel varmepumper eller ventilasjon. Erstatning av varmepumpe med ny på samme sted går som vedlikehold du ikke må søke om.

Søknadspliktige endringer av byggverk

Nødvendige sikringstiltak
Ivaretakelse av kulturminneverdier er et viktig samfunnsoppdrag, men det gjelder også sikkerhet. Her gjelder prinsippet om å ivareta alle hensyn ved å komme frem til den beste av mulige løsninger i fellesskap.

Eksempler på sikringstiltak kan være brannsikring eller krav til personsikkerhet.

Brannsikring
Ved nybygging, totalombygging og bruksendringer tråd kravene til sikkerhet ved brann i nyeste utgave av «byggteknisk forskrift» i kraft. Dette er ofte en utfordring i en tett bebyggelse med mye trehus. I noen tilfeller vil det være nærmest umulig fullt ut å tilfredsstille forskriftenes krav. Det vil derfor være behov for kompenserende tiltak. Dette kan for eksempel være sprinkleranlegg og andre automatiske slokkeanlegg.

Brannsikring er sentralt for å ivareta både personsikkerheten og kulturmiljøet. Løsninger for utvendig brannsikring må utarbeides i dialog med fylkeskommunen og andre aktuelle myndigheter som kommune og brannvernmyndigheter.

Tilbakeføring
Tilbakeføring til en grundig dokumentert tidligere tilstand er en type tiltak som det kan gis dispensasjon til. Eksempler på dokumentasjon er opprinnelige byggesakstegninger, eldre eller nye oppmålingstegninger, skisser, malerier, fotografier, kart, 3D-scanning og skriftlige kilder slik som eldre branntakster og andre skriftlige beskrivelser. Intervjuer med mennesker som kjente til bygningen kan brukes supplerende. En fagperson innenfor kulturminnevern kan gjøre en vurdering av den eksisterende bygningen, og dokumentere sine funn i en rapport, som en del av dokumentasjons grunnlaget som legges til grunn for søknaden om tilbakeføring.

Fasadeendring
Fasader er bygningers yttervegger. Ofte har en bygning en tydelig hovedfasade, som er spesielt viktig, og som vender ut mot gate, plass eller sund. Hovedfasaden forteller ofte mye om den historiske bruken av en bygning og er dermed viktig for kulturmiljøet.

Noen ganger gjør påkrevde, innvendige endringer at en også blir nødt til å endre fasadene. Da er det nødvendig å finne gode løsninger, som ivaretar kulturminneverdier og praktiske behov. Kommunikasjon med kommune, fylkeskommune og andre aktuelle myndigheter, for eksempel Arbeidstilsynet, vil være viktig.

Fasadeendringer kan tillates etter søknad, dersom bygningens hovedstruktur og størrelse videreføres og kulturmiljøet ikke påvirkes i vesentlig grad. Opprinnelig bruk, bygningens alder og opprinnelse skal fortsatt være lesbar. Dette er av særskilt betydning for hovedfasader, slik som ut mot Heimsundet.

Foto: Bodil Paulsen, Riksantikvaren

I vurderingen av om det kan gis dispensasjon til en fasadeendring, vil det for eksempel kunne legges vekt på om bygningens lesbarhet tas vare på. Eldre brygger kan ha vertikale hovedelementer i fasaden, med lastespill og -porter som er viktige for forståelsen, mens mange boliger har horisontale hovedelementer, slik som etasjeskiller og vindusrekker.

Tidligere fargebruk kan dokumenteres gjennom eldre malerier, foto, og undersøkelser av den konkrete bygningen. Fargelagene kan undersøkes ved å lage en fargetrapp, der en avdekker de ulike malingslagene trinnvis, i en smal linje. En kan gjerne la utførte fargetrapper stå synlige. Vær oppmerksom på at det kan forekomme feilkilder ved undersøkelse av de faktiske fargelagene også: fargen kan ha forandret seg fordi den er blitt solbleket eller har gått gjennom en kjemisk reaksjon.

Vinduer
Vinduer bør tilpasses til bygningens formål, byggeår, og øvrige elementer, slik at en bygger opp under bygningens og miljøets karakter.

I Henningsvær er det brukt både eldre vindustyper med oppdelte glassfelt, og relativt nye vinduer slik som husmorvinduer med en større glassflate. Husmorvinduer (som kan snus rundt og dermed vaskes på begge sider på en trygg måte) og andre vinduer med større glassfelt var i sin tid teknologiske nyvinninger. Dette er en del av bygningsmiljøet i Henningsvær, som det er viktig at videreføres. Å sette inn smårutete vinduer og andre stilkopier i bygninger der dette ikke har vært brukt tidligere er uheldig . Slike tiltak må derfor søkes om.

Vindusglass
Moderne glass er gjerne behandlet med lysreflekterende materiale, noe som gjør at de reflekterer mye mer lys enn eldre vinduer. Dette påvirker opplevelsen av bygningen, og derfor kan glasset være en del av vurderingen ved valg av nye vinduer.

Når en skal sette inn nye vinduer der det ikke har vært vinduer tidligere, bør disse passe sammen med den eksisterende bygningen og underordne seg helheten. Noen steder kan nye vinduer gjøres som kopier av eldre vinduer på samme bygning, mens det i andre tilfeller kan være mer aktuelt med nyere vinduer som skiller seg ut som nye. Hva som gir best bevaring av uttrykk og lesbarhet ved en bygning, må vurderes i hvert tilfelle.

For eldre vinduer kan gjenbruk og ivaretakelse ofte være et godt alternativ dersom det er mulig- både kvalitetsmessig og fordi det er få gamle vinduer og dører igjen. Eldre vinduer kan vedlikeholdes. Både enkeltdeler i trerammen, kitt og glass kan repareres. Eldre, vedlikeholdte vinduer har gjerne lengre levetid enn nye . Dersom gamle vinduer får varevindu, tetningslister og energi- eller isolerglass i varevinduene, vil de kunne få en lavere U-verdi enn de i utgangspunktet hadde.

Dører
Dører bør på samme måte som vinduer tilpasses til bygningens formål, byggeår, og øvrige elementer, slik at en bygger opp under bygningens og miljøets karakter. Dette gjelder også når en nyere dør byttes ut med en annen nyere dør.

Balkonger, verandaer og terrasser
Balkonger, verandaer og terrasser tilhører som regel bygninger med boligformål, men er også en synlig del av det offentlige byrommet som alle ferdes i. Private rom utendørs kan tilføre boligen viktige kvaliteter, slik som frisk luft og rom for å være sosial, slappe av og utføre oppgaver som helst gjøres utendørs. Dessverre kan slike uterom også privatisere offentlige rom, og fungere dårlig også for beboerne om de blir feilplasserte og for eksempel kommer tett på trafikkerte områder på gateplan. Derfor er slike tiltak søknadspliktige.

I Henningsvær er det også en faktor å regne med at private og offentlige uterom for rekreasjon er fremmedelementer i forhold til den lokale byggeskikken, og at de derfor kan redusere verdien av kulturmiljøet. Balkonger kan være mer aktuelt inn mot private uterom enn mot offentlige rom, men dette er vurderinger som må gjøres i hvert enkelt tilfelle.

Tradisjonelle balkonger (et utkragende rektangel med rekkverk på tre sider) bør ikke plasseres på brygger eller mot Heimsundet. Alternative løsninger kan være inntrukne (franske) balkonger, også i kombinasjon med lasteporter på bygninger der dette finnes.

Den typiske norske terrassen er bygget i umalte, impregnerte bord. I Henningsvær er dette materialet mye brukt i kaia, og forbindes med denne. Fordi kaia er en så viktig struktur i Henningsvær, vil det være viktig å vurdere nøye om det skal bygges verandaer og terrasser i bordmateriale som likner på kaia, rett ved eller på kaia. Malt utegolv kan være en mulighet, og det kan knytte golvet mer til huset visuelt sett. Utstrekningen vil ha betydning.

Verandaer og terrasser er også omtalt under landskap lenger nede, når det gjelder det som ligger på terrenget eller i et hageareal.

Taktekking
Ved skifte av taktekking må det blant annet tas hensyn til takvinkel (ulike taktekkinger passer til ulike takvinkler), takkonstruksjonens bæreevne (noen taktekkinger er lettere enn andre), takformen (ulike taktekkinger passer til ulike takformer), og kulturminneverdiene: Hvilken taktekking som historisk har vært eller kunne vært på den aktuelle bygningen.

Historisk sett har det vært brukt skifer, bølgeblikk, platetekking, eternitt og taksten (betong, tegl) i Henningsvær, og dette er materialer som også finnes i Henningsvær i dag. Bølgeblikk (før aluminium) har ofte blitt malt for å unngå rust. Sorte tak med shingel/takpapp er noe det er blitt mer av de senere årene.

Energisparing

Det er mulig å energieffektivisere verneverdige bygninger uten for store inngrep i bygningens karakter og historie. Ofte kan det gjøres uten store kostnader, samtidig som utgiftene til oppvarming reduseres og komforten i huset forbedres.

Det fins ikke noen fasit på hva som er den beste løsningen når man skal gjennomføre energisparetiltak. Hvert hus har sin egenart, både teknisk, arkitektonisk og bruksmessig, og må derfor vurderes individuelt. Ofte bør fagfolk med god kjennskap til tradisjonell bygningsteknologi, håndverk og bygningsfysikk kobles inn for å sikre at man gjennomfører de rette tiltakene på rett måte.

For å kunne planlegge energisparetiltak bør en ha god oversikt over:
• hvordan huset er konstruert og hvilke særlige forhold en må legge vekt på for å unngå skader, slik som for eksempel fuktforhold i kjeller og inne i vegger
• hvordan huset er beskyttet mot ut- og innvendige fuktpåkjenninger
• hvordan huset fungerer når det gjelder ventilasjon og oppvarming
• hvor godt de ulike delene av bygget er isolert
• den tekniske tilstanden
• hvilke bygningsdeler og karaktertrekk det er viktig å verne om for å ta vare på husets kulturhistoriske verdier

Enkle tiltak, slik som å tette for trekk og utbedre vinduene, kan en gjennomføre uten å ha slik omfattende oversikt.
https://www.riksantikvaren.no/veileder/rad-om-energisparing-i-gamle-hus/

Energisparing vil av og til være nødvendig for videre bruk av en bygning. Fordelen med tilbygg er at eksisterende bygning kan bevares i stor grad. Alle tiltak må tilpasses det eksisterende. God tilpasning kan tilføre positive kvaliteter i et kulturmiljø. Gode løsninger kan man finne i tidlig samarbeid med kulturmiljøforvaltningen.

Påbygg
Påbygg bør være lesbare som påbygg, men de bør ikke tiltrekke seg unødvendig oppmerksom ved en overdreven kontrast. Tilbygg bør underordne seg helheten, slik at en ikke tar fokus vekk fra de eldre bygningene i kulturmiljøet, med høyere verneverdi. Riksantikvarens bystrategi gir veiledning om temaet, se Riksantikvarens hjemmeside.

Når påbygg planlegges må det også tenkes på hvordan dette påvirker uterommet, terrenget og de visuelle sammenhengene med annen bebyggelse.

Nybygg
Det kan unntaksvis oppføres nye bygninger innenfor kulturmiljøet. Disse kan oppføres som kopier av godt dokumenterte bygninger som har stått på samme sted, eller som nybygg som underordner seg helheten, og som styrker de eksisterende verdiene i kulturmiljøet.

En vellykket tilpasning av en ny bygning som oppføres i et kulturmiljø, bør baseres på en grundig analyse knyttet til det spesifikke tiltaket. Formålet med en slik analyse er at tiltaket som planlegges både ivaretar eksisterende verdier i kulturmiljøet, og viderefører byggeskikken på stedet, på en måte som er tilpasset vår tid. Dette betyr at man både kan bygge kopier og bygg som er mer moderne.

Det vil være viktig å se på volum og takform, hvordan bygningene og uterommet rundt den aktuelle tomten er relatert til hverandre med fasader eller andre fellestrekk, klimatiske forhold og tidligere og planlagt bruk på tomten og i området. I valg av byggematerialer bør en benytte materialer som passer med helheten. Nybygg bør være tilpasset tomta, også i måten de møter grunnen på. Dette er særlig viktig for berg i dagen. Nybygg bør ikke gå på bekostning av verdifulle uterom eller visuelle sammenhenger på tomta.

Riving
Det er ikke tillatt å rive, skade, bygge om eller flytte hele eller deler av bygningene innenfor kulturmiljøet.

I helt spesielle tilfeller, kan det gis dispensasjon for rivning, se § 4 i forskriften. Dette krever søknad. Rivning skal være en siste utvei, og bygningen som går tapt skal erstattes ved at det oppføres en ny bygning som tar hensyn både til kulturmiljøet som helhet, og til strukturen rundt. Det er et viktig prinsipp at byggverk som går tapt skal erstattes av nye bygg som tar hensyn til kulturmiljøet.

Før riving vurderes, må en tenke på om det er mulig å gjøre mindre inngripende tiltak på den eksisterende bygningsmassen. Kan det for eksempel gjøres tilpassinger til fortsatt bruk? Ved en ombygging skal funksjonen kunne ivaretas som lesbar. Sløyeskuret skal for eksempel fremdeles oppfattes som del av et fiskebruk.

Snakk med kulturminneforvaltningen om å finne løsninger når du ønsker å utvikle din eiendom. Mulige grep kan være:

- Fortetting i en skala tilpasset kulturmiljøet. Slik at høyder, volumer, takform, osv. på nye bygninger tilpasses kulturmiljøet
- Gjenbruk, ombygging, videre utvikling av og nye formål inn i eldre bygninger, strukturer, og plasser.
-Tilbygg og påbygg på eksisterende bygninger utformet i samsvar med kulturmiljøets verdier
- Videreføring av stedegne kvaliteter ved utbygging av ubebygde tomter
- Erstatte bebyggelse med lav utnyttelsesgrad og liten verneverdi med ny, tilpasset bebyggelse

3.4 Råd om kaier og andre utendørs konstruksjoner

Aktuelle problemstillinger

Havna og kaikanten er for mange en arbeidsplass, med utfordringer knyttet til lys, sikkerhet på kai og mellom kai og fartøy, logistikk, behov for vedlikehold og modernisering. Fiskeri og reiseliv har mange av de samme, men også sine egne særlige, behov.

Henningsvær er en statlig fiskerihavn, noe som betyr at det stilles krav fra flere myndigheter, herunder Kystverket, Havnevesenet, Arbeidstilsynet og Mattilsynet.

Innenfor kulturmiljøets avgrensing står det også en rekke konstruksjoner som ikke lenger er i bruk, eller som krever oppgradering. For større maskineri i bruk er sikkerhet for brukerne av dette og for publikum et viktig hensyn.

Flytebrygger er et tema som er meldt inn som et behov i dagens havn, knyttet både til reiselivsnæringen og fiskerinæringen. Henningsvær er statlig fiskerihavn, og gjeldende reguleringsplan har bestemmelser som gjelder for havna.

Råd om vedlikehold

Kai, kaikant, peler og skjørt

Utskifting av enkelte peler, planker i skjørt og dekkebord er vanlig vedlikehold. Utskifting av materialer på kai kan imidlertid ofte bli omfattende og er da søknadspliktig. Dette beskrives mer inngående under.

Vedlikehold av maskineri og konstruksjoner i bruk

Vedlikehold og nødvendige reparasjoner av kraner, navigasjonsutstyr og andre utendørs konstruksjoner i bruk er viktig av flere grunner. Dette kan være forhold knyttet til drift og personsikkerhet. Slike tiltak er ikke søknadspliktige.

En del maskineri, for eksempel aggregater og gasstanker som er knyttet til daglig drift er ikke omfattet av fredningen. Dersom du er i tvil om noe er omfattet av fredningen, ta kontakt med fylkeskommunen.

Sikkerhet under skreifisket

Etter fredningsforskriften § 5 (tiltak som kan utføres uten søknad) kan kai og andre tilkomstveger midlertidig stenges for almen ferdsel under fiske.

Søknadspliktige endringer av kaier og andre utendørs konstruksjoner

Kai, kaikant, peler og skjørt

Tiltak på kaikant må vurderes opp mot både bruk og opplevelseshensyn. Den beste løsningen får man ofte der man kan kombinere de ulike hensynene.

Skjørt er viktig for å unngå at sjøen slår opp i dekket og ødelegger og for trygg fortøyning av fartøy. Nye kortere skjørt med trykkimpregnerte bord på kai som ikke har hatt dette før, er en type tiltak som har stor innvirkning på bygningsmiljøet i sundet, samtidig som det er viktig av driftsmessige årsaker .

Siden kaifront som kles fullstendig inn får et annet uttrykk enn opprinnelig, er dette søknadspliktig.

Kaifront med skjørt skjuler de eldre oppmurte kaiene og pela bryggene. Fargesetting av nye skjørt kan være et avbøtende tiltak som kan vurderes for å ivareta hensyn til bruk og vern.

Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Det skal søkes om å bytte ut trepeler med peler av mer bestandig materiale ved rehabilitering av gammel pela kai, for en eiendom om gangen.

Dekke på kaifronter kan ikke endres fra tre til betong uten søknad. I tillegg til omfang av endringen i det fysiske miljøet, kan det stilles krav om en teknisk vurdering og dokumentasjon fra en fagperson av konstruksjonens utforming med hensyn til materialvalg, funksjon og bæreevne.

Sikker forflytning

I havna er det viktig at det er mulighet for sikker forflytning for fiskere mellom båt og kai og til velferdsbehov og sanitære tilbud. Hvis dette krever inngrep ut over vanlig vedlikehold, vil det være krav om dispensasjon etter forskriftens § 4.

Utfylling og andre tiltak i sjø

Logistiske behov kan medføre behov for utfylling i sjø. Dette er en endring som krever dispensasjon. Fra gammelt av ble det murt med tilhogd stein der båter skulle legge til, slik som ved Amtmannskaia. Kai ellers ble pelet. Senere har det vært vanlig med tilfeldig fyllingsskråning med sprengstein.

Utforming må vurderes i den enkelte sak, også om man kan få til en murt kant lik den tradisjonelle. Ved utvidelse av kai utenom Kaiveien, skal form og linjeføring sammen med helning vurderes.

Gamle tilganger til sjøen kan være viktig å sikre. Det bør tas hensyn til områder på land, for minst mulig skade på det visuelle miljøet. Ny utfylt kai bør være dimensjonert etter en begrunnet funksjon. Det bør ikke fylles ut ekstra areal i sjøen som man ikke kan begrunne behov for.

Mudring i havna kan være ønsket for å kunne legge til med større båter i Heimsundet. På samme måte som med flytebrygger er det andre særlover og myndigheter som skal vurdere om det skal gis tillatelse til dette.

Kraner og andre utendørs konstruksjoner
Innenfor kulturmiljøet står det flere tanker for tran og drivstoff, kraner som både er i bruk og som har gått ut av bruk, slipp og annet maskineri. Det er også flytebrygger i havna.

Forskriften gir et handlingsrom for å legge til rette for bruk og utvikling i fredningsområdet, samtidig som viktige konstruksjoner kan bevares.

Det er viktig for fiskebrukene å kunne skifte ut større maskineri utvendig ved behov. Utskiftning av maskineri innomhus omfattes ikke av fredningen og kan gjøres uten søknad om dispensasjon så lenge det ikke påvirker eksteriøret (det ytre miljøet).

Etter fredningsforskriften § 4, kan det gis dispensasjon til å erstatte utvendig maskineri som er nødvendig for drift på fiskebrukene.

Utendørs konstruksjoner i fredningsområdet som ikke lenger er i bruk, kan ikke fjernes uten videre. Kraner på kaifronten vil for eksempel være viktige for å forstå fiskerinæring – nåværende og historisk. Ved Gammelfileten og Heimgårdsbrygga står det slike kraner som tilsynelatende ikke i drift.

Når det gjelder tankene til tran m.m. som er tatt ut av bruk, vurderes disse også som en viktig del av historien. Søknad om flytting kan være en mulighet, i stedet for fjerning. Ny plassering må harmonisere med tidligere funksjoner og være logisk i forhold til bygningsmiljøet. Miljøfaglige vurderinger kan være eksempel på grunner til at tiltak på tanker må vurderes det kan for eksempel være nødvendig å tømme de for innhold.

Etablering av flytebrygger er et søknadspliktig tiltak. Dette må avklares med havnemyndighetene. Tiltakets reversibilitet vil være en del av vurderingen. Det samme vil lesbarheten til bakenforliggende eldre kaikant, mur og lignende, være. Noen ganger kan en flytebrygge, i stedet for skjørt, kanskje vurderes, dersom dette bidrar til at den bakenforliggende kaikanten beholdes som den er. Slike tiltak må hele tiden vurderes mot behov, andre mulige løsninger og andre hensyn.

Tekniske oppgraderinger (modernisering)
Det skal gis mulighet til å kunne utvikle fiskerinæringsbedriften og legge om produksjon/øke kapasitet i takt med tidens krav og marked. Da skal det søkes etter forskriftens § 4.

3.5 Råd om miljøets uterom og landskap

Aktuelle problemstillinger

Trafikkavvikling, parkering og universell utforming er noen eksempler på tiltak som medfører ønske om terrenginngrep. Dette kan være i form av utvidelse av bebyggelse og konstruksjoner, eller graving i grunnen for reparasjon av offentlig og privat infrastruktur. Slik graving må skje på en måte som ikke skader bebyggelse eller andre strukturer som det er viktig å ta vare på.

Tradisjonelt er terrengtilpasning gjort gjennom å legge til elementer (tørrmurer, utfylling, betongmurer mv), i stedet for at det tas vekk noe (for eksempel sprenging). Trapper, inngangspartier og hagemurer er lagt opp på terrenget. Det samme gjelder bygningene, særlig tydelig er det ved de gamle rorbuene som ligger rett på berg.

Et spesielt forhold finner vi der slipp ligger langs kaikanten. Her er opprinnelig terreng synlig, og slippområdet skaper et lite opphold i den langsgående kaien. Den gir dermed et verdifullt gløtt mellom gate og sund.

Hjellene er strukturer som følger terrengoverflatens form. De står rett på berget, uten at det er gjort terrenginngrep. På bakken under blir kratt og skog holdt nede, samtidig som den næringstilførselen som har vært her, gir riktblomstrende enger.

Det kan være ulike utfordringer med hjellene slik de er i dag. Det er pekt på at klimaendringer kan føre til at det blir behov for å tørke fisken på andre måter; innendørs. Det er et problem at besøkende turister går inne på hjellområdene for å se og fotografere, eller å campe, når det henger fisk der. Slik nærkontakt med fisk kan føre til at store partier må destrueres, i henhold til Mattilsynet og matloven.

Mattilsynet har flere krav som også får betydning for hvordan hjellene skal utformes. Det er for eksempel et krav at fisken henger høyt nok over bakken, og det kan ikke benyttes impregnert materiale til hjellene.

Det kan oppstå behov for å få større maskineri inn på hjellområdene i forbindelse med transport av materiale til hjellene. Planering er gjerne et ønsket tiltak for å gjøre dette. Slike terrenginngrep tar vekk noe av det karakteristiske preget knyttet til opplevelsen av den tradisjonelle hjelldriften.

Alle hjellområdene i bevaringsområdet er viktige for opplevelsen av kulturmiljøet.

Med visuell sammenheng menes siktlinjer og åpenheten som gir synskontakt mellom ulike steder og uterom.

Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Foto: Ingfrid Lyngstad

Foto: Jorun Aresvik Hals , Riksantikvaren

Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Foto: Ingfrid Lyngstad

Råd om vedlikehold

Hjellene og terrenget

Forskriften åpner for at hjellene på Solvarden kan tillates revet under forutsetning om at de ikke lenger kan brukes til å tørke fisk. Området skal i så fall bevares som et kulturlandskap og det tillates ikke å etablere ny bebyggelse. Dersom næringstilførselen opphører, vil kraftig gjengroing bremses. Området anbefales likevel slått etter avblomstring og høyet bør fjernes for å unngå næringstilførsel. En årlig skjøtsel vil være mindre arbeidskrevende enn å rydde området med lengre intervaller.

Fyr og fyrlykter

Ved siden av fyrstasjonen på Kvitvarden, står det en fyrlykt som nå er ute av bruk. Det er Kystverket som forvalter denne fyrlykten. Fyrlyktens funksjon er erstattet av en ny lykt, med moderne teknologi, plassert på Rundhaugen like nord for fyrstasjonen.

Fyrlykten på Kvitvarden har kritisk behov for vedlikehold og utskiftning av blant annet deler av konstruksjonen som følge av fagverkskonstruksjonens dårlige tilstand. Det tillates riving av fyrlykta med fagverk på Kvitvarden under forutsetning av at det oppføres en kopi. Tiltaket skal på forhånd godkjennes av forvaltningsmyndigheten.

Belysning

Det kan være behov for utskifting og tilleggsbelysning både på uteareal knyttet til næring, og privat. Det er utarbeidet en belysningsplan i kommunens regi, som dekker belysningsprinsipper i fiskerihavna. Erstatning av eksisterende belysning med tilsvarende er ikke søknadspliktig. Dersom du er usikker på hva som er vanlig vedlikehold her, må du kontakte fylkeskommunen.

Tiltak for ferdsel og opphold i uterommene

I dag er det åpent for almen ferdsel langs Kaiveien, men det er behov for å stenge for ferdsel i forbindelse med fiskerisesong og håndtering av fisken nær gangsonen. Midlertidig avstenging for eksempel å unngå arbeidsulykker er ikke søknadspliktig.

Søknadspliktige endringer i uterom og landskap

Terreng og gategrunn

Ved arbeider i terreng og gategrunn skal det tas hensyn til hvordan tiltaket påvirker kulturmiljøet. Tålegrensen i forhold til det visuelle rommet, sikt og gløtt fra gata og ut til sundet, må vurderes i hver enkelt sak. Det gjelder også for områder med slipp, kraner og andre arbeidsområder langs kai.

Uteplasser, adkomster og gangsoner

Uteplasser, adkomstpartier og gangsoner anbefales gjort på den tradisjonelle måten med å bygge oppå terrenget. Tiltaket blir da tilbakeførbart. Mur (naturstein eller betong) kan benyttes til å ta opp høydeforskjeller. Natursteinsplater eller naturgrus kan benyttes som dekke. Ønskes det å bygge større tredekker, skal det vurderes om dette kommer i konflikt med kaien som er sentral i kulturmiljøet.

Ved bygging av uteplasser er det viktig å beholde både ferdselstilgjengelighet på offentlig grunn, og åpenhet i form av visuelle sammenhenger.

> «Gateløp som er åpne mot sjøen er viktig for opplevelsen og forståelsen og må ikke lukkes igjen.»
>
> Riksantikvarens bystrategi fra 2019

Hjellbergene og friluftsområder

Med hensyn til matproduksjon og mattilsynets myndighetskrav, kan det bli behov for å hindre tilgang til hjellene i tørkeperioden. Her kan flere løsninger være aktuelle. Det bør vurderes enkle nettinggjerder eller strømgjerder og informasjonsskilt, dette vil medføre mindre visuelle og fysiske inngrep enn for eksempel større stolpegjerder eller stakitt. Informasjon ved porten med QR koder eller annen enkel skilting kan fortelle tilreisende om hvordan tørkingen pågår, og hvorfor man da ikke kan gå inn og ta på fisken og ta nærbilder.

Planering av grunnen under hjellene endrer opplevelsen av den tradisjonelle hjelldriften, og er derfor ikke tillatt etter § 3.

Belysning

Belysningsplanen for Henningsvær gir råd om belysning for eiendommene langs kaia. Planen finnes på nettsidene til Vågan kommune. Belysningen på den enkelte eiendom må ses i sammenheng med opplevelsen av det totale lysbildet.

Lyssetting av et bygningsmiljø kan ha stor effekt og bør baseres på fagkunnskap. Selve armaturen kan gjerne være så underordnet i miljøet som mulig. Kvaliteten på lyset som sendes ut fra lampen er viktig for opplevelsen av kulturmiljøet. Lyskilde, lysfarge og lysets spredning bør tilpasses situasjonen og gi en dempet lyssetting som ikke dominerer eller gir uønsket blending eller skyggevirkninger. Fasadebelysing frarådes i Henningsvær. Lys har i mørketida stor betydning for hvordan stedet oppleves. Samtidig er det i mørketida og under skreifisket det er viktig med arbeidslys på kaia. Når man vurderer belysning, må både yrkesmessige behov og opplevelsen av kulturmiljøet legges til grunn for resultatet.

Skilt og reklameinnretninger

Tradisjonell skilting i Henningsvær er påmalte eller enkle skilt på fasader, av permanent karakter. Dersom større reklameinnretninger skal settes opp, permanent eller midlertidig, må det søkes om dispensasjon. Skilting er svært situasjonsavhengig, og et skilt kan være riktig et sted, men ikke et annet. Skilt som reklamerer, kan fort ta stor oppmerksomhet i det visuelle miljøet, noe som ikke er ønsket her.

Foto (denne siden): Ingfrid Lyngstad (2007)

3.6 Tilsyn og myndigheter

I en dispensasjonsbehandling vil det finnes myndighetskrav fra ulike lokale, regionale og statlige myndigheter. Oversikten under viser hvor du kan slå opp eller kontakte disse.

Vågan kommune

Kommunen er førsteinstans og mottaker for saker som skal behandles etter plan- og bygningsloven.

Hvis du har et tiltak som omfattes av reguleringsplanen i Henningsvær, skal du ta kontakt med Vågan kommune. Kommunen saksbehandler og veileder etter plan- og bygningsloven, og har branntilsyn og havn.

Du finner kontaktpersoner og lenker til brannetat og Vågan havnevesen på kommunens hjemmeside.

https://vagan.kommune.no/

Kommunen har samordningsansvar i forhold til annet lovverk i saker som omfattes av reguleringsplanen , og ansvar for forhåndskonferanser. I mange tilfeller vil fylkeskommunen og andre myndigheter kunne inviteres med på forhåndskonferanse.

Nordland fylkeskommune

Det er fylkeskommunen som er ansvarlig for å behandle søknader om dispensasjon fra fredningen. De gir også råd og veiledning til eiere av fredete byggverk/bygninger, anlegg og eiendommer i fredete kulturmiljøer. Du skal kontakte Nordland fylkeskommune ved avdeling Kulturminner dersom du skal gjennomføre tiltak eller søke om tilskudd i fredningsområdet, eller har spørsmål om fredningen.

https://www.nfk.no/tjenester/kultur/kulturminner/

Fylkeskommunen forvalter også naturmangfoldloven. Spørsmål om vannmiljø, ved mudring i havna, er eksempel på et tiltak som krever deres behandling.
https://www.nfk.no/tjenester/miljo/

Kystverket

Havne- og farvannsloven forvaltes av Kystverket. Noen ansvarsområder knyttet til fiskerihavnene og forvaltningen av disse, som tidligere lå til Kystverket, ligger nå hos de respektive kommunene. Vågan Havnevesen er et kommunalt foretak som ivaretar de administrative og forvaltningsmessige oppgavene som kommunen er tillagt etter havne- og farvannsloven.

Hvis du skal gjøre tiltak som er søknadspliktig i havnebassenget, kan det blant annet bli nødvendig å kontakte Havnevesenet i Vågan kommune.
https://www.vaganhavn.no/tjenester/

Arbeidstilsynet

Arbeidstilsynet legger premisser for, og følger opp, at virksomhetene holder et høyt nivå med hensyn til helse, arbeidsmiljø og sikkerhet.

Arbeidstilsynet har en egen fane på sine nettsider som forteller hva som gjelder for deg som tiltakshaver. Tiltakshaver (byggherre) må søke Arbeidstilsynet om samtykke for tiltak som er søknadspliktige etter plan- og bygningsloven, når tiltaket det søkes om gjelder en virksomhet eller arbeidsplass der det sysselsettes arbeidstakere.
https://www.arbeidstilsynet.no/tema/byggesak/

Dersom du skal være arbeidsgiver, skal du også følge opp gjeldende regler for dette. Dette finner du også informasjon om på arbeidstilsynet.no.

Et generelt råd er at de planlagte endringene avklares med fylkeskommunen, samtidig som Arbeidstilsynet kontaktes.

Dersom du har spørsmål kan du kontakte Arbeidstilsynet også før du sender en søknad. Hvem du skal kontakte avhenger av hvilket tiltak du skal gjøre, og hvilken næring det gjelder.

På nettsidene sine har Arbeidstilsynet en temabasert oversikt over regelverket, forklaringer og veiledninger til dette:
https://www.arbeidstilsynet.no/tema

Mattilsynet

Mattilsynet arbeider med forvaltning av matloven. Denne loven stiller en rekke krav og forpliktelser til næringsmidler.

Har du en bedrift med matproduksjon, ligger krav og forpliktelser i henhold til matloven til grunn for virksomheten. Eventuelt kan loven også gi premisser for nødvendige tiltak og forbedringer i dine produksjonslokaler.

På nettsidene sine har Mattilsynet en temabasert oversikt over regelverket, forklaringer og veiledninger til dette: https://www.mattilsynet.no/mat_og_vann/

Eksempler på myndighetskrav og lovhjemler for ulike tiltak

Både fredningsforskriften, reguleringsplanene og annet regelverk gjelder i fredningsområdet. Det kan derfor oppstå situasjoner hvor et tiltak må ha tillatelse og/eller dispensasjon fra flere regelverk.

Dette betyr at det kan være nødvendig for flere myndigheter å fatte vedtak, eller å uttale seg i søknadsprosessen.

Oversikten under er ment som hjelp til å se hvordan myndighetskrav slår inn for de mest forventende dispensasjonssøknadene.

I oversiktstabellen er tiltakene delt inn i
- vanlig vedlikehold/interiørtiltak
- utvendige tiltak bygg
- tiltak som påvirker eksteriøret
- anlegg
- uterom og landskap

Tema	Forskrift (fredningsvedtak)	Reguleringsplan (plan- og bygningsloven	Andre myndigheter
Byggverk			
Søknadspliktige tiltak ut over vanlig vedlikehold	Forskrift og forvaltningsplan angir handlingsrom og tålegrenser	Samordnes med reguleringsplan	Brannsikkerhet eventuelt
Innvendige endringer som ikke påvirker fasaden		Reguleringsplan styrer arealbruk	Arbeidstilsyn Mattilsyn
Fasadeendringer som resultat av endringer i interiør	Forskrift og forvaltningsplan angir handlingsrom og tålegrenser	Samordnes med TEK17, aktuelle fagmyndigheter, reguleringsplan (formål, byggehøyde og BYA.)	Arbeidstilsynet Mattilsynet UU, brannsikkerhet
Bygning som erstatter tidligere bygg i en verdifull struktur, ny bebyggelse, større tilbygg	Forskrift og forvaltningsplan angir handlingsrom og tålegrenser, råd om utforming, materialbruk og forhold til helheten og nabobygg	Reguleringsplanen danner rammen, formål (funksjoner), høyde, retning, fotavtrykk.	Arbeidstilsynet, Mattilsynet eventuelt
Anlegg			
Kai, brygge, havn og gater	Forskrift og forvaltningsplan angir handlingsrom og tålegrenser. Reparasjoner (kaikant, skjørt, belysning)	Reguleringsplanen styrer arealbruk	Havnemyndigheter Mattilsynet Arbeidstilsynet
Utendørs funksjonelle konstruksjoner (kraner, tanker, slipp, hjeller)	Forskrift og forvaltningsplan angir handlingsrom og tålegrenser	Reguleringsplanen har bestemmelser til bruk og skjøtsel	Kystverket (fyrlykter og navigasjonsutstyr) Mattilsynet Arbeidstilsynet
Miljøets uterom og landskap			
Tiltak som berører terrenget	Forskrift og veiledning om terrengbehandling (felles uterom) i forvaltningsplanen	Reguleringsplanen styrer arealbruksformål, og har bestemmelser om terrenginngrep	Eventuelt byggeteknisk regelverk (UU))
Tiltak som påvirker eldre strukturer (hjeller, fyr og fyrlykter) og visuelle sammenhenger	Forskrift og veiledning om terrengbehandling (felles uterom) i forvaltningsplanen	Reguleringsplan	Kystverket, mattilsynet, arbeidstilsynet
Tiltak som påvirker miljøets uterom	Forskrift og veiledning om terrengbehandling (felles uterom) i forvaltningsplanen	Reguleringsplanen styrer arealbruksformål, og har bestemmelser om terrenginngrep.	

3.7 Søknad om tiltak

Hvordan gå fram når du skal planlegge tiltak?

Det er mange ting man skal tenke på når man har lyst til å gjøre noe med eiendommen sin. Det er viktig å ta kontakt med relevante myndigheter tidlig, for å kunne planlegge godt og få nødvendig veiledning.

Tidlig veiledning kan bidra til at du sparer tid og ressurser og utfører den typen kartlegging som er nødvendig. Det kan det være lurt å lage en enkel plan og å kontakte myndighetene, før du hyrer en arkitekt eller annen fagperson.

Her er en enkel huskeliste over ting du kan tenke på når du har lyst til å utvikle eiendommen din.

1. Hva vil du bruke eiendommen din til? Bolig, utleie, næring? Hvilken type næring?
2. Er tiltaket søknadspliktig? Hvilke lovverk er det som vil gjelde?
3. Hvilke krav vil bli stilt for at tiltaket kan gjennomføres? Vil for eksempel tiltaket kreve endringer av det innvendige eller utvendige, eller store terrenginngrep? Innebærer disse endringene i så fall en større eller mindre endring av det ytre? Kanskje må du finne en alternativ bruk for en eksisterende bygning på eiendommen.
4. Hvem kan du kontakte for å få sikre svar? Hva har du krav på av veiledning?

Eksempel på problemstillinger som kan oppstå ved planlegging av ny bruk

Dersom tiltaket for eksempel er å lage en arbeidsplass for noen du er arbeidsgiver for og du bare har to meters takhøyde, vil det kunne være vanskelig å få en tillatelse til dette uten å gjøre endringer i etasjeskille. Dersom dette betyr at du må gjøre endringer på etasjehøydene, eller kanskje rive bygningen, bør du ta tidlig kontakt med fylkeskommunen og kommunen for å avklare om det er noe å gå videre med, eller noe som du sannsynligvis får avslag på (dette avklares helst på en forhåndskonferanse).

I noen tilfeller kan en fredning gjøre det mer komplisert å få gjennomført tiltak. Samtidig kan en fredning i noen tilfeller være en viktig faktor for å få tillatelse til tiltak som man kanskje ellers ikke ville få tillatelse til. Et eksempel kan være Arbeidstilsynets krav til takhøyder på en arbeidsplass. 220 cm er laveste tillatte takhøyde, og dette kravet fravikes aldri. Å få godkjent så lav takhøyde er heller ikke lett, men fredningen kan være et argument her. Det er da viktig å si ifra til Arbeidstilsynet om at bygningen er fredet i din søknad.

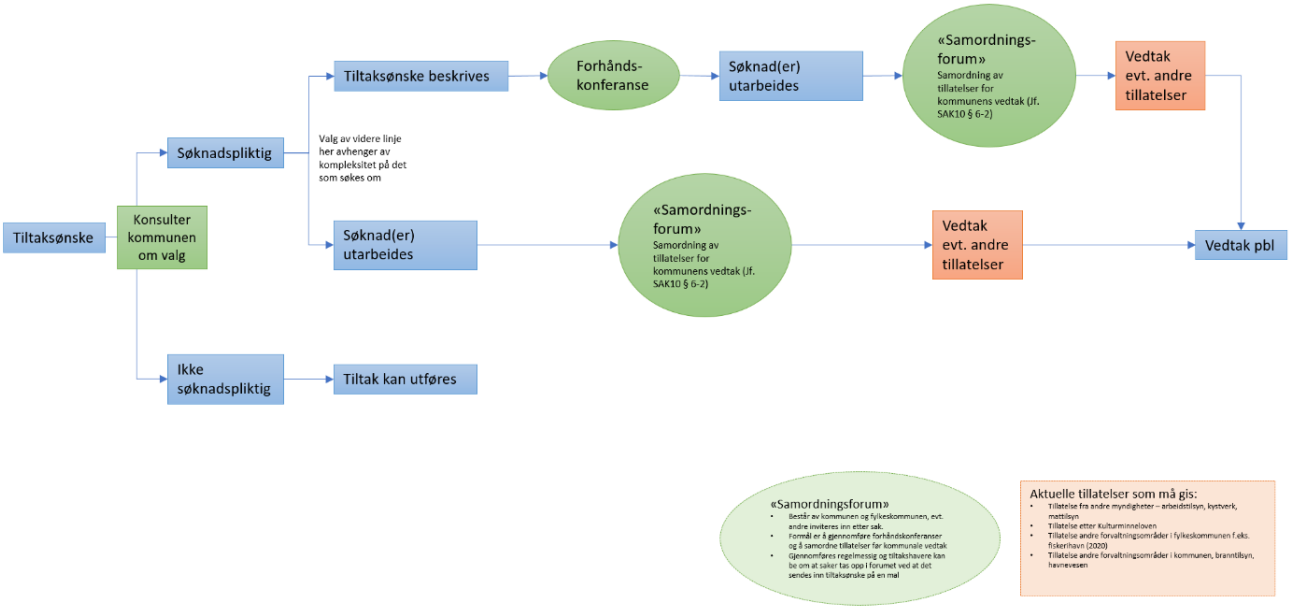
På samme måte kan krav fra Arbeidstilsynet om lysforhold på eksisterende eller ny arbeidsplass være et tiltak kulturminneforvaltningen vil ta med i sin vurdering, med bakgrunn i fredningen.

Hva bør du opplyse om:

- Bygningen er fredet som del av et kulturmiljø etter kulturminneloven § 20.
- Fredningen betyr at bygningen er fredet utvendig.
- Dersom et krav til innvendig tiltak vil påvirke det utvendige, bør du synliggjøre dette ved å vise hvordan.

Fra tiltaksønske til vedtak

Tiltaksønske

Når tiltakshaver/eier har et ønske om å gjøre noe på eiendommen sin er første trinn å finne ut om tiltaket er søknadspliktig. Tiltaksønske er her tenkt som alt fra små ting som utvendig vedlikehold til større ting som ombygging og endret bruk. Kontakt kommunen og fylkeskommunen om du er i tvil om tiltaket er søknadspliktig eller ikke.

Ikke søknadspliktige tiltak

Det må vurderes om et tiltak er søknadspliktig både etter plan- og bygningsloven og etter fredningsforskriften. Paragraf 5 i fredningsbestemmelsene angir tiltak som ikke krever dispensasjon. Dette er vanlig vedlikehold, oppføring av mindre skilt og innretninger som harmoniserer med byggverket og kulturmiljøet forøvrig, etablering av næringsvirksomhet som ikke medfører inngrep i bygningens eksteriør, og graving i grunnen ved vanlig vedlikehold og reparasjon av infrastruktur.

Forhåndskonferanse

Før man går i gang med et prosjekt, har man anledning til å møte kommunen for å avklare ulike forhold knyttet til det aktuelle tiltaket. Hvilke andre myndigheter som eventuelt må søkes til, kan være eksempel på dette.

Tiltakshaver legger frem sine planer, og kommunen orienterer om innholdet i kommunale planer og andre krav eller bestemmelser som er aktuelle. Det vil i mange tilfeller kunne være aktuelt at Nordland fylkeskommune (og andre) er med på forhåndskonferansen, særlig ved større tiltak.

Forhåndskonferanse bør avholdes før eventuell søknad sendes kommunen. Forhåndskonferanse kan brukes i alle typer tiltak etter plan- og bygningsloven, uavhengig av størrelse. Man kan også be om forhåndskonferanse for tiltak som er unntatt søknadsbehandling etter plan- og bygningsloven. Forhåndskonferanse er per i dag gratis.
I forhåndskonferansen er det også hensiktsmessig å få veiledning for hvilke søknader som må utarbeides, og hvor de skal sendes.

Samordningsforum

Flytdiagrammet over viser grønne bobler som er merket med «Samordningsforum». Vi har valgt å benevne mulige, men ikke lovpålagte, dialogmøter i prosessen som «samordningsforum». Disse kan komme til i tillegg til forhåndskonferanse der det er hensiktsmessig for myndigheter og tilsyn å møtes for å diskutere løsninger.

Skisseringen av disse møtene er ment å vise aktuelle tidspunkter for å få til den samordningen og dialogen som er nødvendig for å finne gode løsninger. Samordningsfora kan utføres som en dialog eller et møte mellom kommunen og fylkeskommunen, og evt. andre myndigheter som inviteres inn etter sak. Formålet med slike treffpunkter kan være å samordne tillatelser før kommunale vedtak, dersom det er behov for det i tillegg til, eller som erstatning for forhåndskonferansen. For å få inn riktig informasjon tidlig i prosessen kan det være hensiktsmessig å etablere en mal for utfylling av informasjon om tiltaksønsket.

I kapittel 2.8 kan du lese mer om kommunens samordningsplikt, jf. plan – og bygningslovens (pbl) § 21-5 og SAK10 § 6-2.
Du kan lese med om samarbeidsrutinene mellom kommunen og fylkeskommunen i vedlegg 3.

Søknader om tiltak etter plan- og bygningsloven

Aktuelle søknader for tiltak etter plan- og bygningsloven vil være:

- byggesøknad av søknadspliktige tiltak, jf. pbl § 20-1
- søknad om dispensasjon fra reguleringsplanen

I de tilfellene der tiltaksønsket ikke er i tråd med gjeldende reguleringsplan for området, må det søkes om dispensasjon fra reguleringsplanen.
Kommunen er myndighet og kan gi veiledning. Det vises for øvrig til tilgjengelig veiledning for slike søknader.

Søknad om tiltak som er søknadspliktig etter fredningsforskriften

For å gjennomføre tiltak som er søknadspliktige etter forskriften, må du først ha en dispensasjon fra fredningen. Det er fylkeskommunen som behandler søknader om dispensasjon. Under blir det forklart hva som må søkes om, hvilke forutsetninger som settes, hvordan du søker, og hvilke rettigheter du har med hensyn til klage. Informasjon om tilskuddsordninger finner du i kap. 3.8.

Dispensasjonsbehandling
Dispensasjon er et fritak fra å følge en lov, en forskrift, eller et påbud i ett enkelt tilfelle. Det må sendes inn søknad.

Riksantikvaren har veiledning for dispensasjonsbehandling på sin hjemmeside.
https://www.riksantikvaren.no/veileder/dispensasjonsveileder

Kulturminneloven inneholder to vilkår som begge må være oppfylt for at det skal kunne gis dispensasjon fra fredningen:

1. Tiltaket det søkes om må ikke innebære et vesentlig inngrep i kulturmiljøet.
2. Det må foreligge et særlig tilfelle.

Dersom det aktuelle inngrepet er vesentlig, stopper saken der. Da er det ikke grunnlag for å gå videre og vurdere om det foreligger et særlig tilfelle. Hvorvidt det foreligger et særlig tilfelle skal kun vurderes dersom det omsøkte tiltaket ikke innebærer et vesentlig inngrep.

De to vilkårene må vurderes grundig i den konkrete saken, og det må gis en utfyllende begrunnelse for avslaget eller innvilgelsen. Begrunnelser er viktige, fordi de gir den som søker mulighet til å forstå hvorfor vedtaket ble som det ble, hva som eventuelt kan endres i en ny søknad, eller grunnlag for å vurdere om man skal klage på vedtaket eller ikke. Avveininger og vurderinger må komme tydelig frem. Hvis ett av de to vilkårene ikke er oppfylt, skal søknaden om dispensasjon avslås.

Selv om det foreligger et særlig tilfelle, kan søknaden avslås dersom behovet for å beskytte det fredete kulturmiljøet vurderes å gå foran søkers eller samfunnsmessige behov.
Rammene for skjønnsutøvelsen i den enkelte saken følger av forskriftens fredningsbestemmelser og formål.

Kulturmiljøfredninger er svært ulike og har stor variasjon i formål. Ved en dispensasjonsvurdering i et kulturmiljø, er det konsekvensene for miljøet som helhet, og opp mot formålet med fredningen som skal vurderes. Det vil si at det ikke er enkeltobjektenes verneverdi isolert sett som er styrende, men det helhetlige miljøet som er fredet. Her vil forskriftens bestemmelser og formålet med fredningen være viktige rammer for vurderingen. Det kan være ulike typer kvaliteter som vektlegges i ulike deler av kulturmiljøet.

Vesentlig inngrep

Innebærer tiltaket et vesentlig inngrep i det fredete kulturmiljøet, kan det ikke gis dispensasjon. Hva som er et vesentlig inngrep, vil bero på et faglig skjønn. Kulturminnemyndigheten skal gjøre en helhetsvurdering av inngrepets art og størrelse, sett opp mot kulturmiljøet som helhet.

Formålet med fredningen og forskriften har stor betydning for vurderingen av vesentlighetsspørsmålet.

Mindre endringer som hver for seg ikke er vesentlige, kan allikevel innebære et vesentlig inngrep, samlet sett og over tid. Gjentatte mindre inngrep kan til slutt medføre at tålegrensen er nådd for hva som kan aksepteres. Å finne løsninger som er likest mulig det eksisterende, så langt som mulig, er derfor viktig.

Hjellområder må i likhet med andre anlegg vurderes med tanke på tålegrenser, for å avgjøre hva som er et vesentlig inngrep. Hjellene er i seg selv foranderlige, og utskiftbare, men områdene de står på og konteksten er sårbare for endringer.

Særlige tilfelle

Som særlige tilfelle trekker forarbeidene til kulturminneloven og dispensasjonsbestemmelsen i forskriften fram tiltak som er nødvendige av hensyn til formålet med den enkelte fredningen, tiltak av vesentlig samfunnsmessig betydning og andre helt spesielle tilfeller.

Tiltak som er nødvendige av hensyn til formålet med fredningen kan være:
- brannsikring
- reparasjon
- restaurering
- utskifting av råtne bygningsdeler
- felle råtne eller syke trær i grøntanlegg
- oppretting av sammenrast mur

Tiltak som er av vesentlig samfunnsmessig betydning kan være:
- miljøhensyn
- universell utforming
- krav til helse, miljø og sikkerhet hjemlet i ulike typer særregler som helselovgivning, arbeidsmiljøkrav, forurensningslovgivning, trafikksikkerhetskrav med videre Eksempel på dette kan være oppgradering for drift i næringslokaler, modernisering av produksjonsutstyr med videre.

Vilkår for dispensasjon

Kulturminnemyndigheten kan sette vilkår for dispensasjonen. Vilkårene må ha en saklig sammenheng med dispensasjonen og underbygge formålet med fredningen. Vilkårene kan ikke være uforholdsmessig tyngende sett opp mot tiltaket som ønskes gjennomført.

Eksempler på vilkår kan være krav til utførelse, kompetansekrav, rapportering, dokumentasjon, spesifikk materialkvalitet med videre. Som hovedregel bør man sette en tidsfrist på maksimum tre år for gjennomføring av tiltaket. Fristen kan eventuelt forlenges, etter søknad, hvis kulturminnemyndigheten mener det er rimelig ut fra det konkrete tilfellet.

Hva skal inn i en søknad til fylkeskommunen?

Dersom man ønsker å søke om dispensasjon fra fredningsbestemmelsene, bør man generelt ha med følgende:

- navn på eier(e) eller ansvarlig søker
- adresse
- gårds- og bruksnummer
- kommune
- oversiktskart og detaljert kart som viser hvor eiendommen er plassert.
- foto av bygningen eller stedet hvor det planlegges et tiltak
- tegninger/illustrasjoner av planlagt tiltak
- beskrivelse av planlagt tiltak
- andre dokumenter spesifisert av forvaltningsmyndigheten

Husk at ikke alle tiltak krever like mye informasjon. Det er forskjell på en søknad om nytt tilbygg og en søknad om en utskifting av et vindu. Sjekk ut hvilken informasjon du trenger før du begynner med søknaden. Det er ikke alle tiltak som krever profesjonelle tegninger.

Saksbehandlingsregler

Kulturminneforvaltningen bør snarest etter at søknaden er innkommet se til at den gir tilstrekkelige opplysninger, og eventuelt etterspørre manglende dokumentasjon. Kulturminneforvaltningen må vurdere om det er behov for befaring, eller om dokumentasjonen er tilstrekkelig for å kunne gjøre en faglig forsvarlig vurdering.

Saksbehandling, rådgiving og befaringer som fylkeskommunen gjør er gratis for tiltakshaver og kommune.

Etter forvaltningsloven § 11a skal kulturminnemyndigheten forberede og avgjøre en sak uten ugrunnet opphold. Hvis en søknad ikke kan besvares i løpet av en måned etter at den er mottatt, skal saksbehandleren sende et foreløpig svar. I svaret skal det opplyses om hvem som er saksbehandler og grunnen til at saken ikke kan behandles tidligere. Hvis det er mulig, skal det også opplyses om når svar kan ventes.

Foto: Jorun Aresvik Hals, Riksantikvaren

Du har rett til å klage på vedtaket

Vedtaket kulturminnemyndigheten fatter skal inneholde opplysninger om klageadgang og klagefrist etter forvaltningsloven §§ 28 og 29.

En eventuell klage skal sendes fylkeskommunen som behandlet saken i første instans. Dersom fylkeskommunen mener klagen i sin helhet kan tas til følge, kan de endre sitt eget vedtak. Dersom de mener klagen ikke kan tas til følge, eller bare delvis kan tas til følge, skal saken sendes videre til Riksantikvaren med vurdering av de forhold som blir tatt opp i klagen. Den som klager skal få kopi av oversendelsen og gis mulighet til å uttale seg til fylkeskommunens vurderinger innen en gitt frist. Eventuelle tilleggsmerknader skal sendes direkte til Riksantikvaren. Deretter skal Riksantikvaren foreta en selvstendig vurdering av saken. I vurderingen kan det også tas opp forhold som ikke tidligere er berørt. På dette grunnlaget avgjør direktoratet klagesaken med endelig virkning.

Ved klage på et vedtak kommunen har fattet, er det statsforvalteren (tidligere fylkesmannen) som skal motta klagen. For klage på vedtak fra fylkeskommunen som regional kulturminnemyndighet (kulturminneloven) er det Riksantikvaren som er klageinstans.

Informasjon for eiere/brukere og tiltakshavere

Eiere av fredete bygninger og konstruksjoner har som alle andre grunneiere ansvar for å ta vare på sin egen eiendom. Eier har rett til å gjøre arbeid på eiendommen sin så lenge det er i henhold til fredningsbestemmelsene og annet lovverk.

Eier/bruker har alltid ansvar for å:
- skjøtte og vedlikeholde sine eiendommer
- innhente nødvendig godkjenning for søknadspliktige tiltak som ønskes igangsatt
- kontakte forvaltningen dersom man er i tvil om et tiltak er søknadspliktig
- undersøke og sikre seg at man har riktig informasjon om gjeldende lover og regler
- søke om tilskudd dersom det er aktuelt

Du har alltid mulighet til å spørre forvaltningen om hjelp og råd, og forvaltningen er pliktig til å si ifra om de oppdager feil eller mangler.

Du bør alltid:
- Sjekke mot de enkelte myndigheter du skal innhente tillatelse fra om du har oppdatert og riktig informasjon. Forvaltningsplanen er skrevet i 2020 og det kan ha kommet oppdateringer. Det er derfor vi viser mest mulig til nettsidene til myndighetene når det gjelder krav.
- Ha en skriftlig kommunikasjon når det er snakk om viktig informasjon.
- Sørge for å ha tillatelse før du begynner tiltaket, om ikke risikerer du krav om retting og endring, dette gjelder uansett lov.

3.8 Tilskudd

Finansiering av tiltak er tiltakshavers ansvar. Det finnes imidlertid flere offentlige og private tilskuddsordninger som det kan søkes støtte fra. Under følger en oversikt over et utvalg av tilskuddsordninger som kan være relevante for eiere og forvaltere av kulturmiljøet i Henningsvær. Du får også informasjon om ting du må være kjent med og huske å oppdatere deg på som søker, og om hvordan søknadspliktige tiltak og de ulike tilskuddsordningene henger sammen.

Forholdet mellom dispensasjon og tilskudd

Uansett hvem du får tilskudd fra, må du også ha en dispensasjon fra kulturminneloven dersom tilskuddet gjelder et tiltak som er søknadspliktig. Dette gjelder enten tilskuddet kommer direkte fra fylkeskommunen, Riksantikvaren eller andre tilskuddsordninger.

Selv om du får tillatelse til et tiltak, er det ikke sikkert du vil få tilskudd. Dette kan for eksempel være fordi tilskuddsordningen ikke åpner for at tiltaket du søker om kan få tilskudd. Det framgår av den enkelte tilskuddsordning hvilke typer tiltak som prioriteres for tilskudd.

Offentlige tilskuddsordninger

Det finnes flere tilskuddsordninger som har som formål å bidra til at et mangfold av kulturmiljø og kunnskapsverdiene de representerer, blir tatt vare på. En stor andel av disse tilskuddsordningene ligger under Klima- og miljødepartementets budsjett og administreres i hovedsak av Riksantikvaren og Kulturminnefondet. Gjennom regionreformen er en større del av tilskuddsbehandlingen overført fra Riksantikvaren til fylkeskommunen fra 2020.
Flere fylkeskommuner og kommuner har også egne tilskuddsordninger.

For tilskuddordningene som administreres av Riksantikvaren, enten direkte eller via fylkeskommunen, hører det til årlige utlysningstekster. Disse kan du finne i det årlige statsbudsjettet til Klima- og miljødepartementet (St. Prop. 1S) eller i Departementets eget rundskriv for tilskuddsordningene som er å finne på deres nettsider.

Utlysningstekstene gir utfyllende informasjon om bl.a. hva kulturminneforvaltningen ønsker å oppnå med tilskuddsordningen, hvem som kan motta tilskudd, hva det kan gis tilskudd til og evt. krav, som for eksempel krav til egenandel eller krav til utførende håndverkere. For enkelte ordninger er det også presisert hva som ikke prioriteres for tilskudd.

Vi gjør oppmerksom på at det kan forekomme avvik i informasjonen som er gitt nedenfor.
Tilskuddordningene som administreres av Riksantikvaren – direkte eller via fylkeskommunen (post 71, 72 og 77) vil kunne gjennomgå endringer i struktur og organisering. Det er også utarbeidet en ny Stortingsmelding, som kan bety at det kommer nye poster for tilskudd. I tillegg utarbeides det forskrift for tilskuddspostene, og en digital søkemotor er under utarbeidelse.

Det er det viktig at du som søker gjør deg er kjent med og holder deg oppdatert om innholdet i den enkelte tilskuddsordning, krav og frister. For nærmere informasjon og veiledning kan du ta direkte kontakt med de som administrere tilskuddordningen, via e-post eller telefon. Du vil også finne oppdatert informasjon på Riksantikvaren og fylkeskommunens nettsider.

Tilskudd fra Nordland fylkeskommune

Post 71 Fredete kulturminner i privat eie

Gjennom tilskudd skal fredete bygninger i privat eie settes i stand som et grunnlag for ivaretakelse av kildeverdi, opplevelsesverdi, bruk og verdiskaping. Posten skal bidra til å støtte private eiere i deres arbeid med å ta vare på kulturminner. Det er en målsetting at fredete kulturminner, så langt det lar seg gjøre, skal tilgjengeliggjøres for publikum. Både tilrettelegging for besøk og digital tilgjengeliggjøring er gode løsninger.

Hvem som kan motta tilskudd:

Private eiere og forvaltere av bygninger, anlegg, kulturmiljø og landskap som er fredet, automatisk fredet, midlertidig fredet eller der fredningssak er under behandling kan motta tilskudd.

I særlige tilfeller kan Riksantikvaren og regionalforvaltningen foreta egne satsninger med forankring i nasjonale strategiske satsninger. På bakgrunn av dette kan en mindre andel av tilskudd fra posten gå til kulturminner som ikke er fredet.

Hva det kan gis tilskudd til:
- merkostnader, helt eller delvis, i forbindelse med antikvarisk sikring
- istandsetting
- vedlikehold
- skjøtsel

Kulturminner som innebærer særlig tyngende vedlikeholds- og istandsettingsoppgaver for eier, og bygg og anlegg hvor særlig store kulturminneverdier står i fare for å gå tapt, skal prioriteres. Det samme skal kulturminner som er tilgjengelig for publikum, opplevelse og formidling.

For å søke må du bruke et eget elektronisk søknadsskjema., mer informasjon om dette og om søknadsfristen finner du finner du på nettsidene til Nordland fylkeskommune. www.nfk.no.

Post 72 Teknisk-industrielle kulturminner

Gjennom tilskudd til tekniske og industrielle kulturminner skal vesentlige deler av Norges industrihistorie bevares. Det er et mål å øke kunnskapen om mangfoldet av tekniske og industrielle anlegg, som grunnlag for forskning, formidling, opplevelse, bruk og mulig ny bruk. I dette inngår blant annet ivaretakelse av handverkskompetansen som er bygd opp ved de 15 prioriterte anleggene som inngikk i Riksantikvarens bevaringsprogram frem til 2020.

Hvem som kan motta tilskudd:
Private, kommunale og fylkeskommunale eiere og forvaltere av tekniske og industrielle kulturminner kan motta tilskudd. Det skal ikke gis tilskudd til kulturminner i statlig eie.
Hva det kan gis tilskudd til:

- Sikring
- Istandsetting
- Vedlikehold
- Kulturminne- og tilstandsregistrering
- Dokumentasjon
- Mulighetsstudier

Ved fordeling skal opprettholdelse av tilstandsgrad og ivaretakelse av opparbeidet kompetanse (FDV-stillinger) ved de 15 prioriterte anleggene prioriteres. Inntil det foreligger en ny verneplan eller bevaringsstrategi for tekniske og industrielle kulturminner, skal følgende deretter prioriteres:

- Tekniske og industrielle anlegg som har bevart produksjonslinje, maskineri eller teknisk infrastruktur
- Småindustri, håndverksbedrifter og verksteder, samt mellomstor industri, i henhold til Riksantikvarens fredningsstrategi frem mot 2020
- Helhetlige tekniske og industrielle miljøer med grunnlag for forskning, formidling og tilgjengeliggjøring
- Tekniske og industrielle anlegg som har godt lokalt/regionalt engasjement og medfinansiering.

Du kan lese mer om tilskuddsordningene på Nordland fylkeskommunes og Riksantikvarens sider. Det er fylkesommunen som behandler søknadene.

Tilskudd fra Riksantikvaren
Post 77 Verdiskaping på kulturmiljøområdet

Det er en målsetting at kulturmiljø tas i bruk som en ressurs i samfunnsutviklingen og bidrar til at kulturmiljøfeltet får en tydeligere rolle i lokal og regional utvikling. Slik kan verdiskapingen ha en langsiktig positiv effekt både for kulturmiljøene, lokalsamfunn, økonomi og næringsutvikling.

Hvem som kan motta tilskudd:
Offentlige og private aktører i forpliktende samarbeid og partnerskap på tvers av sektorgrenser og mellom forvaltningsnivå.

Hva det kan gis tilskudd til:
- bevaring og bruk
- kompetanseutvikling, nettverk og samarbeid
- tilrettelegging og formidling
- næringsutvikling

Prosjekt som er forankret i fylkeskommunal eller kommunale strategiske program, planer eller satsinger vil bli prioritert. Det samme blir prosjekter med praktisk og økonomisk samhandling mellom aktører og ulike virkemiddel.

Det blir lagt vekt på hvordan søker legger opp til dokumentasjon og formidling av resultat og virkninger.

Søknaden må dokumentere finansiering fra søker og samarbeidspartnere. Tilskuddet fra Riksantikvaren kan dekke inntil halvparten av prosjektkostnadene. For særskilte prosjekt og for forprosjekt kan Riksantikvaren sin del være noe større.

Slik søker du:
Send søknaden til Riksantikvaren med kopi til fylkeskommunen og eventuelt Sametinget hvis det gjelder samiske kulturminner. Riksantikvaren vil i nært samarbeid med aktuelle fylkeskommuner og Sametinget vurdere søknadene.

Det er ingen søknadsfrist, søknader blir behandlet fortløpende.

Andre tilskudds- og støtteordninger
I tillegg til de offentlige støtteordningene er det mulig å søke om tilskudd hos flere private ordninger og frivillige organisasjoner. Under følger en oversikt over de mest relevante ordningene.

Stiftelsen UNI
Stiftelsen UNI er en allmennyttig stiftelse som skal støtte tiltak som verner mennesker og fortids minner. Stiftelsens bidrag skal i første rekke være økonomisk støtte til prosjekter og påskjønnelse til institusjoner og enkeltpersoner. Stiftelsen er særlig engasjert i skadeforebyggende virksomhet, og bidragene fra stiftelsen kan bl.a. benyttes til vern av bygninger, fartøyer, anlegg og lignende.

Styret i Stiftelsen UNI har seks styremøter i året og behandler søknadene fortløpende.

Du finner mer informasjon om søknadsmuligheter her: http://www.stiftelsen-uni.no/

Norsk Kulturarv – Ta et tak og kommunesamarbeid
«Ta et tak» er en aksjon som retter seg mot våningshus og driftsbygninger. Dette kan være verneverdig bebyggelse i byer og tettsteder, eller bolighus i tilknytning til landbruk, fiske, reindrift eller jakt.

Du finner mer informasjon om ordningen her: http://www.kulturarv.no/aksjoner/ta-et-tak-aksjonen

Stiftelsen Norsk Kulturarv arbeider for vern av kulturarven gjennom bærekraftig bruk og for å synliggjøre kulturminneverdier gjennom næringsutvikling og aktiv bruk. Stiftelsen gjør mye for at kulturarven skal bli lønnsom, for å oppfylle mottoet «Vern gjennom bruk». Kommuner og fylkeskommuner er viktige deltakere i dette arbeidet. Les mer om kommunesamarbeid på Norsk Kulturarvs nettsider: http://www.kulturarv.no/om-norsk-kulturarv/kommunesamarbeid-dugnadslaget-for-kulturarven

Kulturminnefondet
Kulturminnefondet er en statlig tilskuddsordning og et lavterskeltilbud for private eiere av verneverdige kulturminner. Også frivillige lag og organisasjoner, enten de eier kulturminnene selv eller forvalter dem på vegne av andre, kan søke.

Kulturminnefondet gir økonomisk støtte til bevaring av verneverdige kulturminner som bygninger, boliger, båter, hageanlegg og kulturlandskap. Kulturminnefondet har ingen søknadsfrist.

Kulturminnefondet kan gi tilskudd i fredete kulturmiljøer. Føringene for dette kan imidlertid endre seg. For informasjon om Kulturminnefondet og søknad om tilskudd kan du lese mer her: https://kulturminnefondet.no

Litteraturliste

Bøker
- Bottolfsen, Øystein: Lofoten og Vesterålens historie 1700-1837 Fiskerbondesamfunnet
- Kolle, Nils (hovedred.): Norges fiskeri- og kysthistorie bind I-V (Fagbokforlaget, 2014)
- Smaaskjær, Svein: Henningsvær Trekk fra værets historie (Storsalteriet, 2007)
- Vea, Jan: Der hav møter land Fiskerbondesamfunnet i Nordland 1870-1940 (Fagbokforlaget, 2004)

Rapporter, planer og evalueringer
- Reguleringsplanene (hent fra forvaltningsplanen – ID etc
- Regional kulturminneplan for Lofoten "Nasjonalt og regionalt viktige kulturminner i Lofoten"
- Parallelloppdrag med bryggeverksted Henningsvær Bryggelandskap – Prosjekt Stedsutvikling Henningsvær
- Evaluering av fredete kulturmiljøer AK 2017
- Evaluering av reguleringsplan for Henningsvær 2015

Lesetips:
- Bygg og bevar side med tips og lenker til oppussingstips tematisk organisert: https://www.byggogbevar.no/pusse-opp
- Etterisolering og energisparing: https://www.byggogbevar.no/enoek

Riksantikvarens vitenarkiv:
Rådene som gis her er ikke nødvendigvis en full match for Henningsvær - delvis gjelder de fredninger av enkeltbygg, og delvis dekker de ikke alle typer materialer og tiltak. Men de kan være viktig inspirasjon for tiltak og et utgangspunkt for å spørre forvaltning om råd eller å diskutere med håndverker.

- Piper og ildsteder: http://hdl.handle.net/11250/175407
- Vedlikehold av ytterdører: http://hdl.handle.net/11250/175343
- Utvendig maling: De viktigste egenskapene: http://hdl.handle.net/11250/175381
- Utvendig maling av trebygninger: http://hdl.handle.net/11250/175401
- Takrenner og beslag: http://hdl.handle.net/11250/175353

- Vedlikehold av eternitt på fredete og verneverdige kulturminner (sier også noe om erstatningsmaterialer): http://hdl.handle.net/11250/175367
- Vedlikehold av vinduer: http://hdl.handle.net/11250/175365
- Vedlikehold av grunnmurer: http://hdl.handle.net/11250/175387
- Det ytre miljø: http://hdl.handle.net/11250/175291
- Klimaendringer og bevaringsverdige bygninger: http://hdl.handle.net/11250/197325
- Skifer- og helletak: vedlikehold og omlegging: http://hdl.handle.net/11250/196590
- Vedlikehold av tegltak: http://hdl.handle.net/11250/175293
- Gamle hager: undersøkelse og restaurering: http://hdl.handle.net/11250/175284

Vedlegg 1 - Helhet og sammenhenger i kulturmiljøet

I dette vedlegget utdypes det som er beskrevet om de helhetsskapende trekkene ved været i del 2, kapittel 2.2.
For å beskrive helheten må en ta utgangspunkt i hvordan Henningsvær ligger i landskapet, og hvordan menneskelig aktivitet er synlig både i uterom og landskap utenfor bebyggelsesstrukturene.
På den måten gis det innsikt i hvordan elementer virker sammen til å gi den verdifulle helheten som skal bevares.

Helhet er et uttrykk for den verdi som ligger i at ulike elementer i et område danner en harmonisk sammenheng. Topografi og vann er eksempel på slike helhetsskapende innslag. Bygninger som står i et bestemt mønster i forhold til naturskapte elementer kan også bygge opp et definitivt og klart helhetspreg. Helhetspreget brytes når stedets fysiske utemiljø utsettes for inngrep eller arealbruk som er dårlig tilpasset de fremherskende hovedtrekkene.

Henningsvær og landskapet

Henningsværs plassering i kystlandskapet har stor innvirkning på opplevelsen av stedet. Øyer med naturlig havn, og med en topografi som lot seg bebygge, var sammen med beliggenheten ytterst mot fiskefeltene avgjørende for fremveksten til Henningsvær.

Fyrstasjonen var plassert ut mot vest. Fyr, navigasjonsutstyr med fyrlykter skulle oppleves på langt hold fra havet.

Bergene rundt bebyggelsen i Henningsvær ble viktige for tørking av fisk. Tidligere var det hjeller over alt i været der det var ledig arealer til det. Hjellbergene er også i dag et særegent kulturlandskap. Gjennom åra har tørrfiskproduksjonen her påvirka vegetasjonen gjennom tilførsel av næring samtidig som gjengroing har blitt forhindret. Selve flathjellene er særpregede opplevelsesverdier i landskapet. Det har en verdi at disse områdene består ubebygd.

Det er almen tilgjengelighet på gater og veier i været , og stier fører også ut til friluftsområdene og hjellberg omkring bebyggelsen.

Kaiveien langs sundet og gaterom og smett gjennom bygningsmiljøet gir i dag mange uformelle møteplasser og arbeidsplasser utendørs. Uterommene består av ulike soner, med privat, halvprivat eller offentlig preg. Uteromstrukturen består av fysiske og visuelle forbindelser mellom de ulike delene av kulturmiljøet. Åpningene mellom sundet og uterom på land har stor verdi i kulturmiljøet, og uterom og passasjer gir viktig visuell kontakt mellom ulike elementer. Det er viktig at den tilgjengeligheten og åpenheten som finnes mellom Kaivei og gate, opprettholdes.

Berg i dagen finnes ved gater, plasser og hager, og er typisk for utearealene. Dette er en viktig kvalitet, både fordi dette er bevart, og fordi det er lite vedlikehold med slike arealer . Det kan brukes til nær sagt alt, utenom parkering. Det gjør at naturlandskapet er til stede også i de bearbeidede uterommene. Samlet er disse mindre naturinnslagene et helhetsskapende trekk.

Selv om det er værhardt, finnes det mindre hager og parker spredt rundt om i været. I Storhagan ved den tidligere væreiergården, står to asketrær og en platanlønn. Disse skal ha blitt plantet av Matilde Bordewick. Det sies at platanlønnens røtter strekker seg helt ned til havna. På en måte kan man si det stemmer, for lønna i Storhagen er «mor» til mange av lønnetrærne som ellers står i Henningsvær.

Utfyllinger i sjø er også en type konstruksjon eller menneskeskapt byggverk som vi finner her. På 1800-tallet ble det bygd mur og peling av kai. Senere er kanten fylt ut mer maskinelt. I 1934 ble det fylt ut en molo som forbandt øyene rundt Heimsundet. Det er gjort utfyllinger for å få mer plass på land; til veg, parkering og andre formål, etter at det ble bruforbindelse i 1983.

Bebyggelsesstrukturer

Bebyggelsen i Henningsvær kan deles inn i tre hovedtyper etter hvilken funksjon og plassering de har.

Bebyggelsesstruktur langs sjøen

Utgangspunktet for Henningsvær var en naturlig havn, og bebyggelsen henvendt mot sjøen på øyene dannet etter hvert en tett bygningsrekke. Husene i denne sjøfronten er fra flere epoker i værets historie, men utgjør til sammen en tett struktur med sammenhengende pelet kai mot Heimsundet, som kalles Kaiveien. Det er smale passasjer mellom bygningene langs kaiveien. Dette gjør at bebyggelsen oppfattes som en sammenhengende struktur med små gløtt. Alle bygninger retter seg mot Heimsundet. For hundre år tilbake kunne det være så mye båter i sundet at man kunne gå tørrskodd over Heimsundet.

Kaiveien er sammenhengende og går utenfor alle brygger og fiskebruk langs sjøfronten. Her finner vi i dag både eldre brygger fra rorvær-tida, med gavlen ut, og nyere fiskebruk og sløyeskur fra fiskeværtida, som ofte er lagt med mønet paralleInlt med Kaiveien. Innenfor denne hovedstrukturen finnes noen eldre brygger og rester etter en utfylt slipp som bryter den lineære strukturen til Kaiveien. Amtmannsbrygga ved torget er eksempel på dette.

Innenfor sjøfrontstrukturen finner vi bygninger med fasader henvendt mot gata. I rorværtida ble bryggene og rorbuene lagt på terrenget uten at det ble gjort vesentlige terrengendringer. Plasseringen var langs vannkanten som den gangen gikk lenger inn. Bebyggelsen lå på ulike øyer Etter hvert har slike små sund blitt fylt ut, slik at holmene er blitt landfaste, og det er dannet større, landarealer. Heimøya har dermed fått en mer sammenhengende sjøfront. Sjysjåholmen er ikke lenger en holme, men en del av landarealet på Heimøya.

På Hellandsøya var sjøfronten tidligere litt mer sammenehengende fra naturens side, men begge sidene av sundet har nå en nesten sammenhengende kaifront. Denne utviklingen med utfyllinger, begynte før moloen ble bygd og det ble veitilknytning til Henningsvær.

Fiskebrukene langs Heimsundet er viktige for stedets særpreg. Helhetlig sett er uttrykket langs kaifronten brygge- og fiskebruksbebyggelse.

Tre hovedperioder for byggevirksomhet er lesbare i Heimsundet i dag:
- brygger med gavl mot Heimsundet
- fiskebruk med kaifronter og langsiden mot Heimsundet
- endringer lagt til etter hvert i en transformerende fase

Bebyggelsesstruktur langs gater på land

Innenfor sjøfronten, som hovedsakelig består av fiskerinæringsretta funksjoner, finner vi gater med handel og boliger. De eldste bygningene og terrengformen har vært styrende for hvor veien har blitt plassert, mens andre bygninger har kommet til senere, etter at veiløpet har blitt etablert. De har forsterket romdannelsen lags gateforløpene.

De mange små terrengtilpasningene ved inngangspartier og i hager, er karakteristisk for gatene i Henningsvær. Det er delvis murt, tørrmurt, støpt og fylt på masse uten at fjell er sprengt bort).

Husene som ble bygd før 1950-tallet er oftest lagt i terrenget uten store terrengplaneringer, og vi ser derfor at retningen på bebyggelsen følger den kuperte topografien. Dette har gitt en variert og selvgrodd bebyggelsesstruktur, der den naturgitte topografien har vært førende både for retning på og fundamentering av bygningene. Gaterommene får av den grunn et buet forløp og har en sone av halvprivate områder med vegetasjon og fjell i dagen, som gir et stedstilpasset preg med naturinnslag. Møneretningen på husene varierer med topografien, fordi det er praktisk å fundamentere en bygning på et så flatt område som mulig, slik at en ikke må håndtere store høydeforskjeller i den enkelte bygning. Der det har vært behov for flatere arealer, har terrenget blitt fylt opp på en additiv måte, og noen steder er det brukt mindre betongmurer og trapper.

Helhetlige trekk i byggeskikken

Historisk sett har materialbruken i Henningsvær vært variert, og de klimatiske forholdene gjør at materialer skiftes ut relativt ofte. Det er derfor ikke relevant å ha et ensidig fokus på verdimaterialenes ektehet eller autentisitet. Derimot er det viktig å videreføre mangfoldet i byggeskikken og materialbruken.

Originalt materiale, som det opprinnelige kledningsmaterialet, eller det opprinnelige vinduet har høy dokumentasjonsverdi. Det er ikke alltid mulig å bevare denne dokumentasjonsverdien. Da kan man fortsatt ta vare på andre verneverdier, som lesbarheten av funksjonen til bygningen, samme type kledning eller samme form og størrelse på vindu. Mangfoldet i materialbruk er viktig fordi det forteller om materialknappeheten i et øysamfunn. I Henningsvær har man brukt det som var tilgjengelig. Dette har gitt en variasjonsrikdom som det er viktig å ivareta.

Bebyggelsesstrukturene er som nevnt nært knyttet til havet og terrenget, og derfor er sammenhengen mellom husene av stor betydning. Bebyggelsen er robust for endringer innenfor visse tålegrenser, som forskriften og forvaltningsplanen skal sette rammer for. For eksempel kan detaljering av eksteriør være av mindre betydning enkelte steder, fordi det snarere er den helhetlige sammenhengen kulturminnet inngår i som har overordnet betydning .

Hvilken funksjon bygningsmassen i Henningsvær har hatt er i ulik grad lesbar. Lesbarheten er størst hos fiskeritilknytta bygninger og reine boliger. I noen tilfeller har imidlertid husenes eksteriør blitt endret slik at det er vanskeligere å lese opprinnelig funksjon ut av bygningskroppen, men også disse husene har betydning for den helhetlige opplevelsen av kulturmiljøet.

Når en skal ivareta helheten i en sammenhengende bygningsstruktur, er det noen bygninger som har nøkkelplasseringer og er særlig betydningsfulle for helheten. Bygninger som har ekstra stor betydning for er for eksempel de som står først i starten på en bygningsrekke, som viser historien på en tydelig måte eller er store bygninger. Forsvinner disse bygningene, kan strukturen svekkes eller gå i oppløsning. Andre bygninger kan være viktige fordi de, selv med en nøktern stil eller lav lesbarhet, bidrar til å opprettholde tetthet, rytme og variasjon mot uterommet. Bygninger som har vært tilgjengelige for eller ytt tjenester til samfunnet forøvrig, er også særlig betydningsfulle for å forstå stedet og dets historie.

Storsalteriet er et eksempel på en bygning som har en viktig rolle i helheten.

Noen bygninger er det enkelt å forstå hva har vært brukt til opprinnelig. Ikke nødvendigvis fordi de har alle opprinnelige materialer, men fordi funksjonen kan leses, gjennom at de har lastespill, eller sløyeskur mv. bevart. Disse bygningene er viktige som historiefortellere. Bygninger kan fortelle om sammenhenger og historier som ikke kan leses ut fra utseende. Disse er ikke fysiske, og ofte kun kjent for de lokale og de få. Eksempler kan være hvem som har bodd i en bygning, eller at bygningen har blitt flyttet, eller at det har vært telegraf i en bygning som også har vært bolig. Hvis allmenheten får informasjon om dem, kan sammenhengene forstås bedre. Å bruke moderne teknologi for å få dette fram i opplevelsen av fiskeværet kan være med på skape bedre forståelse av verdiene, både for fastboende og besøkende.

Komponenter i byggverk og anlegg

I Henningsvær er det bygninger fra minst to viktige historiske epoker; rorværtida og fiskeværtida. Begge disse inngår i strukturen langs kaifronten. Bebyggelsen fra de ulike epokene har ulik byggeskikk, og litt ulik form og plassering.

For å bevare lesbarheten i kulturmiljøet er det verdifullt at bebyggelse fra disse epokene bevares, og ikke «glir over i hverandre» etter hvert som tiden går og nye endringer innføres. Nedenfor beskriver vi derfor hva som kjennetegner bebyggelsen fra de ulike epokene.

Bebyggelse fra rorværtida

Bryggene fra rorværtida er eldre brygger med gavl mot sundet. Fasaden mot vannet har gjerne lastespill oppunder mønet for å heise opp last, og doble porter rett under dette, midt på hver etasje, for å få lasten inn i og ut av bygningen. Væreiergården er også fra rorværtida, sammen med hager, uthus, rorbuer på berg og også kaier fra samme periode. Noen av disse bygningene står inne på tidligere sjø med en kaikant i tilhogd og murt naturstein.
Bebyggelsen fra rorværtida er formet for en annen type fiske enn den som lå til grunn for bebyggelsen fra fiskeværtida.

Fiskeværbebyggelse langs kai

Det er flest bygninger fra fiskeværtida langs kaia. Denne bebyggelsestypen rommer flere undergrupper: Her finnes tradisjonelle brygger som har gavlen mot sundet, større fiskebruk med langsida langs sundet/kaien og sløyeskur i reisverk og en etasje med saltak. Nye produksjonsmetoder har medført bygninger og tilbygg knyttet til filetproduksjon og fryseri for å nevne noe. Det finnes også andre bruksbygninger slik som lager. Bebyggelsen fra fiskeværtida bærer preg av en storskalaproduksjon, og har tydelige fellestrekk med annen produksjonsarkitektur (industribygninger). Bygningene er planlagt og utført for å romme en spesifikk del av en produksjonsprosess, og kan fremstå som store «maskiner». Når endringer har vært nødvendige av hensyn til produksjonen er dette blitt gjort på en pragmatisk måte, med tilbygg som skiller seg ut på grunn av grunnflate, takform, materialbruk, alder og lignende grunnleggende karakteristika ved en bygning. Like fullt fremstår bygningene som helhetlige, nettopp fordi man har den overordnede logikken knyttet til bruk, som binder sammen bygningenes ulike elementer til en helhet.

Trekk som kjennetegner strukturen langs kaikant:

- Bryggene har en spesifikk frittstående form, selv om de står tett.
- Fiskebruk er litt større bygninger, ofte satt sammen av flere volumer/etapper.
- Det er noe grad av symmetri i fasader, men dette ser ut til å ha måttet vike dersom det ikke har passet med bygningens behov i forhold til bruken.
- De har knapp detaljering; små takutstikk, enkel vindusomramming, lite «snekkergleder», lite utkragende elementer
- Få vinduer: Antallet vinduer er gjerne tilpasset lagerformål og lignende, evt. i motsetning til bolig hvor en typisk har flere vinduer.
- De har større, sammenhengende veggflater; ikke uvanlig med større veggflater uten åpninger (ikke nødvendigvis snakk om hele fasaden, men del av vegg)
- Tak av skifer eller bølgeblikk er naturlig variert eller blir det med tiden. Begge materialene har etter hvert en grålig materialfarge, selv om bølgeblikket ofte er malt i utgangspunktet.

• Brygger og sjøhus langs kai er fundamentert på pæler. Disse er opprinnelig i tre , men på grunn av problemer med holdbarheten, særlig etter hvert som stadig flere giftstoffer forbys i maling og impregnering, er det i nyere tid også blitt brukt borerør fylt med betong.
• Det varierer om bygningene har kort- eller langsiden mot vannet, i enkelte tilfeller avgjøres dette av om bygningen er erstatning for en tidligere bygning
• Takvinkler varierer, også innenfor en bygning, de kan være spisse eller lave, og gavlen er ikke nødvendigvis sentrert. Lavere takvinkler er vanligere på nye bygninger, fordi en har nyere materialer med så god avrenning at det lar seg gjøre i forhold til håndtering av regn og lignende.
• Nyere vinduer er typisk med kun en glassflate (ikke sprosser).
• Det er lav kontrast mellom farge på tak og vegg, slik at hele bygningens form fremheves.

Fargebruk Henningsvær

• Naturlig pigment (rød og gul oker), jordfarger er en begrenset palett fra første delperiode
• Bindemiddel (kalkhvitt, tjærebrunt)
• Materialfarger: Brent tegl, grå skifer, grått eller rustrødt stål
• Hvitt er en naturlig farge på mur (varmhvit kalkpuss), men kostbar på trehus (blyhvitt, sinkhvitt)
• Allikevel en variert palett pga. barskt klima som har påvirket fargen over tid, sammen med variert malingsproduksjon. Dette bør også gjelde for tak
• Fargene er ikke ekstreme ift. metning, klarhet eller lyshet, men holder seg mer i midtfeltet: Ikke så store kontraster tradisjonelt sett
• Samlet sett gir dette stedet en harmonisk og avdempet fargesetting, som kombinert med begrensede areal- og materialtilganger og terreng, gir et selvgrodd utseende
• Med kunstig pigment kunne en velge mellom mange flere farger, da valgte en typisk eksotiske farger som ikke hadde vært tilgjengelige tidligere, slik som blått, og tydelig syntetiske farger Fargebruken har endret seg de siste årene, med økende tilbud av maling og farger, også på eldre bygninger som tidligere var i jordfarger slik som oker.
• Ren grå er en syntetisk men dempet farge, som typisk oppleves som veldig ny, lite værbitt og fremmed.
• Særlig viktige bygninger, slik som Fiskarheimen, kan utmerke seg med særpreget fargebruk.

Fargebruk gir variasjon og særpreg, og styrker enkeltbygningenes historiske lesbarhet.

Anlegg og andre utendørs funksjonelle strukturer

Kaiveien er en sammenhengende struktur som kranser Heimsundet. Kaiveien er allment tilgjengelig. Den er eid av de enkelte grunneierne, og er bygd som pelet trebrygge.

Kaien er stort sett sammenhengende utenfor bebyggelsen mot sundet. Den ligger i sammenheng med utstikkende kaier, inngående slipper, flytekaier (gjestebrygger) og gatenett. Kaien har i hovedsak tredekke, og tradisjonelt er det trepeler, med enkelte innslag av andre materialer. Trepelene har ujevn avstand, plassering er avhengig av bunnforhold. Henningsvær har en tidevannsforskjell på cirka 1,4 meter, så kaia har et omskiftelig preg med ulike vannstander og værforhold. Knyttet til kaia finner vi annet teknisk utstyr knyttet til fiske som kraner, slipp og annet løfteutstyr. Disse elementene bidrar til forståelsen av fiskeværets bruk, produksjon og arbeidsliv.

Andre utendørs konstruksjoner er hjeller. I Henningsvær er det flathjeller som er brukt, ikke hesjer (som har form som et spisst saltak). Hjellene er en viktig del av kulturlandskapet der de står på naturlige bergformasjoner. De har et enkelt preg, og vitner om en form for matproduksjon som har lange tradisjoner spesifikt i dette klimaet.

Som del av fiskeriene har det vært behov for store tanker til tran, olje og blod. Tankene har en plassering som er nært knyttet til funksjonen deres. Tankene gir et industrielt inntrykk.

Fyrlykter og navigasjonsutstyr er andre funksjonelle strukturer som har betydning i landskapet. Fyrlykten som i dag benyttes for navigasjon, ligger sørøst for moloen, på Rundhaugen. Den tidligere fyrstasjonen med fyrtårnet på selve fyrbygningen, samt en nyere fyrlykt på fagverk, er synlig fra sjøen. Ingen av disse to benyttes av kystverket i dag. Opplevd fra sjøen formidler disse elementene forståelsen av fyrhistorie og betydningen dette har hatt for Henningsvær.

Vedlegg 2 - Forskriftens forhold til eksisterende reguleringsplaner

I fredningsområdet er det to gjeldende reguleringsplaner, etter plan- og bygningsloven.

Når vi i denne forvaltningsplanen nevner reguleringsplanen, er det reguleringsplanen fra 2008 (ID 185) vi mener. Reguleringsplanen for bryggehotellet (plan ID 247 vedtatt i 2017) omfatter bare en liten del av fredningsområdet, og viderefører bestemmelsene fra den første planen (2008).

De fleste arealene som omfattes av fredningen ligger innenfor område for spesialområde bevaring. Hjellbergene er regulert til kulturlandskap. Arealer i Heimsundet er regulert til trafikk og havne-område, mens øvrige sjøarealer er regulert til frilufts-område i sjø og vassdrag.

Riksantikvaren har lagt til grunn at fredningen kan være ganske lik reguleringen. Reguleringsplanen har i noen tilfeller bestemmelser som er strengere enn kulturmiljøfredningens bestemmelser for det samme området og/eller for det samme objekt. I tilfeller der reguleringsbestemmelsene er strengere enn forskriften, vil disse generelt sett gjelde foran fredningsbestemmelsene.

Reguleringsbestemmelsene er detaljert utformet og er knyttet til enkeltelementenes verdi, mens forskriften legger vekt på helhet og sammenheng.

Reguleringsplanen består av bestemmelser og plankart i tre deler som er juridisk bindende, samt retningslinjer for saksbehandling og illustrasjonsplan. Retningslinjene er utfyllende for bestemmelsene, men ikke juridisk bindende.

Siden reguleringsplan og forskrift regulerer det samme området, har vi gått gjennom reguleringsplanen, og sett på de bestemmelsene som er aktuelle i grensesnittet mot kulturmiljøfredningen. Utdrag med sitat av bestemmelsene i reguleringsplanen er vist med kursiv og grønn bakgrunn.

Reguleringsplanens intensjoner

Reguleringsplanen innleder med intensjoner bak planen i § 1;

«Stedet skal bevares og videreutvikles på grunnlag av de etablerte historiske og miljømessige verdier (fiskevær knyttet til Lofoten og Lofotfisket).
Helhetlige kulturmiljøer fra området og samfunnsfunksjoner i Henningsvær skal bevares.
Det skal legges vekt på at kulturmiljøet gjenspeiler et nyere tids fiskevær.
Det varierte bygningsmiljøet med blanding av store og små bygg bevares, slik at mangfoldet ivaretas».

Intensjonene med reguleringsplanen er i tråd med forskriften. Under intensjoner beskrives også en inndeling i tre kategorier for bygningsmiljøene i spesialområde bevaring.

Inndeling i spesialområde bevaring

«Kategori 1 – den mest autentiske bebyggelsen fra ulike epoker – der enkeltbyggene eller anleggene har stor betydning (symbolikk, egenverdi, miljø, viktig samfunnshistorisk).
Kategori 2 – karakteristisk bebyggelse og miljø med restaurerings-, tilbakeførings- og ombyggingsbehov.
Kategori 3 – svært ombygd bebyggelse eller bebyggelse med behov for ombygging, riving av deler av bygninger eller gjenreising av bygg i dårlig stand. Nybygg skal bidra til en variert og helhetlig kaifront, med utgangspunkt i stedlig byggeskikk (tolking og videreføring)».

I reguleringsplanen er rorværtidas brygger og rorbuer i kategori 1, bebyggelse fra fiskeværtida (1920 og utover i kategori 2, mens svært ombygd bebyggelse og bebyggelse med dårligere lesbarhet, eller nyere bygninger, er plassert i kategori 3.

I fredningen er det fokus på helhet og sammenheng, ikke objekt og materialautentisitet. Fredningen deler derfor ikke opp bebyggelsen i ulike kategorier, fordi alle delene sammen forteller historien om det som er fredet.

Fellesbestemmelsene i reguleringsplanen

Den felles kaifronten, § 2.1

«Kaifronten i Henningsvær består av ulike typer pela konstruksjoner og er en viktig del av det helhetlige uttrykket, spesielt i Heimsundet. Peling og "skjørt" i fronten skal ha et funksjonelt uttrykk og en variert utforming slik at spesielt vakre steinsettinger fremdeles kan være synlige. Samtidig åpnes det for bruk av nye, bestandige materialer og skjørt slik at kaiene blir sikre og funksjonelle i forhold til de båttyper som bruker dem. Retningslinjer for utforming av kai skal legges til grunn for søknad om endring og restaurering av kaiene.

Fellesbestemmelsene i reguleringsplanen tar for seg den felles kaifronten, og dens uttrykk, og gir for eksempel mulighet for bruk av nye skjørt på kaikanten. Fredningen er i tråd med dette.

Bestemmelsen om tiltak som er nødvendige for sikkerhets- og funksjonsfokus for båt må settes i sammenheng med hva andre myndigheter som havnevesenet legger til grunn .

Terrenginngrep

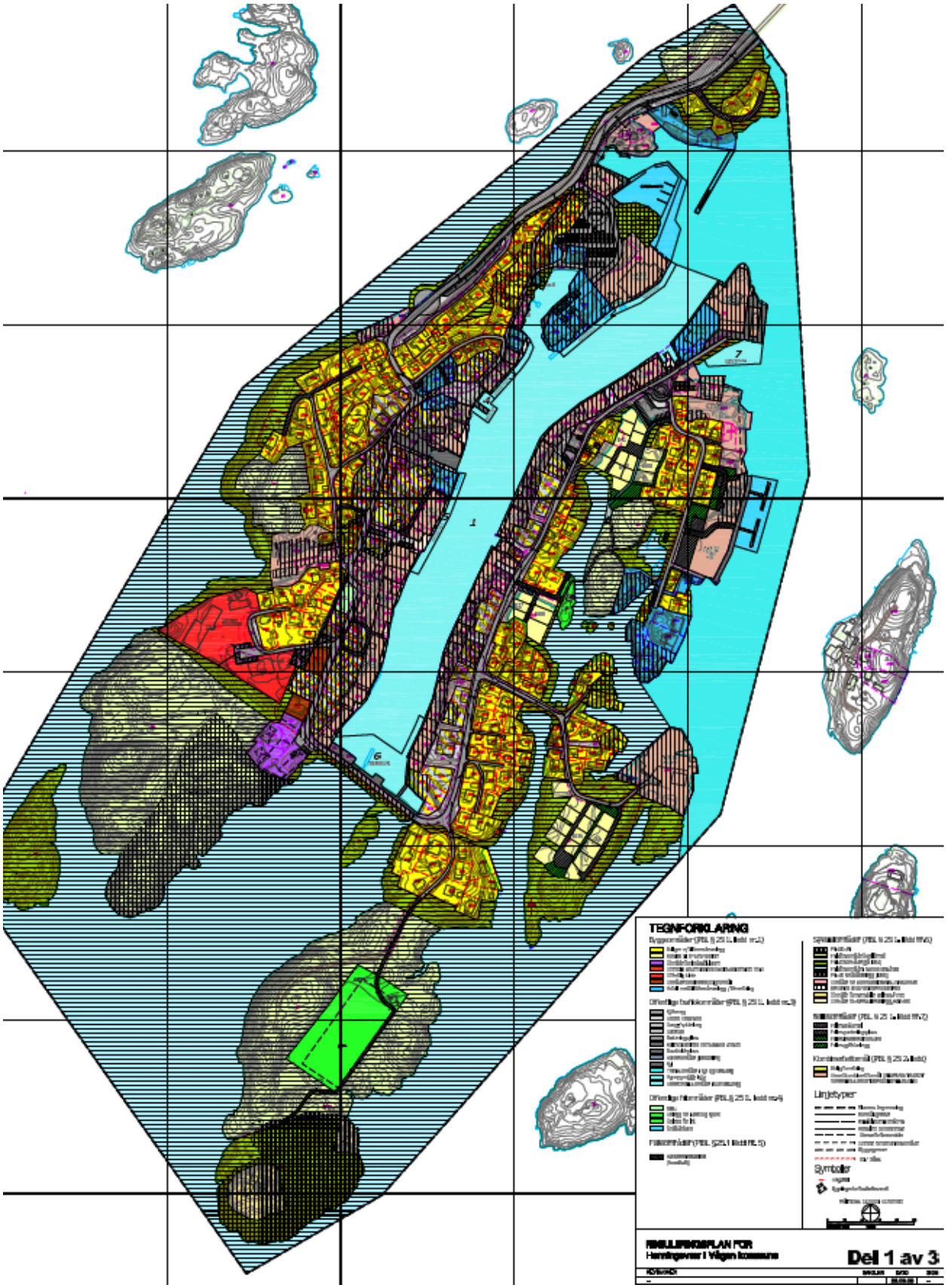
«Endringene i terrenget skal være så små som mulig.

Tiltak skal tilpasses det eksisterende terrenget på best mulig måte.

Utfylling i sjø skal settes i stand som natursteinsplastring/mur, eller ha en front med pelet brygge/kai.»

Reguleringsplanens fellesbestemmelser gjelder inngrep både på land og i sjø.

Fredningsforskriften åpner også for terrenginngrep under visse forutsetninger. Forvaltningsplanen utdyper dette. I tillegg til stedstypisk utforming bør funksjonen, årsaken til fyllingen vurderes, slik at det ikke blir krav om natursteinsmurer for alle typer fyllinger. Det skal søkes om dispensasjon etter både fredningsforskriften og reguleringsplanen.

TEGNFORKLARING
Linjetyper
Symboler
Del 1 av 3

Farge og materialbruk på hus

Når det gjelder farge og materialbruk sier ikke bestemmelsene for bevaringsområdene noe om det, men dette beskrives i retningslinjene. Forvaltningsplanen gir også veiledning om farge- og malingsbruk. I tillegg gir den råd om materialer.

Spesialområde bevaring, Kaiveien.

«Kaiene langs Heimsundet er privat grunn men skal være åpne for almenhetens ferdsel. Det vises til retningslinjer for kaier i ulike vernekategorier. Det kreves ingen særskilte tilretteleggingstiltak mht. turisme. Kaiene kan skiltes med ferdsel på eget ansvar.

Kaiveien kan ikke opparbeides med konstruksjoner (for eksempel søyler og gjerder) eller annen møblering som hindrer ferdselen.» (§11.7)

Kaiene er privat grunn, men det er en ferdselsrett her, som ikke er formalisert. Retten kan bli formalisert gjennom avtaler.

Kaiveien kan ikke opparbeides med konstruksjoner eller møblering som hindrer ferdsel.

Det er, i arbeidet med fredningen, kommet fram noen behov som er styrt av andre myndighetskrav. Fredningsforskriften åpner for muligheten til å stenge av Kaiveien midlertidig under fiske, med bakgrunn i matloven og krav fra Arbeidstilsynet. Med avsperring mener vi å sette opp en type stengsel som midlertidig hindrer for eksempel turister å falle opp i eller snuble i arbeidet som pågår.

Spesialområde bevaring for kombinerte byggeformål

Ulike byggeformål inngår i spesialområde bevaring, både Hotell/bevertning, Bolig/forretning og Annet kombinert formål (Brygger; Fiskebruk, industri, forretning, bolig og fritidsbolig)

Reguleringsplanen angir byggehøyder og mønehøyder fra gateplan for de ulike byggeformålene. Det gis bestemmelser for blant annet fasader, tak og terrenginngrep.

Fasader: balkong/veranda er ikke tillatt på fasade mot sjøen, og på fasader vekk fra sjøen kan det gjøres, inntrukket. Hovedfasade skal være mot sjøen .

Tak på eksisterende bebyggelse: uendret mot sundet og mellomrommene.

Tak på nye hus mot sundet: kan det bygges takvinduer i liv med takflaten, arker og opplett er ikke tillatt.

Eksisterende terrengformasjoner med fjell i dagen skal bestå.

Eventuell avflating: natursteinmurer og oppfylling.

Reguleringsplanen styrer bruken av bygningene, og kombinasjonsformålet åpner for noe transformasjon, som å innrede boliger i bygningene langs sundet og gatene . Eksisterende byggehøyder skal være utgangspunkt ved endring, men kan fravikes om det er riktig i forhold til bebyggelsens rytme langs sundet. Maksimal byggehøyde er uansett fire etasjer. For sløyeskur skal eksisterende byggehøyder ikke fravikes (en etasje), men i spesielle tilfeller kan det gis tillatelse til heving av takhøyde for tilpasning til ny virksomhet.

Forskriften åpner også for muligheten til dette. Forvaltningsplanen gir utdypende råd om nybygg, tilbygg, påbygg og andre endringsbehov.

Forskriften regulerer ikke bruk eller virksomhet, men setter rammer for hvor mye man kan endre bygningenes eksteriør. Dette kan få konsekvenser for noen typer bruk.

Reguleringsplanen har retningslinjer, ikke bestemmelser, for nybygg. Her er forskriften mer langsiktig.

Reguleringsbestemmelser om byggehøyde, fasader, tak og balkong/veranda vil fortsatt gjelde ved søknader om dispensasjon fra fredningen for tiltak på bebyggelsen.

Uteareal: terrengformasjoner med fjell i dagen – skal bestå, avflating skal skje med natursteinsmurer og oppfylling

Forskriften gjelder også uteområder og gir bestemmelser for terrenginngrep. Forskriften sier hvilke tiltak man ikke må søke om, og gir eksempler på tiltak som må søkes om.

Spesialområde friluftsliv – kulturlandskap

«Naturpregede kulturlandskapsområder brukt som Hjellområder. Installasjoner for tørking av fisk og de adkomstveger som er nødvendig for kjøring til disse er tillatt. I områdene er det tillatt bruk av arealene til turbruk og nærfriluftsliv, med nødvendig vegetasjonsskjøtsel for å bevare et åpent landskapsbilde.» §11.3

Hjellberg er regulert til spesialområde friluftsliv - kulturlandskap i reguleringsplanen. Med unntak av vegetasjonsskjøtsel skal det ikke foretas inngrep i disse naturområdene.

Hjellberg ses på som kulturlandskap også i forskriften. Hjellenes plassering og funksjon er nært knyttet til landskapsformasjonen. Installasjonene er under jevnlig vedlikehold og utskifting. Det tillates ikke terrenginngrep i hjellområdene , og reguleringsplan og forskrift er entydige på dette.

Kulturlandskapene med hjeller har stor betydning som del av fredningsområdet. Etter mattilsynets regler kan det være behov for søke om å sperre av for allmenn ferdsel i områdene når det henger fisk på hjellene. Forvaltningsplanen gir råd om utforming av dette, som type gjerde og skilting.

Gater, torg og annet offentlig vegareal

Innenfor bevaringsområdet ligger det også arealer regulert til gater, plasser og annet trafikkområde.

Reguleringsplanen styrer arealbruken. Forskriften omfatter også disse arealene. Den åpner for enkelte tiltak, som reparasjon og vedlikehold. Dette gjelder også for andre områder. Forvaltningsplanen vil bidra med økt forståelse for helheten, og hvilke visuelle sammenhenger i byrommene som er viktige å holde «åpne».

For trafikkområder i sjø og vassdrag vises det til Kystverket/Havnevesenet for tillatelser til å anlegge flytekaier. Reguleringsplanen gir i utgangspunktet ikke noe handlingsrom til dette innenfor fredningsområdet. Fredningsforskriften åpner for tiltak som er nødvendige for drift av fiskerinæring og annen virksomhet.

Spesialområde bevaring, offentlige friområder

I bevaringsområdet i reguleringsplanen inngår også parken «Storhagan» ved den gamle væreier-bebyggelsen.

Bestemmelser og retningslinjer om bevaring av bygninger og anlegg i spesialområdene

Reguleringsplanen gir bestemmelser om bygningenes eksteriør i spesialområde bevaring. Det gjør også forskriften, men den er mindre detaljert fordi den har helheten som fokus. Reguleringsplanens bestemmelser om spesialområde bevaring vil gjelde sammen med forskriftens bestemmelser. Måten reguleringsbestemmelsene tolkes på vil kunne få betydning for bruk.

Under er utdrag fra bestemmelser knyttet til bevaringskategoriene i reguleringsplanen.

Under er utdrag fra bestemmelser knyttet til bevaringskategoriene i reguleringsplanen

Kategori 1
- det er ikke tillatt å rive, endre og bygge nytt
- det skal være så lite utskifting som mulig ved reparasjon og istandsetting
- restaurering og tilbakeføring til opprinnelig eller tidligere tilstand kan tillates, der dette gir bedre ivaretakelse av kulturminneverdiene ell ved bevaring av det eksisterende
- tilbakeføring og restaurering skal skje på dokumentert grunnlag

Kategori 2
- det er Ikke tillatt å rive
- det skal være så lite utskifting som mulig ved reparasjon og istandsetting
- ombygginger og endringer i bygningsmassen for istandsetting til nye funksjoner – kan tillates
- restaurering og tilbakeføring til opprinnelig eller tidligere tilstand kan tillates, der dette gir bedre ivaretakelse av kulturminneverdiene ell ved bevaring av det eksisterende
- tilbakeføring og restaurering skal skje på dokumentert grunnlag
- det opprinnelige eller karakteristiske uttrykk skal bevares
- det tillates ikke balkonger/verandaer mot sjøen
- Retningslinjer gir føringer for fasadeutforming

Kategori 3
- Det er I større grad muligheter for ombygginger og endringer
- Så lite utskifting som mulig ved reparasjon og istandsetting
- Tilbakeføring og restaurering skal skje på dokumentert grunnlag
- Under særlige vilkår tillates riving, teknisk tilstandsrapport skal foreligge sammen med søknad om erstatningsbygg

(Utdrag fra § 11.6 i bestemmelsene)

Retningslinjene i reguleringsplanen utdyper bestemmelsene med tekst, foto, eksempler og illustrasjoner. Retningslinjene er ikke juridisk bindende og vil kunne revurderes.

Når fylkeskommunens avdeling Kulturminner skal uttale seg til en søknad etter reguleringsplanen, skal de selv vurdere om det er hensiktsmessig å benytte retningslinjene med inndeling i kategorier som grunnlag for sin uttale. Forvaltningsmyndigheten kan også rådføre seg med kommunen om det faglige skjønnet i hvert enkelt tilfelle når det gjelder dette .

Retningslinjene beskriver vanlig vedlikehold slik: «Med vanlig vedlikehold menes tiltak som ikke innebærer større utskifting av bygningsdeler. For eksempel defineres utbedring av mindre råteskader som vedlikehold, mens utskifting av kledning på hel vegg er fasadeendring/vesentlig reparasjon, og dermed søknadspliktig etter plan- og bygningslovens § 20-1. For dører og vinduer kan det gjelde som vedlikehold, at det benyttes en kopi som har samme konstruksjon og byggemåte som det gamle. Dette kan gjøres dersom døren/vinduet ikke kan repareres.» Fredningsforskriften definerer ikke hva vanlig vedlikehold er, dette står i forvaltningsplanen.

Om autentisitet i reguleringsplanens retningslinjer:

s.3:

«Autentisitet har vært det viktigste kriteriet for å avsette bryggebebyggelsen i Heimsundet til spesialområde bevaring. Begrepet autentisitet kan være greit å definere nærmere. Dette er hva Riksantikvaren skriver om begrepet i «Alle tiders kulturminner»: (...) I vår sammenheng kan vi si at autentisitet betyr at noe virkelig er det som det gir seg ut for å være. For å gi mening, må autentisiteten alltid relateres til noe, for eksempel dimensjonene tid, rom og funksjon. Materialers levetid er vesentlig når autentisiteten vurderes.

(...)

Som hovedregel vil det imidlertid være et minstekrav til mengde originalmateriale i kulturminnet for at det skal sies å ha høy verneverdi. En bygning eller et annet kulturminne kan være så dårlig vedlikeholdt at bevaring medfører så stor utskifting at autentisitet vil bli svekket»

Det er graden av autentisitet som har blitt vurdert for å kategorisere bevaringsområdene »

Reguleringsplanen fokuserer på enkeltbyggene, både lesbarhet og materialbruk. I fredningsforskriften legges det vekt på helheten og sammenhengene i kulturmiljøet. Dette vil kunne medføre at hensynet til autentisitet i saksbehandlingen blir vektlagt ulikt.

I et fredningsområde med stort og kontinuerlig vedlikeholdsbehov og et hardført klima, kan det være problematisk å legge vekt på materialautentisitet alene. Autentisitet er ikke en verdi i seg selv, men kan være en av flere indikatorer på en verdi. Det er nettopp raskt oppførte bygg og reparasjoner med det en har hatt tilgjengelig, som gir det særpregede uttrykket i bebyggelsen på stedet.

Andre avveininger må også gjøres mellom autentisitet og byggets potensiale. Er bygget tomt, skal det brukes igjen, hvilket utviklingsperspektiv er lagt inn?

Når skjønnet utøves, er det nødvendig at rådene i forvaltningsplanen utfyller kunnskap om hvorfor og hva slags materialbruk som hører hjemme her.

Om verdsetting av kulturminner

Verdiene man vurderer kan deles inn i kunnskapsverdier, opplevelsesverdier og bruksverdier. Egenskaper ved kulturmiljøet og dets elementer kan også være med på å avgjøre hvor stor verdien er. Både alder, tidsdybde, autentisitet, lesbarhet, anvendbarhet og egnethet er eksempel på dette.
Se mer om verdsetting på:
https://www.riksantikvaren.no/veileder/handbok-for-lokal-registrering-av-kulturminner-og-kulturmiljoer

Vedlegg 3 - Samarbeidsrutiner

Innhold

Generelt 2

Generelt om klagebehandling 3

Prosessene ser slik ut: 3

Klage på vedtak fra kommunen som er myndighet etter plan- og bygningsloven: 3

Klage på vedtak fra fylkeskommunen etter kulturminneloven: 4

Oversikt over ulike scenarioer som kan oppstå i saksbehandlingen 4

Scenario 1: I tråd med gjeldende arealplan og i tråd med fredningsforskrift avklart i steg 1. 4

Scenario 2: I strid med gjeldende arealplan, men i tråd med fredningsforskriften. 5

Scenario 3: Tiltak er i tråd med gjeldende arealplan, men i strid med fredningsforskrift. . 6

Scenario 4: Tiltak er i strid med gjeldende arealplan og fredningsforskrift. 7

Rutinebeskrivelse for saksbehandling ved en kulturmiljøfredning i Henningsvær

Generelt

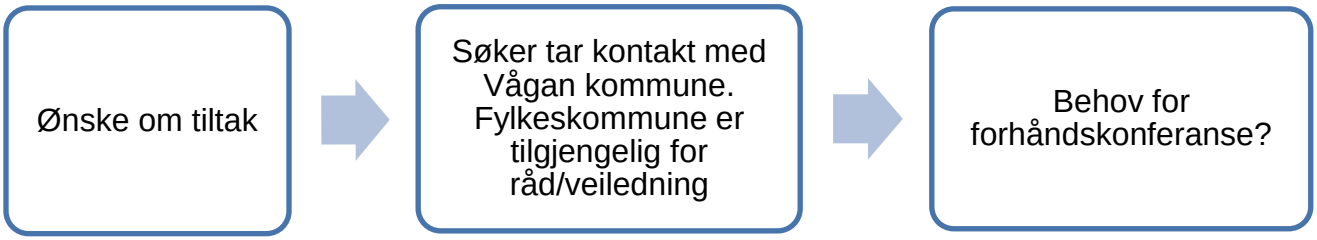
Dette dokumentet er utarbeidet i samarbeid med Vågan kommune og Nordland fylkeskommune, og skal oppdateres etter behov. Det skal gjennomføres en evaluering av dokumentet dersom en av partene ber om det, og et (1) år etter at fredningen er gjennomført.

Rutinebeskrivelsen skal være et oversiktlig dokument som skal kunne leses og forstås av saksbehandlere i Vågan kommune og Nordland fylkeskommune, og innbyggerene i Henningsvær.

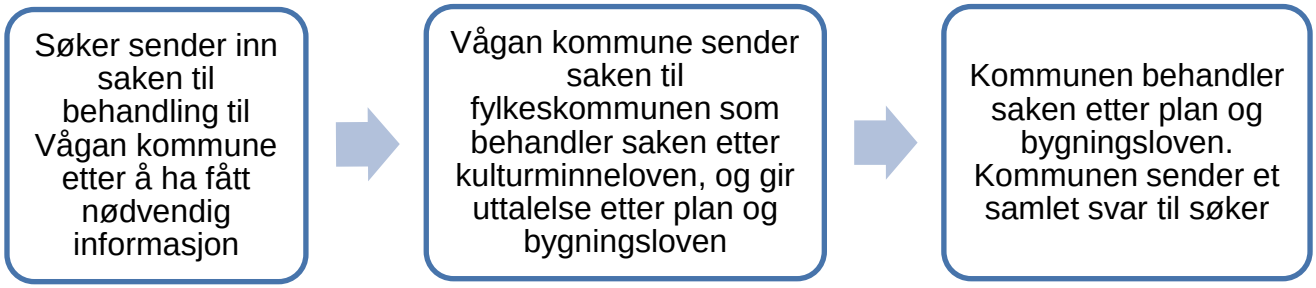
Vågan kommune er første instans som bør kontaktes av tiltakshaver eller ansvarlig søker for en vurdering. Fylkeskommunen er og skal være tilgjengelig for å gi råd og veiledning til kommuner og innbyggere, j.f. forvaltningslovens § 2 om veiledningsplikt. Kommunen har også samordningsplikt med andre myndigheter j.f. plan- og bygningslovens § 21-5.

Vågan kommune og Nordland fylkeskommune er opptatt av at det skal være en forståelig prosess for søkere og tiltakshavere innenfor fredningsområdet i Henningsvær. Derfor er det viktig at søkere og tiltakshavere vet at Vågan kommune og Nordland fylkeskommune vil være tilgjengelige for å svare på spørsmål om hvordan man går frem i saker der det er usikkerhet knyttet til prosjektene. Tidlig og tydelig kommunikasjon vil være med på å hindre konflikter.

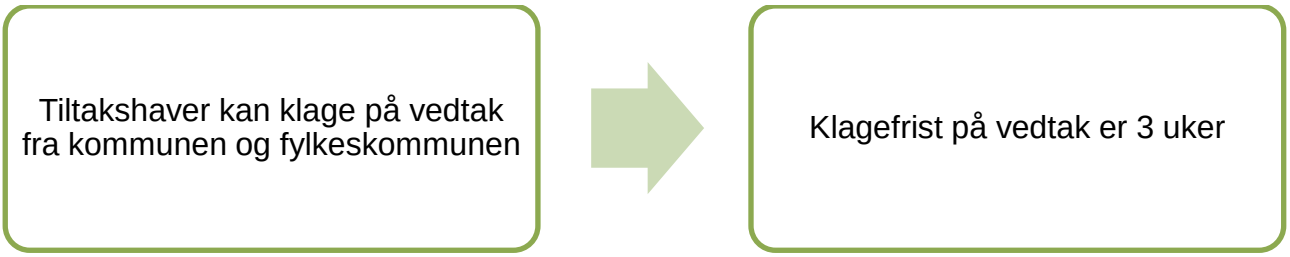
Første steg i prosessen ser slik ut:

Forhåndskonferanse vil bli avholdt i de sakene det er nødvendig for å avklare forholdene rundt tiltakene. Kommunen vil invitere inn de relevante instansene i en slik dialog, inkludert fylkeskommunen dersom det trengs avklaringer med hensyn til kulturmiljøfredningen.
Når spørsmålet om forhåndskonferanse er besvart, er de neste stegene slik:

Generelt om klagebehandling

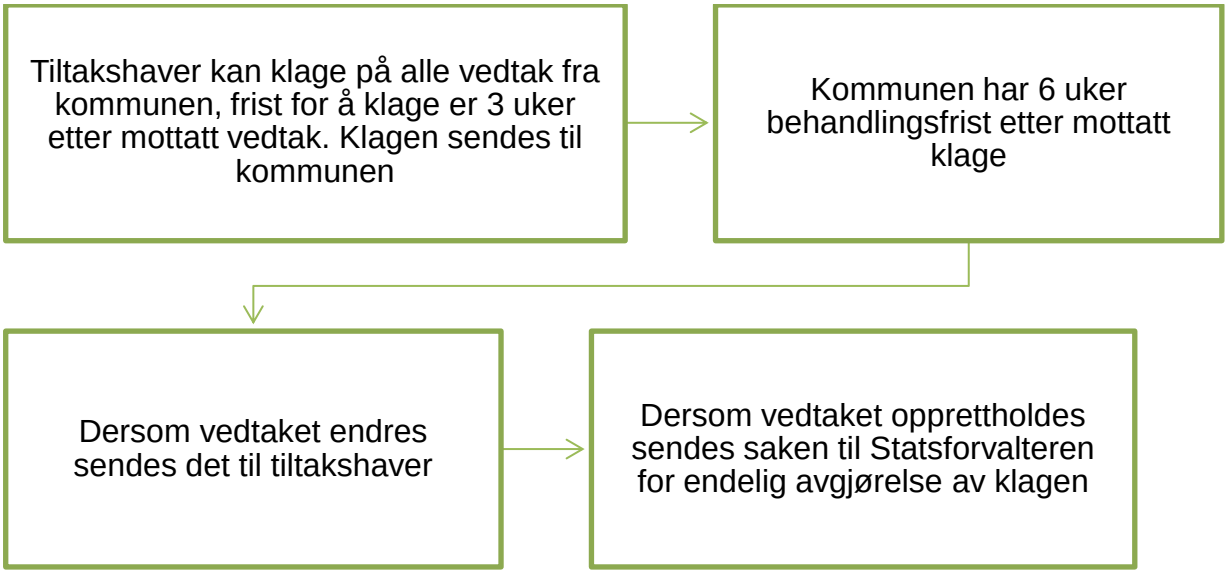

I saker der Vågan kommune er myndighet, er endelig klageinstans Statsforvalteren. I saker der Nordland fylkeskommune er myndighet er Riksantikvaren endelig klageinstans.

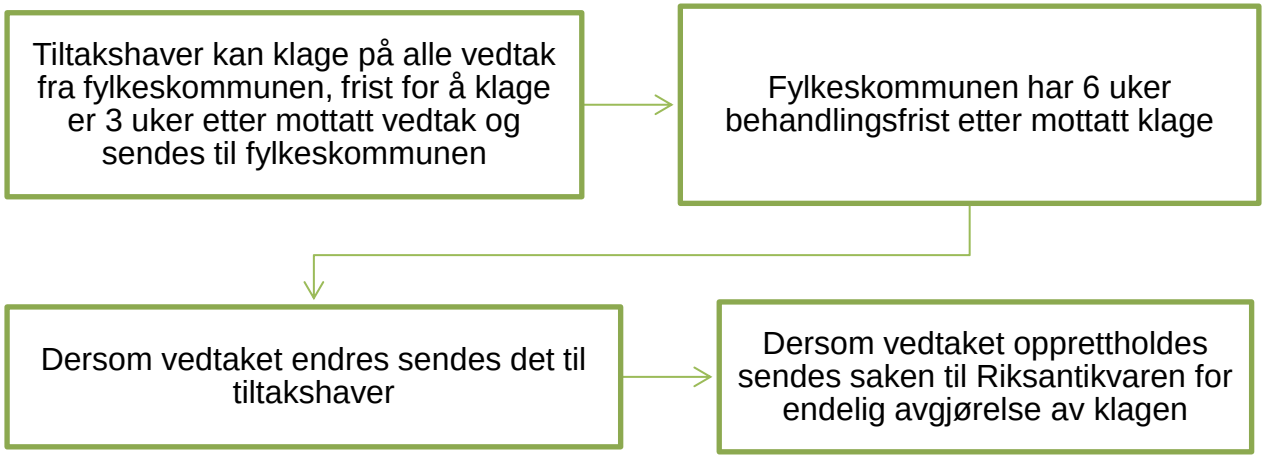
Sakene blir oversendt til de respektive klageinstansene der kommunen eller fylkeskommunen velger å opprettholde de originale vedtakene. Det er kun i saker der vedtakene blir endret at de ikke blir sendt til Statsforvalteren eller Riksantikvaren.

Prosessene ser slik ut:

Klage på vedtak fra kommunen som er myndighet etter plan- og bygningsloven:

Klage på vedtak fra fylkeskommunen etter kulturminneloven:

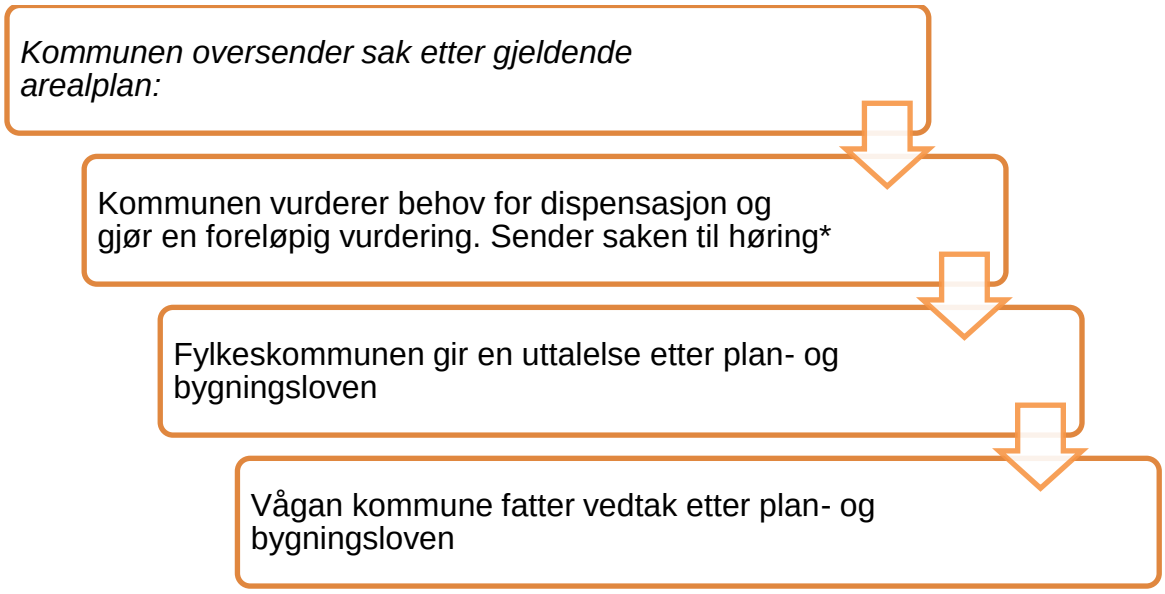

Oversikt over ulike scenarioer som kan oppstå i saksbehandlingen

Under kommer fire forskjellige scenarioer som gir eksempler på saksgangen. I disse scenarioene er det tatt utgangspunkt i at saksflyten på side 3 er fulgt. Det vil si at det er avklart samordningsbehov og om sakene er i strid eller i tråd med gjeldende arealplan eller fredningsforskriften.

Scenario 1: I tråd med gjeldende arealplan og i tråd med fredningsforskrift avklart i steg 1.

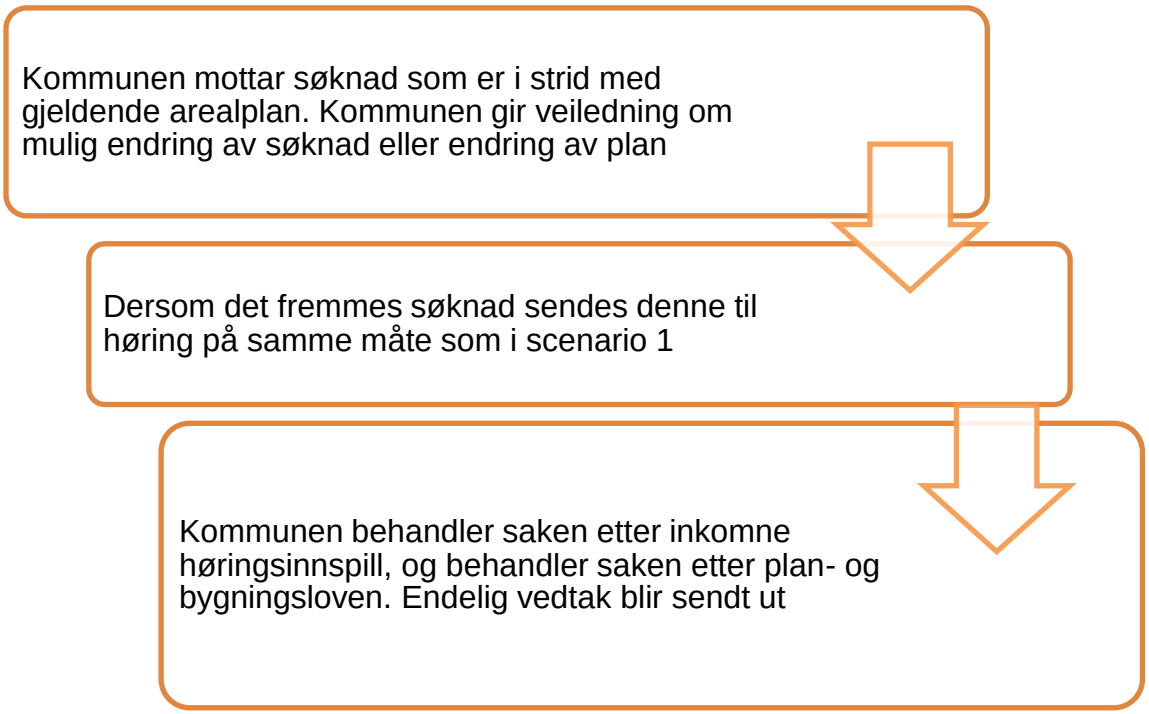
I disse sakene skal kommunen vurdere om saken krever dispensasjon etter gjeldende arealplan for området, og om saken skal sendes på høring*. Kommunen fatter deretter vedtak som plan- og bygningsmyndighet.

*Relevante høringsinstanser vurderes av kommunen.

Scenario 2: I strid med gjeldende arealplan, men i tråd med fredningsforskriften.

I slike saker skal kommunen vurdere om saken krever dispensasjon etter gjeldende arealplan for området, og om saken skal sendes på høring*. Kommunen fatter deretter vedtak som plan- og bygningsmyndighet

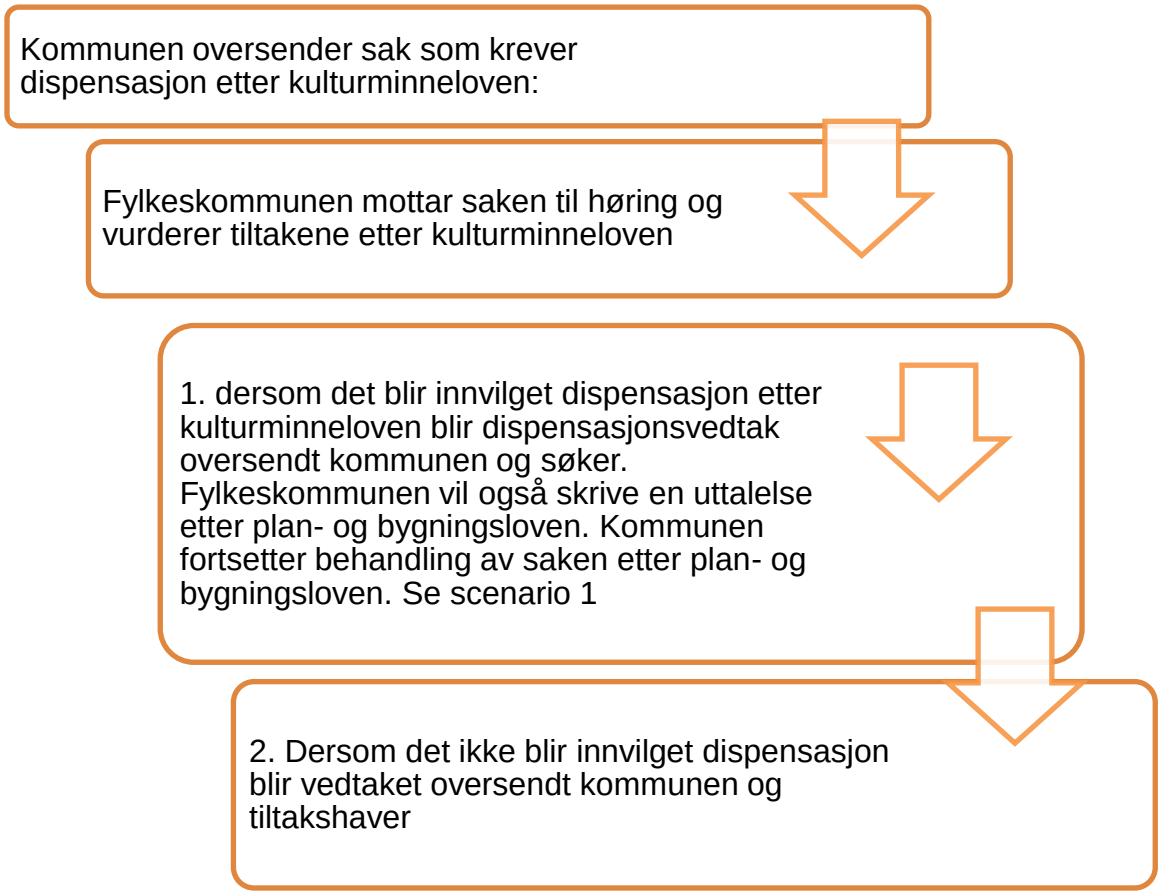
*Relevante høringsinstanser vurderes av kommunen.

Scenario 3: Tiltak er i tråd med gjeldende arealplan, men i strid med fredningsforskrift.

I dette scenarioet er det to mulige utfall fra saksbehandlingen fra fylkeskommunen. Dersom det blir gitt dispensasjon blir saken sendt til kommunen og til søker om at det er innvilget dispensasjon etter kulturminneloven. Søker må vente på behandling etter plan- og bygningsloven, der kommunen skal fatte vedtak.

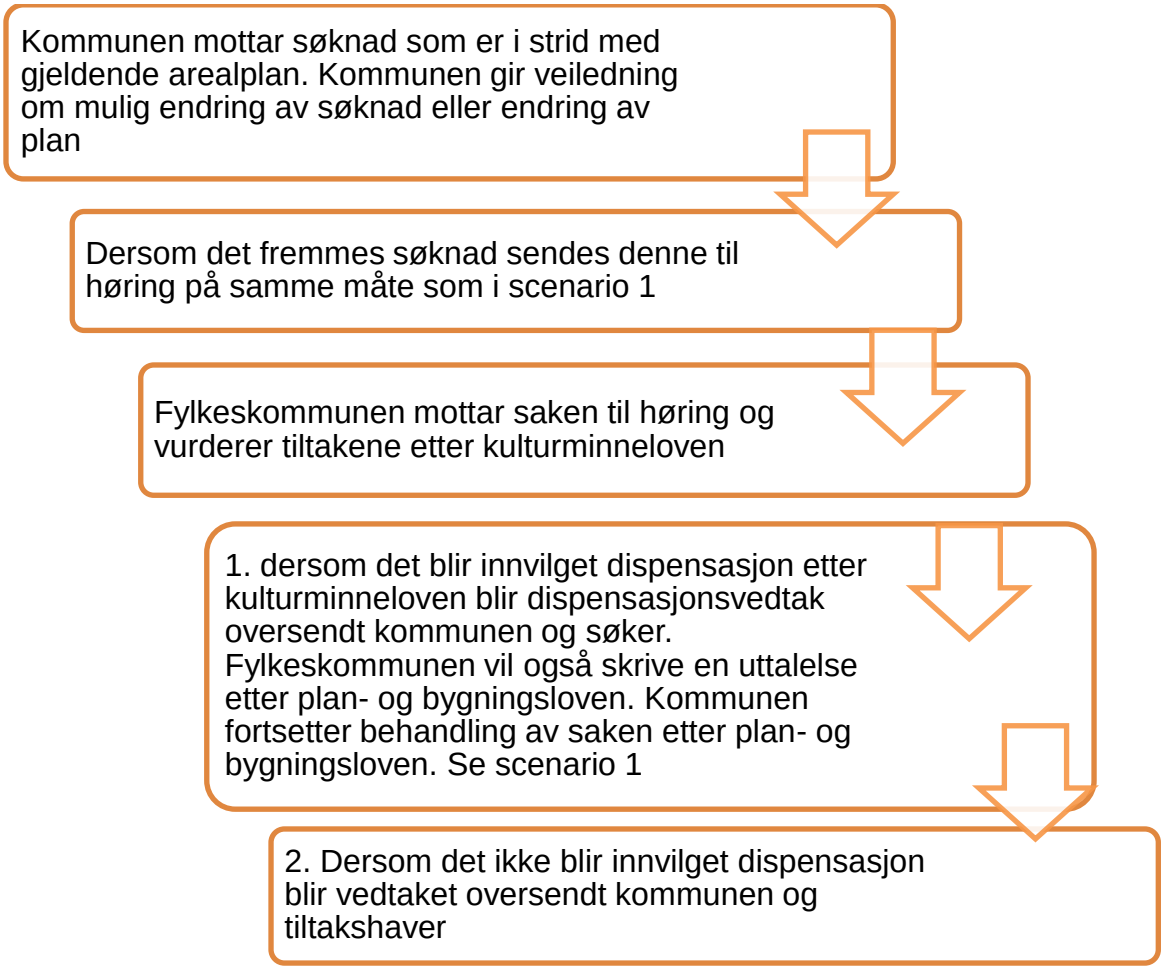
Dersom det ikke blir innvilget dispensasjon etter kulturminneloven blir vedtaket sendt ut til søker og til kommunen. Kommunen avventer videre behandling av saken etter plan- og bygningsloven til eventuelle klager på fylkeskommunens vedtak er endelig avklart.

Dersom avslaget opprettholdes, avslutter kommunen sin behandling av saken etter plan- og bygningsloven. Hvis avslaget blir omgjort fortsetter kommunen sin behandling av saken.

Scenario 4: Tiltak er i strid med gjeldende arealplan og fredningsforskrift.

Dette er saker som krever avklaring etter plan- og bygningsloven og kulturminneloven. Da foreligger det klagerett på vedtakene. Se klageprosess på side 3.

Riksantikvaren
Pb. 1483 Vika, 0116 Oslo
Besøksadresse / Dronningens gate 13
Tlf. / 22 94 04 00
Faks / 22 94 04 04
E-post / postmottak@ra.no

www.riksantikvaren.no